

มถฺยณฺนติ. โส ปน ตโต ปฏฺจาย
วิญญฺบุรีสานํ จิตฺตํ อาราธตฺ อสกุโกนฺโต
ตมฺหาปี ลากา ปริหายติ.

เอวํ ธฺมฺมํ ปุคฺคโล อตฺตโนปี ลากํ
ปรสฺสาปี ลากํ นาเสติ. ปกฺขนฺทินา
ปกฺขนฺทสีเลน ปรสฺสํ กิจฺจานิ อตฺตโน
กิจฺจานิ วิย ทสฺเสนฺตณ. ปาโตว
ภิกฺขุสฺส เจตียํคณาทีสฺส วตฺตํ กตฺวา
กมฺมฏฺจานมนสิกาเรน โถกํ นิสิตฺติว
อุฏฺจาย คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสนฺเตสฺส มุขํ
โรวิตฺวา ปณฺฑทกาสาवปารุปนอภฺชิณฺชน-
สีสมกฺขนาทีหิ อตฺตภาวํ มณฺเฑตฺวา
สมฺมุชฺชนฺโต วิย เทว ตโย
สมฺมุชฺชนฺตีปหาเร ทตฺวา ทวาร-
โกฏฺจกาภิมฺโข โหติ.

มนุสฺสา ปาโตว “เจตียํ วนฺทิสฺสาม
มาลาปฺพํ กิริสฺสามา”ติ อาคตา ตํ

ทำลายคุณของคนอื่น. ด้วยว่ามนุษย์
ทั้งหลาย พึงคำพูดของภิกษุเห็นปานนั้น
เข้าใจว่า ภิกษุรูปนี้เป็นพระเถระประกอบ
ด้วยคุณมีความเป็นผู้ปรารถนาน้อยเป็นต้น
ดังนี้ แล้วยอมสำคัญสิ่งที่ควรถวาย.
แต่ว่า ตั้งแต่นั้นมา เธอก็ไม่สามารถ
ทำจิตของวิญญูชนทั้งหลายให้ยินดีได้
ยอมเสื่อมจากลาภแม้นั้น.

บุคคลผู้มีปกติกำจัดคุณอย่างนี้
ชื่อว่ายอมทำลายลาภทั้งของตนทั้งของ
คนอื่นให้พินาศไป. ชื่อว่าผู้มีปกติเล่นไป
คือผู้มีการเล่นไปเป็นปกติ ชอบแสดงกิจ
ของคนอื่น ทำเป็นเหมือนกิจของตนเอง.
เมื่อภิกษุทั้งหลายกระทำวัตรที่ลานเจตีย์
เป็นต้นแล้วแต่เช้า นั่งพักหน่อยหนึ่ง
ด้วยการทำไว้ในใจ ถึงกรรมฐานแล้ว
ลุกขึ้นเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ภิกษุผู้มี
ปกติกำจัดคุณนั้น ล้างหน้า แต่งตัวด้วย
การนุ่งห่มผ้าสีเหลืองหยอดตาทาน้ำมัน
ที่ศีรษะเป็นต้น ทำเป็นเหมือนกำลังกวาด
อยู่ เคาะไม้กวาดสองสามครั้งแล้ว ก็เดิน
บ่ายหน้าไปที่ซุ้มประตู.

มนุษย์ทั้งหลายพากันมาแต่เช้าตรู่
ด้วยคิดว่า “พวกเราจักไหว้พระเจตีย์ จัก

ทิสฺวา "อัย วิหาโร อิมิ ทหริ นิสฺสาย
 ปฏิชฺชคนฺนิ ลภติ, อิมิ มา ปมฺชฺชิตฺถา"ติ
 วตฺวา ตสฺส ทาทพฺพิ มณฺณนฺติ.
 เอวรูปเณ ปกฺขนฺทินา สุชีวิ. **ปคฺพฺพาน**
 กายปคฺพฺภิยาทีหิ สมฺนฺนาตเณ.
สงฺกิลฺภูเจณ ชีวิทํ เอวิ ชีวิทํ กปฺเปตฺวา
 ชีวฺนฺเตน หิ ปุคฺคเลน **สงฺกิลฺภูเจณ**
 หุตฺวา ชีวิทํ นาม โหติ. ตํ **ทฺทฺชชีวิทํ**
 ปาปชีวิทเมว.

กระทำการบูชาด้วยดอกไม้" เห็นเธอเข้า
 ก็กล่าวว่า "วิหารแห่งนี้ได้อาศัยภิกษุหนุ่ม
 รูปนี้ จึงได้รับการดูแลรักษา ท่านทั้งหลาย
 อย่าละเลยภิกษุรูปนี้" ดังนี้แล้ว จึงกำหนด
 สิ่งของที่ควรถวายแก่เธอ. อันภิกษุผู้มี
 ปกติเล่นไป (ทำเอาหน้า) เห็นปานนี้
 เป็นอย่างง่าย. ผู้คะนอง คือผู้ประกอบด้วย
 อากัรคะนองมีการคะนองกายเป็นต้น.
ผู้เศร้าหมองเป็นอยู่ คือบุคคลผู้เลี้ยง
 ชีวิตเป็นอยู่อย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้เศร้าหมอง
 เป็นอยู่. การเป็นอยู่นั้น ชื่อว่าเป็นอยู่ยาก
 คือเป็นอยู่อย่างชั่วช้านั่นเอง.

หิริมตา จ ทฺทฺชชีวิ
 นิจฺจํ สุจิตฺตเวสินา
 อลีเนนาปคฺพฺพาน
 สฺสุทฺธาชีเวณ ปสฺสตาติ.^๑

ก็บุคคลผู้มีความละเอียด ผู้แสวงหา
 กรรม อันสะอาดเป็นนิจ ไม่หัดหู่
 ไม่คะนอง เลี้ยงชีพอย่างหมดจด
 เห็นอยู่เป็นอยู่ยาก.

ภิกฺขเว ชีวิทํ **หิริมตา จ**
 หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺเนน ปุคฺคเลน **ทฺทฺชชีวิ,**
นิจฺจํ สุจิตฺตเวสินา สุจฺฉินิ กายกมฺมาทีน
 คเวสนฺเตน **อลีเนน** อลีนจิตฺเตน
อปคฺพฺพาน สฺสุทฺธาชีเวณ ตํ สฺสุทฺธาชีวิทํ
 สารโต **ปสฺสตา** ปสฺสสนฺเตน ลฺลฺลชชีวิทวเสน
ทฺทฺชชีวิ ทฺทฺชชีวิทํ โหตีติ วุตฺตํ.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย ก็ความเป็นอยู่สำหรับบุคคล
 ผู้มีความละเอียด คือผู้ถึงพร้อมด้วยหิริ
 และโอตตปฺปะ เป็นอยู่ยาก, ผู้แสวงหา
 กรรมอันสะอาดเป็นนิจ คือผู้ไฝหา
 การงานที่สะอาดมีการงานทางกายเป็นต้น
ผู้ไม่หัดหู่ คือผู้มีจิตไม่หัดหู่ **ผู้ไม่คะนอง**

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๘/๔๘.

คือผู้มีอาชีพะหมดจด ผู้เห็น คือมองเห็น
ความเป็นอยู่ อันหมดจดนั้นโดยมี
แก่นสาร เป็นอยู่ยาก คือยอมเป็นอยู่
ลำบาก เพราะจะต้องใช้ชีวิตอยู่อย่าง
ปอน ๆ.

๗. ปณฺจอุปาสกวตฺตฺถุ (๑๘๘)

โย ปาณมตีปาเตติ^๑
มุสาวาทญจ ภาสตี
โลเก อทินฺนํ อาทียติ
ปรทวารญจ คจฺจติ.^๒

โย ปุคฺคโล ปาณํ ปรสฺส
ชีวิตินุทริยํ อตีปาเตติ อุปจฺฉินฺทติ,
มุสาวาทํ ปรสฺสํ ชนानํ มุสาวาทํ วจฺนํ
ภาสตี, ปุคฺคโล โลเก อทินฺนํ สามิเกน
อทินฺนํ ธนํ อาทียติ, ปรทวารํ ปรสฺส
ทวารํ คจฺจติ.

๗. เรื่องอุปาสกหักคน (๑๘๘)

นระโด ย่อมทำชีวิตสัตว์ ให้ตก
ล่วงไป ๑ ย่อมกล่าวมุสาวาท ๑
ยอมถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้
ในโลก ๑ ถึงภรรยาผู้อื่น ๑.

บุคคลใด ทำสัตว์มีชีวิตให้ตก
ล่วงไป คือเข้าไปตัดขาดชีวิตินุทริย
ของสัตว์อื่น, ย่อมกล่าวมุสาวาท คือ
กล่าวคำมุสาวาทแก่คนเหล่านี้, ย่อม
ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของ ไม่ได้ให้ คือที่
เจ้าของยังไม่ได้อนุญาตให้ในโลก, ย่อม
ถึงภรรยาของผู้อื่น คือทาระของผู้อื่น.

^๑ โป. ปาณมตีปาเปติ.

^๒ พ. ธ. ๒๕/๒๘/๔๘.

สุราเมรยปานญจ

โย นโร อนุญชติ
อิธเวเมโส โลกสมิ
มุลฺ ขนติ อตฺตโน.^๑

โย นโร สุราเมรยปานํ ยสุส
กสุสจฺจ สุราย เจว เมรยสุส จ ปานํ
อนุญชติ เสวติ พหุสฺสโรติ. เอโส
เอวํ เอวรูปุ ปุคฺคโล อิธ อิมสมิ
โลกสมิ สุรํ ปิวฺนโต มุลฺ อตฺตโน มุลฺ
ขนติ วินาเสติ.

เอวํ โภ ปุริส ชานาหิ
‘ปาปธมฺมา อสญฺจตา’
มา ตํ โลโภ อธมฺโม จ
จิริ ทุคฺขาย วนฺธยุตฺติ.^๒

โภ ปุริส ตวํ เอวรูปญจ
ทุสฺสึลการกํ ปุคฺคลํ ชานาหิ, อาลปติ
เอเต ปาปธมฺมา ลามกธมฺมา
ลามกสภาวา อสญฺจตา กายสญฺจมาทิ-
วรหิตา มา ตํ โลโภ อธมฺโม จ

อนึ่ง นระใด ย่อมประกอบเนื่อง ๆ
ซึ่งการดื่มสุราและเมรัย นระนั้น
ย่อมชู้ซึ่งรากเหง้าของตนในโลกนี้
นั่นแหละ.

นระใด ย่อมประกอบเนื่อง ๆ
ซึ่งการดื่มสุราและเมรัย คือย่อมเสพ
ได้แก่ย่อมกระทำให้มาก ซึ่งการดื่มสุรา
และเมรัยอย่างใดอย่างหนึ่ง นระนั้น
คือบุคคลอย่างนี้ ผู้เห็นปานนี้ เมื่อดื่มสุรา
ชื่อว่าย่อมชู้ คือย่อมกระทำ รากเหง้า
คือมูลรากของตนให้พินาศไป ในที่นี้
คือในโลกนี้.

บุรุษผู้เจริญ ท่านจงทราบอย่างนี้
ว่า ‘บุคคลทั้งหลาย ผู้มีบาปธรรม
เป็นผู้ไม่สำรวม’ ความโลภและสิ่ง
ที่ไม่เป็นธรรม จงอย่ารบกวนท่าน
ให้เป็นทุกข์ ตลอดกาลนานเลย.

บุรุษผู้เจริญ ขอให้ท่านจงรู้จัก
บุคคลผู้ทำการทุจริตเห็นปานนี้, ปราชญ์
ย่อมเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า เป็นคน
มีบาปธรรม คือมีกรรมอันลามก ได้แก่
มีสภาพต่ำทราม เป็นคนไม่สำรวม

^๑ พุ. ๓. ๒๕/๒๘/๔๘.

^๒ พุ. ๓. ๒๕/๒๘/๔๘.

ตี ตูว์ โลโก อธมโม โทโส จ,
อุภยมุปี हेतुं अकुशलमुलमेव मा ग्री.
जिर्वं तुकषाय रणुद्युनति जिर्वं गालं
तुकषाय निरयतुकषातिनं अतुद्याय रणुद्यु
मा साम्णान्तु मा मतुणुत्.

คือเป็นผู้เว้นจากการสำรวมกายเป็นต้น
ความโลภและสิ่งที่ไม่เป็นธรรม คือ
ความอยากได้ และสิ่งที่ไม่เป็นธรรม
คือเป็นโทษ จงอย่ารบกวนท่าน คือว่า
ท่านอย่ากระทำอกุศลมูลแม้ทั้ง ๒ นี้เลย
ทีเดียว คือจง(อย่า)รบกวนให้เป็นทุกข์
ตลอดกาลนาน คือ(ทั้งความโลภและ
อธรรม) จงอย่ารบกวน คือจงอย่าทำร้าย
ได้แก่จงอย่าย้าย (ท่าน) เพื่อทุกข์ คือ
เพื่อประโยชน์แห่งทุกข์มีทุกข์ในนรกเป็นต้น
ตลอดกาลนาน.

๘. ติสฺสทหรวตฺถุ (๑๘๘)

ททาติ เว ยถาสทฺธิ
ยถาปสาทนํ ชโน
ตตฺถ โย มงฺกฺโต โหติ
ปเรสํ ปานโกชเน
น โส ทิวา วา รตฺตี วา
สมาธิ อธิคฺจฺฉติ.^๑

๘. เรื่องภิกษุหนุ่มชื่อติสสะ (๑๘๘)

ชนยอมให้(ทาน)ตามศรัทธา ตาม
ความเลื่อมใส ชนใดยอมเป็นผู้
เก็บเงินในเพราะน้ำและข้าวของชน
เหล่าอื่นนั้น ชนนั้นยอมไม่บรรลุ
สมาธิทั้งกลางวันทั้งกลางคืน.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๘/๔๘.

ขโน ยถาสทฺฐิ อตฺตโน สทฺธานุรูปี
 ทานิ ยถาปสาทนํ ยถา อตฺตโน
 ปสารถานุรูปี สมณพราหมณานํ ททาทิ
 เทติ, ตตฺถ ตสฺมี ปรสฺส ทาเน โย
 ปุคฺคโล "มยา อปฺปํ ลทฺฐิ, ลุขํ
 ลทฺฐนฺ"ติ มงฺกุภาวํ อปาชฺชติ, โส
 เอวรูปุ ปุคฺคโล ตตฺถ ตสฺมี ปเรสํ
 ชนानํ ปานโกชเน ทาเน ทิวา วา
 รตฺตี วา สมาริ อฺปจารปฺปนาวเสน
 มคฺคผลวเสน วา สมาริ น อธิคฺจฺจติ.

ยสฺส เจตํ สมฺมุจฺฉินฺนํ
 มุลสมฺมุจฺฉิ สมฺมุหฺตํ
 ส เว ทิวา วา รตฺตี วา
 สมาริ อธิคฺจฺจตีติ.^๑

ยสฺสปิ ปุคฺคฺลสฺส เยนปิ ปุคฺคฺเลน
 เอตํ เอเตสฺ จาเนสฺ มงฺกุภาวสงฺฆาตํ
 อกฺุสลํ สมฺมุจฺฉินฺนํ, มุลสมฺมุจฺฉิ สมฺมุลํ สมฺมุจฺฉิ
 เอตํ อกฺุสลํ กตฺวา สฺมุหฺตํ เยน
 อรหตฺตมคฺคภาณน สมฺมุหฺตํ ปุคฺคฺเลน,
 โส ปุคฺคฺโล ทิวา วา รตฺตี วา สมาริ

ชนยอมให้ คือบริจาคทานตาม
 ศรัทธา คือตามสมควรแก่ศรัทธาของตน
 ตามความเลื่อมใส คือสมควรแก่ความ
 เลื่อมใสของตนแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย,
 บุคคลใดยอมถึงความเก้อเขิน ในเพราะ
 น้ำและข้าวนั้น คือในทานของคนอื่นนั้น
 ว่า "เราได้น้อย ได้สิ่งที่เศร้าหมอง",
 บุคคลเห็นปานนี้ นั้น ย่อมไม่ได้บรรลु
 สมาริ คือสมาริ ด้วยอำนาจอุปจาร-
 สมาริและอัปนาสมาริ หรือด้วยอำนาจ
 มรรคและผล ทั้งในกลางวันทั้งใน
 กลางคืน ในเพราะน้ำและข้าวนั้น
 คือในเพราะทานของชนเหล่าอื่นนั้น.

ก็อุกฺุสลกรรมนี้ อันบุคคลตัดขาด
 แล้ว ถอนขึ้นทำให้มีรากขาดแล้ว
 บุคคลนั้นแล ย่อมบรรลุสมาริ
 ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน.

อุกฺุสลกล่าวคือความเป็นผู้เก้อเขิน
 ในฐานะเหล่านั้นนั้น อันบุคคลแม้ได้
 ตัดขาดแล้ว, กระทำอุกฺุศลนั้นให้มี
 รากขาดแล้ว คือให้มีมือพร้อมด้วย
 รากขาดแล้ว คืออันบุคคลได้ถอนขึ้นแล้ว
 คือถอนขึ้นพร้อมแล้วด้วยอหฺหตมคฺค-

วรรณคดีเรื่อง ปุ-พ. ๒-๑

^๑ พ. ๒. ๒๕/๒๘/๔๘.

อธิคัจฉติ ลภติ.

ญาณ, บุคคลนั้น ย่อมบรรลุ คือย่อมได้
สมาธิทั้งกลางวันทั้งกลางคืน.

๙. ปญจอุปาสกวัตถุ (๑๙๐)

นตฺถิ รากสโม อคฺคิ
นตฺถิ โทสสโม คโ
นตฺถิ โมหสมํ ชาลํ
นตฺถิ ตณฺหาสมา นทีติ.^๑

โย อคฺคิ รากสโม รากคฺคินา
สโม นตฺถิ, โย คโ^๒ ยกฺขคหชรรคห-
กุมภิลคหาทโย เอกสฺมีเยว อตฺตภาเว
คณฺหิตุํ สกฺโกติ โทสสโม โทเสน สโม
คโ นตฺถิ, โมหสมํ โมเหน สมํ ชาลํ
นตฺถิ, คจฺจาทินํ นทีนํ ปุณฺณกาไลปี
อุนกาไลปี สุกฺขกาไลปี ปญฺญาติ,
ตณฺหาเย จ ปุณฺณกาไล วา อุนกาไล
วา. สุกฺขกาไล วา นตฺถิ, ตณฺหาสมา
ตณฺหาเย สมา นที นตฺถิ.

๙. เรื่องอุปาสกห้าคน (๑๙๐)

ไฟเสมอด้วยรากะ ไม่มี เครื่องจับ
เสมอด้วยโทสะ ไม่มี ตาข่าย
(สำหรับดักสัตว์) เสมอด้วยโมหะ
ไม่มี แม่น้ำเสมอด้วยตัณหา ไม่มี.

ไฟเสมอด้วยรากะ คือเทียบเท่า
กับไฟคือรากะย่อมไม่มี, เครื่องจับ
มีเครื่องจับยักษ์ เครื่องจับงูเหลือม
เครื่องจับจระเข้เป็นต้น ย่อมสามารถจับ
ได้ในอภิมภพเดียวเท่านั้น เครื่องจับเสมอ
ด้วยโทสะ คือเทียบเท่ากับโทสะ ย่อม
ไม่มี. ตาข่ายเสมอด้วยโมหะ คือ
เทียบเท่ากับโมหะ ย่อมไม่มี. แม่น้ำ
ทั้งหลายมีแม่น้ำคงคาเป็นต้น ปรากฏว่า
บางเวลาก็เต็ม บางเวลาก็พร่อง บางเวลา
ก็แห้ง, แต่ตัณหาไม่มีเวลาเต็ม ไม่มี
เวลาพร่อง หรือไม่มีเวลาแห้ง, แม่น้ำ

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๘/๔๘.

^๒ โป. คาโ.

เสมอด้วยตัณหา คือเทียบเท่ากับตัณหา
ย่อมไม่มี.

๑๐. เมณฑกเสฏฐิวัตตุ (๑๙๑)

สุทสุลั วุชชมณเณลั
อตุตโน ปน ทุทุทลั
ปเรลลั หิ โส วุชชานิ
โอปนุชาติ^๑ ยถา ภูลลั
อตุตโน ปน ฉาเทติ
กสิวิ กิตวา สสเ.

อณเณลั ชนานิ อณุมตตมปิ วุชชั
ชลิตั สุทสุลั ปุคฺคเลน, อตุตโน ปน
วุชชั ชลิตั อติมหนตมปิ ปุคฺคเลน
ทุทุทลั, โส ปุคฺคโล หิ ปเรลลั ชนานิ
วุชชานิ โอปนุชาติ ยถา ภูลลั โอปนุโชโต
วิย ปุคฺคโล, เอวิ ตถา โส ปุคฺคโล
อตุตโน วุชชั ชลิตั ฉาเทติ อิว ยถา
สสเ สกฺกณลฺลทฺทโก สกฺกณเ คเหตุวา

๑๐. เรื่องเมณฑกเศรษฐี (๑๙๑)

โทษของบุคคลเหล่านี้ เห็นได้ง่าย
ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะ
บุคคลนั้นชอบโปรย (เปิดเผย) โทษ
ของคนเหล่านี้ เหมือนกับบุคคล
โปรยแกลบ ฉะนั้น ส่วนโทษของ
ตน ชอบปกปิด เหมือนพรวนบก
ชอบปกปิดตัว ด้วยเครื่องปกปิด
ฉะนั้น.

โทษ คือความผิดพลาดของคน
เหล่านี้ แม้มีประมาณน้อย ก็เป็นสิ่งที่
บุคคลเห็นได้ง่าย, ส่วนโทษคือความ
ผิดพลาดของตน แม้จะมีมากมาย แต่
ก็เป็นสิ่งที่บุคคลเห็นได้ยาก, เพราะว่า
บุคคลนั้นชอบโปรย (เปิดเผย) โทษของ
คนเหล่านี้ เหมือนบุคคลโปรยแกลบ
ฉะนั้น, บุคคลนั้นชอบปกปิดโทษ คือ

^๑ โป. โอณุนาติ.

^๒ พ. ธ. ๒๕/๒๘/๔๘.

มาเรตูกาโม กลี อุตฺตานํ กิตฺวา ย ความผิดพลาดของตน เหมือนกับ
อุตฺตภาวํ **ฉาเทติ** ปฏิจฺจนาเทติ.

นายพราน คือนายพรานนกประสงค์จะ
จับนกฆ่า จึง**ปกปิด** คืออำพรางตัว
คือตน ได้แก่อัดภาพ ด้วยเครื่องปกปิด
ฉะนั้น.

๑๑. อุชฺฌมานสญฺญิตฺตฺเถรวตฺตฺ (๑๙๒)

ปรวฺชฺชานุปลฺลิสฺส
นิจฺจํ อุชฺฌมานสญฺญิตฺตฺ
อาสวา ตสฺส วทฺตฺมนฺติ
อารา โส อาสวภฺชยาติ.^๑

อาสวา กิเลสฯ ยสฺส ปุคฺคฺลสฺส
ปรวฺชฺชํ อนุปลฺลิสฺส **อุชฺฌมานสญฺญิตฺตฺ**
อุชฺฌมานสญฺญิตฺตฺ **อาสวา** ตสฺส
ปุคฺคฺลสฺส นิจฺจํ วทฺตฺมนฺติ. เตน การณน
โส ปุคฺคฺโล อรหตฺตฺสงฺขาตา อาสวภฺชยา
อารา ทฺวโรโต^๒ โหติ.

๑๑. เรื่องพระอุชฺฌมานสญฺญิตฺ- เถระ (๑๙๒)

อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญแก่บุคคล
นั้น ผู้คอยจ้องโทษของบุคคลอื่น
ผู้คอยหาโทษให้อยู่เป็นนิตย์ บุคคล
นั้นยังเป็นผู้ห่างไกลจากธรรมเป็นที่
สิ้นไปแห่งอาสวะ.

อาสวะ คือกิเลสทั้งหลายของ
บุคคลใดผู้คอยจ้องโทษของคนอื่นผู้คอย
หาโทษ คือคอยยกโทษของคนอื่น
อาสวะทั้งหลาย ย่อมเจริญเป็นนิตย์
แก่บุคคลนั้น. เพราะเหตุนั้น บุคคลนั้น
จึงเป็นผู้อยู่ห่าง คือห่างไกลนักจากธรรม
เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะกล่าวคือพระอรหัต.

^๑ ชุ. ธ. ๒๕/๒๘/๔๙.

^๒ ไป. ทฺวรงค์โต.

๑๒. สุภททวตฺต^๑
(๑๙๓)

อากาเสว ปทํ นตฺติ
สมณเณ นตฺติ พาทิโร
ปปญฺจagirรตา ปชา
นิปฺปญฺจ ตถาคตา.^๒

อานนฺท ยสฺส ปุคฺคสฺส ปทํ
อากาเส เอว นตฺติ, พาทิโร มม
สาสนโต พหิทฺธา มคฺคผลฺภุจฺโ สมนเณ
นาม นตฺติ, ปชา อยํ สตฺตโลกสงฺฆาตา
ปชา **ปปญฺจagirรตา** ตณฺหาทีสุ
ปปญฺเจสุ อภิรตา. **นิปฺปญฺจ**
โพธิมฺุเลเยว สพุพปญฺจานํ กิเลสํ
สมุจฺฉินฺนตฺตา นิปฺปญฺจ ตถาคตา
โหนติ.

อากาเสว ปทํ นตฺติ
สมณเณ นตฺติ พาทิโร

๑๒. เรื่องสุภททปริพาชก
(๑๙๓)

รอยเท้าในอากาศนั้นเพียง ไม่มี
สมณะภายนอกไม่มี หมู่สัตว์ยินดี
ยิ่งแล้วในธรรมเครื่องเนิ่นช้า พระ
ตถาคตเจ้าทั้งหลาย ไม่มีธรรม
เป็นเครื่องเนิ่นช้า.

ดูกรอานนท บุคคลใดไม่มีรอยเท้า
ในอากาศ, ธรรมดว่าสมณะผู้ตั้งอยู่ใน
มรรคและผลภายนอก คือออกไปจาก
พระศาสนาของเรา ย่อมไม่มี, ประชา
คือหมู่สัตว์กล่าวคือสัตว์โลกนี้ ยินดียิ่ง
แล้วในธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า คือยินดี
ยิ่งในธรรมเครื่องเนิ่นช้ามีต้นหาเป็นต้น.
พระตถาคตทั้งหลาย **ไม่มีธรรมเครื่อง**
เนิ่นช้า คือทรงเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่อง
เนิ่นช้าหาไม่ได้ เพราะกิเลสทั้งหลาย
อันเป็นเครื่องเนิ่นช้าทั้งหมด พระองค์
ตัดขาดแล้ว ที่โคนโพธิ์นั่นเอง.

รอยเท้าในอากาศนั้นเพียง ไม่มี
สมณะภายนอก ไม่มี สังฆาร

^๑ ฉ. สุภททปริพาชกวตฺต.

^๒ พุ. ถ. ๒๕/๒๘/๔๙.

สงฺขารว สสฺสตา นตฺติ
 นตฺติ^๑ พุทฺธานมิถฺยชิตฺตฺนฺติ.^๒

ยสฺส ปุคฺคสฺส ปทํ อากาเส
 นตฺติ, สมฺณ พาทิโร มม สาสนโต
 นตฺติ, เย เกจิ สงฺขารว ปญฺจกฺขณฺธา,
 เตสุ เอโกปี สสฺสตา สสฺสโต นาม
 นตฺติ. **อิถฺยชิตฺ** ตณฺหามานทิกฺขจฺยอิถฺยชิตฺ
 เอกํปี กิเลสชาตํ พุทฺธานํ นตฺติ.

มลวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

อภฺจารสโม วคฺโค.

ทั้งหลาย ชื่อว่าเที่ยง ไม่มี
 กิเลสชาติเครื่องหวั่นไหว ของ
 พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่มี.

รอยเท้าของผู้ใดย่อมไม่มีในอากาศ,
 สมณะภายนอกศาสนาของเราย่อม
 ไม่มี, **สังขารทั้งหลาย** คือเบญจขันธ์
 เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในสังขารทั้งหลาย
 เหล่านั้น สังขารแม่สักอย่างหนึ่งชื่อว่า
เที่ยง คือชื่อว่าเที่ยงแท้ ย่อมไม่มี.
 กิเลสชาติแม้อย่างหนึ่ง ชื่อว่าเป็นกิเลส
เครื่องหวั่นไหว คือหวั่นไหวด้วยอำนาจ
 ตัณหามานะและทิกฺขจฺย ของพระพุทธเจ้า
 ทั้งหมด ย่อมไม่มี.

พรรณนามลวรรค จป.

วรรคที่ ๑๘ จป.

^๑ ไป. พุทฺธานํ นตฺติ อิถฺยชิตฺตฺนฺติ.

^๒ พ. ธ. ๒๕/๒๘/๔๙.

๑๙. ฅมมฏฐวคค

๑. วนิจฉยมหามตตวตถุ (๑๙๕)

น เตน โหติ ฅมมฏฐ
เยนตถุ สหสา นเย
โย จ อตถุ อนตถุญจ
อุโป นิจเจยเย ปณฺชิโต.^๑

โย ปุคฺคโล เยน การณน
ฅมมฏฐ นาม น โหติ, เตน การณน
อตถุ โอกาส^๒ วนิจฉิตพุพิ อตถุ,
สหสา สาหเสน นเย วนิจเจยเย, โส
ปุคฺคโล ปณฺชิโต อตถุ อนตถุญจ อุโป
อตถานตถเถ นิจเจยเย วจาเรยเย.

อสหาเสน ฅมเมน
สเมน นยตี ปเร
ฅมมสฺส คฺคฺคโต เมธาวิ
ฅมมฏฐิติ ปวฺจจตีติ.^๓

๑๙. ฅมมฏฐวคค

๑. เรืองมหาอำมาตย์ผู้วินิจฉัย (๑๙๕)

บุคคลชื่อว่าเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม
เพราะเหตุริบวิวินิจฉัยคดี ส่วนบุคคล
ผู้เป็นบัณฑิต พึงวินิจฉัยเรื่องทั้งสอง
ทั้งที่เป็นคดีและไม่เป็นคดี.

บุคคลใด ชื่อว่าไม่ตั้งอยู่ในธรรม
เพราะเหตุริบ คือผลุนผลันวินิจฉัย คือ
ตัดสินคดี คือคดีที่จะต้องวินิจฉัยเฉพาะ
โอกาส บุคคลนั้นผู้เป็นบัณฑิตพึงวินิจฉัย
คือพึงใคร่ครวญเรื่องทั้งสองทั้งที่เป็นคดี
และไม่เป็นคดี คือเรื่องที่เป็นคดีและ
ไม่เป็นคดี.

บุคคล ผู้เป็นบัณฑิตนั้น เป็น
นักปราชญ์ คຸ້มครองธรรม คอย
แนะนำคนเหล่าอื่น ด้วยธรรม
สม่าเสมอ โดยไม่ผลุนผลัน เรา
เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม.

^๑ พ. ฆ. ๒๕/๒๙/๕๙.

^๒ ฆ. อ. ๗/๕๒. "โถติณฺณน"ติ ทิสฺสติ.

^๓ ฆ. อ. ๗/๕๒.

โส ปณฺหิตโต เมธาวิ ธมฺมสุต
 คฺตฺโต ธมฺเมเน รกฺขิตโต อสทาเสนา
 อมฺุสวาเทเน ธมฺเมเน วินิจฺฉยธมฺเมเน
 ฉนฺุทาทิวเสเน สเมเน อปฺราธาณฺุรูปเเน
 นยตี ปฺเร ชเน ชยํ วา ปฺราชยํ วา
 ปาเปตี, โส ธมฺมคฺตฺโต ธมฺมรกฺขิตโต
 ธมฺไมชปฺลญฺเภาย สมนฺุณาคโต วินิจฺฉย-
 ธมฺเม จิตตฺตา ธมฺมฏฺุจติ ปฺุจฺจติ
 ปฺุจฺจเต ภาควตา.

บุคคลนั้นเป็นบัณฑิตเป็นนักปราชญ์
 คู้มครองธรรม คือเป็นผู้อันธรรมรักษา
 แล้ว ย่อมแนะนำคนเหล่าอื่น คือทำ
 คนเหล่าอื่น ให้ได้รับชัยชนะ หรือให้รับ
 ความพ่ายแพ้ด้วยธรรม คือด้วยธรรม
 เครื่องวินิจฉัยโดยไม่ผลุนผลัน คือ
 ด้วยการไม่กล่าวเท็จ สม่่าเสมอ คือตาม
 สมควรแก่ความผิด ด้วยอำนาจอคติ
 มีฉันทาคติเป็นต้น, คนเช่นนั้น ชื่อว่า
 เป็นผู้คู้มครองธรรม คืออันธรรมรักษา
 แล้ว ได้แก่เป็นผู้ประกอบแล้ว ด้วย
 ปัญญาอันมีโอชะเกิดจากธรรม พระผู้มี
 พระภาคตรัส คือตรัสเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ใน
 ในธรรม เพราะผู้นั้นได้ตั้งอยู่แล้วในธรรม
 เป็นเครื่องวินิจฉัย.

๒. ฉพฺพคฺคิยวตฺถุ (๑๙๕)

น เตเน ปณฺหิตโต โหตี
 ยาวตา พฺหุ ภาสติ
 เขมี อเวรี อภโย
 ปณฺหิตโตตี ปฺุจฺจตีตี.^๑

๒. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ (๑๙๕)

บุคคล ไม่ชื่อว่าเป็นบัณฑิต
 เพราะเหตุเพียงพูดมาก บุคคลผู้มี
 ความเกษม ไม่มีเวร ไม่มีภัย
 เรากล่าวว่า เป็นบัณฑิต.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๙/๔๙.

โย ปุคฺคโล ยาวตา ยตฺตเกน
 การณน สัมมชฺชมาทีสุ จาเนสุ พุ
 วจนํ ภาสติ กเถติ, โส ปุคฺคโล น
 เตน การณน ปณฺหิตโต นาม โหติ,
 โย ปุคฺคโล สยํ เขมี อเวรี ปญฺจนนํ
 เวรานํ อภาเวน อเวรี นิพฺภโย, ยํ วา
 ตํ วา อาคมฺม มหาชนฺสุส ภยํ น
 โหติ, โส ปุคฺคโล ปณฺหิตโต นาม
 ปวฺจจติ ปวฺจจเต ภควตา.

บุคคลโดยย่อ มพูด คือกล่าวคำพูด
 เป็นอันมากในที่ต่าง ๆ มีที่ท่ามกลางสงฆ์
 เป็นต้น โดยเหตุประมาณเพียงใด คือ
 เท่าใด บุคคลนั้น ไม่ชื่อว่า เป็นบัณฑิต
 ด้วยเหตุประมาณเพียงนั้น, (ส่วน)บุคคล
 ใด ตัวเองเป็นผู้มีความเกษมไม่มีเวร
 คือเป็นผู้หาเวรมิได้ เพราะไม่มีเวร
 ให้ออย่าง เป็นคนไม่มีภัย ซึ่งมหาชน
 มาอาศัยแล้ว ย่อมไม่มีภัย, บุคคลนั้น
 พระผู้มีพระภาคตรัส คือตรัสเรียกว่า
 เป็นบัณฑิต.

**๓. เอกุทานตฺเถรวตฺถุ
 (๑๙๖)**

อริเจตโส อปฺปมชฺชโต
 มุณีโน โมนปถेषฺสุ สิกฺขโต
 โสกา น ภวนฺติ ตาทิโน
 อฺปฺสนฺตฺสุสฺส สทา สตีมโตติ.^๑

โสกา ยสุส ภิกฺขุโน อริเจตโส
 สุภฺจ จิตฺเตน อปฺปมชฺชโต อปฺป-

**๓. เรื่องพระเอกุทานเถระ
 (๑๙๖)**

ความโศกทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ภิกษุ
 ผู้มีจิตใจมั่นคง ไม่ประมาท เป็น
 มุณี ศึกษาอยู่ในทางแห่งโมนปฏิบัติ
 เป็นผู้คงที่ สงบระงับ มีสติอยู่
 ตลอดเวลา.

ความโศกทั้งหลาย ย่อมไม่มีแก่ภิกษุ
 ผู้มีจิตมั่นคง มีจิตผ่องใส ไม่ประมาท

^๑ วิ. มหา. ๒/๔๒๔/๒๗๔, พ. จ. ๒๕/๑๐๑/๑๓๗.

๑
 ๒
 ๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐

มชฺชนุตฺตสฺส วิธิยา โมนปถสฺส
 ปญฺญามคฺเคสฺส มฺนิโน มฺนิสฺส ปริยตฺตี
 สิग्ฆโต สิग्ฆนุตฺตสฺส โสกา ตาทิโน
 ตาทิสฺสสฺส ภิกฺขุโน สตีมโต สตีมนุตฺตสฺส
 อฺปสฺนุตฺตสฺส ซีณาสวสฺส น ภวนฺติ.

คือไม่เดินเลอ เป็นมุณีศึกษาอยู่ คือ
 ศึกษาปริยัติของมุณี คือพระมุณีในทาง
 แห่งโมนปฏิบัติ คือในทางแห่งปัญญา
 โดยวิธี เป็นผู้คงที่ คือมั่นคง มีสติ
 คือเป็นผู้มีสติ สงบระงับ คือมีอาสวะ
 ลื่นแล้ว.

น ตาวตา ธมฺมธโร
 ยาวตา พหุ ภาสตี
 โย จ อปฺปมฺปิ สุตฺวาน
 ธมฺมํ กาเยน ปสฺสตี
 ส เว ธมฺมธโร โหตี
 โย ธมฺมํ นปฺปมชฺชตีตี.^๑

บุคคลไม่ชื่อว่าทรงธรรม เพราะเหตุ
 ที่พูดมาก ส่วนบุคคลใดฟังแม้
 นิดหน่อย ย่อมเห็นธรรมด้วยกาย
 ย่อมไม่ประมาทธรรม บุคคลนั้นแล
 ชื่อว่าเป็นผู้ทรงธรรม.

โย ปุคฺคโล ยาวตา ยตฺตเกน
 อฺคฺคฺคฺคณธารณวาทนาทิการณน พหุ
 ธมฺมํ ภาสตี ตาวตา ตตฺตเกน การณน
 ปมาณน ธมฺมธโร นาม น โหตี. โส
 ปุคฺคโล ธมฺมํ อปฺปมฺปิ อปฺปมตฺตกฺปิ
 สุตฺวาน กาเยน นามกาเยน ทุกฺขาทินิ
 ปริชานนฺโต ธมฺมํ จตฺสจฺจธมฺมํ ปสฺสตี,
 โย ปุคฺคโล ธมฺมํ นปฺปมชฺชตี โส
 ปุคฺคโล เว ธมฺมธโร นาม โหตี.

บุคคลใดย่อมกล่าวธรรมเป็นอันมาก
 ด้วยเหตุต่าง ๆ มีการเรียน การทรงจำ
 และการบอกกล่าวเป็นต้น เพียงใด
 คือเท่าใด, บุคคลนั้น ไม่ชื่อว่าเป็น
 ผู้ทรงธรรม ด้วยเหตุ คือด้วยประมาณ
 เพียงนั้น คือเท่านั้น. บุคคลนั้นฟังธรรม
 แม้นิดหน่อย คือแม้ประมาณน้อย
 เมื่อกำหนดรู้ทุกข์เป็นต้น ย่อมเห็นแจ้ง
 ซึ่งธรรม คือจตุราริยสังขธรรม ด้วยกาย
 คือด้วยนามกาย, บุคคลใด ไม่ประมาท
 ธรรม บุคคลนั้นแล ชื่อว่าเป็นผู้ทรงธรรม.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๙/๔๙.

๔. ลกุลญกัททียเถระวตฺถุ

(๑๙๗)

น จ เตน เถโร โหติ^๑
 เยนสุส ปลิตํ สีโร
 ปริปกโก วโย ตสุส
 โมฆชิณฺณเณติ วุจฺจตีติ.^๒

สีโร ยสุส ภิกฺขุโน สีโร เยน
 การณน ปลิตํ อสุส ภเวยฺย, โส ภิกฺขุ
 เตน ปลิตสีเรน เถโร นาม น จ
 โหติ, ตสุส ภิกฺขุโน วโย ปริปกโก
 ปริณโต วุฑฺฒิกาว^๓ ปโต. โส ภิกฺขุ
 อตฺตโน เถรกรณานํ ธมฺมานํ อภาเวน
 โมฆชิณฺณเณติ วุจฺจตีติ วุจฺจเต ภควตา.

ยมฺหิ สจฺจณฺจ ธมฺโม จ
 อหีสา สญฺญโม ทโม
 ส เว วนฺตมโล ธีโร
 เตน^๔ เถโรติ วุจฺจตีติ.^๕

๔. เรื่องพระลกุลญกัททีย-

เถระ (๑๙๗)

ภิกษุ ไม่ใช่ชื่อว่าเป็นเถระ เพราะมี
 ผมหงอกอยู่บนศีรษะ มีวัยแก่รอบ
 แล้ว เราเรียกว่า คนแก่เปล่า.

ภิกษุใด ฟังมีผมหงอกบนศีรษะ
 คือบนหัว เพราะเหตุใด, ภิกษุนั้น ไม่ใช่ชื่อ
 ว่าเป็นเถระ เพราะเหตุนั้น คือเพราะ
 ศีรษะหงอนนั้น, ภิกษุนั้นมีวัยแก่รอบ
 คือถึงความ เป็นวัยเจริญ เพราะ
 ความเสื่อม. ภิกษุนั้น พระผู้มีพระภาค
 ย่อมตรัส คือตรัสเรียกว่า คนแก่เปล่า
 เพราะเป็นผู้ไม่มีธรรมที่กระทำความมั่นคง
 ให้แก่ตัวเอง.

(ส่วน)ผู้ใดมีสังขะ ธรรมะ อหิงสา
 สัจญมมะ (ความสำรวม) และทมะ
 (ความฝึกฝน) ผู้นั้นแล มีมลทิน
 อ้นคายนแล้ว เป็นนักปราชญ์
 เราเรียกว่าเถระ เพราะเหตุนั้น.

^๑ น. น เตน เถโร โส โหติ. ^๒ พ. ๒๕/๒๙/๔๙.
^๓ ธิ. ๒. ๗/๔๗. วุฑฺฒิกาว. ^๔ ธิ. ๒. ๗/๔๗. โส.
^๕ พ. ๒. ๒๕/๒๙/๕๐.

พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

ยมุหิ ยสุมิ ปุคฺคเล อตฺติ **สจฺจญจ**
 จตฺตวิธสจฺจํ ฅาณณ สจฺจิกตฺตา ธมฺโม
 นววิธโลกุตฺตรธมฺโม ๑ **อหีส**า สตฺตานํ
 อหีสภาเวณ จตฺตพฺพิธา อปฺปมณฺญา-
 ภาวนา อตฺติ, **สญฺญโม** ทโม สีสฺญเจว
 อินฺทฺริยสํวโร ๑, **สเว** วนฺตมโล **ธีโร** โส
 ภิกฺขุ เว วนฺตมโล มคฺคฅาณณ
 นีหตมโล **ธีโร** ธิติสมฺปนฺโน, **เตน**
 ธิรภาวกรณณ สมฺนุนาคตฺตฺตา เถโรติ
วุจฺจติ วุจฺจเต ภควตฺตา.

ในบุคคลใด **มีสัจจะ** คือมีสัจจะ
 ๔ อย่าง **และมีธรรมะ** คือมีโลกุตตรธรรม
 ๙ อย่าง เพราะเป็นผู้กระทำให้แจ้ง
 ด้วยญาณ **มีอหิงสา** คือมีอัปมัญญา-
 ภาวนา ๔ อย่าง โดยความเป็นผู้ไม่
 เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย **มีศีลญมทมะ**
 คือมีศีลและมีความสำรวมอินทรีย์. ผู้นั้น
 แล เป็นผู้มิลทินอันคายแล้ว เป็น
 นักปราชญ์ ภิกษุ์นั้นแล เป็นผู้มิลทิน
 อันคายแล้ว คือขจัดมิลทินได้แล้ว
 ด้วยมรรคญาณ เป็นนักปราชญ์ คือ
 ถึงพร้อมด้วยปัญญา พระผู้มีพระภาค
 ตรัส คือตรัสเรียกว่าเถระ เพราะเป็นผู้
 ประกอบด้วยเหตุ นั้น คือด้วยการทำ
 ความเป็นผู้มั่นคง.

๕. สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ (๑๙๘)

น วาภุภณมตฺเตน
 วณฺณนโปภุขรตฺยา วา
 สาธุรูปโป นโร โหติ
 อีสฺสุเกี มจฺจวี สโร.^๑

๕. เรื่องภิกษุมากรูป (๑๙๘)

นระผู้มีความริษยา มีความตระหนี่
 ใจอวด จะถือว่าเป็นคนดี เพราะ
 เหตุเพียงการพูด หรือเพราะมี
 ผิวกายงามก็หาไม่.

^๑ พุ. ๕. ๒๕/๒๙/๕๐.

โย นโร น วาฏกรณมตุเตน
 วจีกรณมตุเตน ลกขณสมฺปนฺนวจน-
 มตุเตน **วณฺณโปกฺขรตาย** สรีรวณฺณ-
 สมฺปนฺนมนาปภาเวน โส นโร
 เอตตเกเนว การณน **ปรลาภาทีสุ**
 อีสฺสามนโก ปญฺจวิเธน มจฺเจเธน
 สมฺนฺนาคโต สโจ, โส เอว นโร **สาธฺฐโป**
 สุนฺทรธฺฐโป **น โหติ** น ภวติ.

นระใดจะชื่อว่าเป็นคนดี เพราะ
 เหตุเพียงการพูด คือเพราะเหตุเพียง
 การเปล่งถ้อยคำ เพราะเหตุเพียงการ
 กล่าวถ้อยคำ ที่สมบุรณ์ด้วยลักษณะ
 (หรือ) เพราะเหตุมีผิวพรรณน่ารัก คือ
 เพราะเหตุร่างกายมีผิวพรรณสดใสน่ารัก
 ก็หาไม่ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแหละ นระ
 นั้นย่อมเป็นคนมีใจริษยาในลาภของบุคคล
 อื่นเป็นต้น ประกอบด้วยความตระหนี่
 ๕ อย่าง เป็นคนโง่อวด นระนั้นแล
 ไม่จัดว่าเป็นคนดี คือไม่ใช่เป็นคน
 (มีน้ำใจ) งาม.

ยสฺส เจตํ สมฺมุจฺฉินฺนํ
 มุลสมฺมุจฺฉํ สมฺมุหตํ
 ส วนฺตโทโส เมธาวี
 สาธฺฐโปตี วุจฺจติ.^๑

ส่วนว่า ผู้ใดตัดขาดความริษยา
 เป็นต้นนี้ได้ คือถอนรากถอนโคน
 เสียได้ ผู้นั้น เป็นผู้ที่มีโทษอันคาย
 เสียแล้ว เป็นนักปราชญ์ พระผู้มี
 พระภาคตรัสเรียกว่า เป็นคนดี.

ยสฺส จ ปุคฺคฺลสฺส เยน จ
 ปุคฺคฺเลน เอตํ อิจฺฉาทีโฆสชาตํ **สมฺมุจฺฉินฺนํ**
 สมฺมุคฺฉินฺนํ มุลสมฺมาตํ กตฺวา สมฺมุหตํ ยสฺส
 ปุคฺคฺลสฺส เยน ปุคฺคฺเลน, **ส วนฺตโทโส**
 โส ปุคฺคฺโล วนฺตโทโส มคฺคภาณน
เมธาวี ธมฺโมชปญฺญา ย สมฺนฺนาคโต

อนึ่ง บุคคลใดตัดโทสะมีความ
 ริษยาเป็นต้นนี้ได้เด็ดขาด คือตัดความ
 ริษยาเป็นต้น พร้อมด้วยมูลรากเสียได้
 ถอนขึ้นทำลายรากเหง้าเสียได้, บุคคล
 นั้นผู้คายโทษะได้แล้ว คือบุคคลนั้น
 ผู้มีโทษะอันคายแล้ว เป็นนักปราชญ์

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๙/๕๐.

สาธุรูปิติ วุจฺจติ วุจฺจเต ภควตา.

เพราะมรรคญาณ คือเป็นผู้ประกอบ ด้วยปัญญา อันมีโอชะเกิดจากธรรม พระผู้มีพระภาคตรัส คือตรัสเรียกว่า เป็นคนดี.

๖. หตุถกวัตถุ (๑๙๙)

น มุณฑกณ สมณเ
 อพฺพโต อลิกํ ภาณํ
 อิจฺฉาโลภสมาปนุโน
 สมณเ กิ ภาวิสุสฺสตี.^๑

โย ภิกขุ มุณฑกณ สีสมุณฑก-
 มตฺเตน อพฺพโต สีสวเตน ๑ ฐตฺตฺตฺวเสน
 ๑ วิรหิตเ, อลิกวณํ มุสวาทํ ภาณํ
 ภณนฺโต สมณเ นาม น โหติ,
 อปฺปมตฺเตสุ อารมฺมเณสุ ๑ อิจฺฉาย
 ปตฺเตสุ ๑ โลภาน สมาปนุโน
 สมนฺนาคโต เอรูโป ภิกขุ สมณเ นาม
 กิ ภาวิสุสฺสตีติ.

๖. เรื่องภิกษุชื่อว่าหัตถกะ (๑๙๙)

ภิกษุผู้ไม่มีวัตร พุดจาเหลวไหล จะชื่อว่าสมณะ เพราะศีระะไลน์ ก็หาไม่ได้ ผู้ประกอบด้วยความ ออยากและความโลภ จักเป็นสมณะ ได้อย่างไร.

ภิกษุใดผู้ไม่มีวัตร คือผู้เว้นจาก สีสวัตรและฐตตควัตร พุด คือกล่าวคำ เหลาะแหละ คือมุสวาท จะชื่อว่า สมณะ เพราะศีระะไลน์ คือเพราะเหตุ ศีระะไลน์ก็หาไม่ได้. ผู้ประกอบ คือผู้ถึง พร้อมด้วยความอยากในอารมณ์ทั้งหลาย แม้มีประมาณน้อย และด้วยความอยาก ได้ในบุตรทั้งหลาย, ภิกษุเห็นปานนี้ จักชื่อว่าเป็นสมณะได้อย่างไร.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๒๙/๕๐.

โย จ สมมติ ปาปานิ
 อณูญฺญานิ สพุทฺโส
 สมิตตฺตา หิ ปาปานิ
 'สมณเ'ติ ปุจฺจตีติ.^๑

โย บุคคลใด ปาปานิ ปริตฺตานิ
 วา มหฺนฺตานิ วา ปาปานิ อณู สุกฺขุมํ
 ญฺญานิ สพุทฺโส สพุทฺปกฺกาเรน สมมติ
 วุปสมมติ, โส บุคฺคโล เตสํ ปาปานิ
 สมิตตฺตา หิ สมณเ'ติ ปุจฺจตีติ วุจฺจเต
 ภควตา.

ส่วนบุคคลใด ทำบาปน้อยใหญ่
 ทั้งหลายให้สงบได้โดยประการทั้งปวง
 บุคคลนั้นแล เพราะทำบาป
 ทั้งหลายให้สงบได้ พระผู้มีพระภาค
 ตรัสว่า 'สมณะ'.

บุคคลใดทำบาปทั้งหลาย คือ
 ความชั่วทั้งหลาย น้อยก็ตาม มากก็ตาม
 ที่ละเอียด คือสุขุม ที่หยาบ ให้สงบ
 ลงได้ คือให้เข้าไปสงบได้โดยประการ
 ทั้งปวง คือโดยทุกประการ, บุคคลนั้น
 เพราะทำบาปทั้งหลายเหล่านั้น ให้สงบ
 ลงได้แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัส คือตรัส
 เรียกว่า สมณะ.

๗. อถฺยตฺรพฺราหฺมณวตฺถุ

(๒๐๐)

น เตน ภิกฺขุ โส โหติ
 ยาวตา ภิกฺขเต ปเร
 วิสํ ธมฺมํ สฺมาทาย
 ภิกฺขุ โหติ น ตาวตา.^๒

๗. เรื่องพราหมณ์คนใด

คนหนึ่ง (๒๐๐)

บุคคลจะชื่อว่าเป็นภิกษุ เพราะเหตุ
 ที่ขอคนเหล่าอื่น ก็หาไม่ได้ บุคคล
 สมาทานธรรมอันเป็นพิษแล้ว ก็ไม่
 ชื่อว่าเป็นภิกษุ ด้วยเหตุเพียง
 เท่านั้น.

^๑ พ. ฐ. ๒๕/๒๙/๕๐.

^๒ พ. ฐ. ๒๕/๒๙/๕๐.

โย ปุคฺคโล ยาวตา ยตฺตเกน
 ปมาเณน ภิกฺขเต ภิกฺขติ ยาจติ จเร
 จเรยฺย, โส ปุคฺคโล เตน ภิกฺขนมตฺเตน
 ภิกฺขุ นาม น โหติ วิสฺ วิสฺม ฐมฺมํ
 วิสคนฺธฐมฺมํ กายกมฺมาติกฐมฺมํ วา
 สมหาทาย คเหตุวา จรฺนุโต โส ปุคฺคโล
 ตาวตา ตตฺตเกน ปมาเณน ภิกฺขุ
 นาม น โหติ.

โยธ ปุณฺณญจ ปาปญจ
 วาเหตุวา พฺรหฺมจริยวา
 สงฺขาย โลกเ จรติ
 ส เว ภิกฺขุติ วุจฺจตีติ.^๑

โย ปุคฺคโล อิธ อิมสฺมึ สาสเน
 อุกฺขมฺเปตํ ปุณฺณญจ ปาปญจ
 พฺรหฺมจริยวา มคฺคพฺรหฺมจริเยน วาหิตฺวา
 ปนฺหิตฺวา สงฺขาย ภาเณน ชานิตฺวา
 โลกเ ชนฺธาทีโลกเ “อิม อชฺฌตฺตติกา
 ชนฺธา, อิม พาทิรา”ติ เอวํ สพฺเพปิ
 ธมฺเม ชานิตฺวา จรติ, โส ปุคฺคโล เว
 เตน ภาเณน กิลีสานํ ภินฺนตฺตา

บุคคลใด ย่อมขอ คือเที่ยวขอ
 ได้แก่เที่ยวเอ่ยปากขอ ด้วยประมาณ
 เพียงใด คือเท่าใด บุคคลนั้น จะชื่อว่า
 เป็นภิกษุด้วยประมาณเพียงนั้น คือ
 ด้วยเหตุเพียงการขอก็หามิได้. บุคคลนั้น
 สมหาทาน คือถือเอาธรรมอันเป็นพิษ
 คือไม่เสมอ ได้แก่ธรรมที่มีผล (กลิ่น)
 อันเป็นพิษ หรือว่าธรรมมีกายกรรมเป็นต้น
 เที่ยวไป จะชื่อว่าเป็นภิกษุด้วยประมาณ
 เพียงนั้น คือเพียงเท่านั้น ก็หามิได้.

บุคคลใดในพระศาสนานี้ ลอยแล้ว
 ซึ่งบุญและบาป ประพฤติพรหม-
 จรรย์ พิจารณาประพฤติในโลก
 บุคคลนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
 เรียกว่า ภิกษุ.

บุคคลใด ในพระศาสนานี้ ประพฤติ
 พรหมจรรย์ลอยแล้ว คือปลดเปลื้องแล้ว
 ซึ่งบุญและบาปแม้ทั้งสองนั้น ด้วยมรรค-
 พรหมจรรย์ พิจารณา คือทราบแล้วซึ่ง
 บุญและบาปนั้นด้วยญาณ ทราบชัดซึ่ง
 ธรรมแม้ทุกอย่าง อย่างนี้ว่า “ธรรมเหล่านี้
 จัดเป็นชั้นภายใน, ธรรมเหล่านี้จัดเป็น
 ชั้นภายนอก” ดังนี้ ย่อมประพฤติ

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๙/๕๐.

ภิกษุ อิติ นาม วุจฺจติ วุจฺจเต ภควตา. (พหุมจรรย) ในโลก คือในโลกมีชั้นนี้เป็นต้น เพราะกิเลสทั้งหลายถูกทำลายแล้วด้วยญาณนั้น บุคคลนั้นแล พระผู้มีพระภาค ย่อมตรัส คือย่อมตรัสเรียกว่า ภิกษุ.

๘. ติตฺถยวตฺถุ (๒๐๑)

น โมนเน มฺนิ โหติ
 มุฬฺหฺโรโป อวิทฺทสุ
 โย จ ตฺลํว ปคฺคยฺห
 วรรมาทาย ปณฺชิตฺโตติ.^๑

โย ปุคฺคโล อธิ ปน ตฺนุหิภาวํ
 สนฺธาย โมนเน มฺนิ นาม น โหติ.
 กามํ หิ โมนเยยฺยปฏิปทาสงฺขาเตน
 มคฺคภาณโมนเน มฺนิ นาม โหติ,
 เอวํ ตถา โส ปุคฺคโล อวิทฺทสุ
 อตฺตโน อวิญฺเญยฺเยสุ ฐมฺเมสุ มุฬฺหฺโรโป,
 เอวฺโรโป หิ ตฺนุหิภูโตปิ มฺนิ นาม น
 โหติ, ยถา หิ โย ปุคฺคโล จ ตฺลํ
 ฐมฺมตฺลํ ปคฺคยฺห คเหตุวฺวา จิตฺ, โส

๘. เรื่องเตียรถีย์ (๒๐๑)

บุคคลผู้หลงมงาย ไม่รู้ชัด จะ
 ชื่อว่าเป็นมุนี เพราะเป็นผู้ไม่ก็หาไม่
 ส่วนบุคคลใด เป็นบัณฑิต ถือเอา
 ธรรมอันประเสริฐ ดูจบุคคล
 ประคองตาซึ่ง ฉะนั้น.

ก็บุคคลใดในพระศาสนานี้ จะ
 ชื่อว่าเป็นมุนี ด้วยโมนปฏิบัติ โดย
 หมายถึงความเป็นผู้ไม่ก็หาไม่. โดยที่แท้
 แลบุคคล ย่อมได้ชื่อว่าเป็นมุนี ด้วย
 มรรคญาณโมนปฏิบัติ กล่าวคือข้อปฏิบัติ
 สำหรับความเป็นมุนี, บุคคลนั้น ผู้รู้ชัด
 ผู้หลงมงายในธรรมทั้งหลายที่ตนยังไม่รู้
 ก็ฉนั้นนั้น คืออย่างนั้น ย่อมไม่เป็นมุนี,
 จริงอยู่ บุคคลเห็นปานนี้ แม้จะเป็นผู้หนึ่ง

^๑ พ. ธ. ๒๕/๒๙/๕๐.

ปุคฺคโล อติเรกั ्हิรญฺญสฺสวณฺณํ
 อติรกญฺเจ โหติ, ھرติ, อุนกญฺเจ โหติ,
 ปฏิปกฺขิปติ.^๑ โย ปุคฺคโล อติเรกณั
 ھرณฺโต วย ھرติ ปริวชฺเชติ อุนกั
 ปกฺขิปนฺโต วย กุสลั ปรินฺุเรติ, เอว
 ตถา ปณฺุทิตโต วรึ สีสลสมาธิปญฺญา-
 วิมุตติวิมุตติญาณทสฺสนสงฺฆาตั วรึ
 อุตฺตมณั อาทาย คเหตุวา ปาปานิ
 อกุสลกมฺมานิ ปริวชฺเชติ.

ปาปานิ ปริวชฺเชติ
 ส มฺนิ เตน โส มฺนิ
 โย มฺนาติ อุกา โลกเ
 มฺนิ เตน ปุจฺจตีติ.^๒

โย ปุคฺคโล ปาปานิ อกุสล-
 กมฺมานิ ปริวชฺเชติ, โส ปุคฺคโล เตน
 การณน มฺนิ นาม โหติ. กสฺมา

ก็หาชื่อว่าเป็นมุนีไม่, เหมือนอย่างว่า
 บุคคลผู้เป็นบัณฑิต **ถิอ** คือช่วยเอา
 ทรัพย์อัน**ประเสริฐ** คือทรัพย์อันล้ำเลิศ
 สูงค่า กล่าวคือศีล สมาธิ ปัญญา
 วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะแล้ว
 ย่อมเว้นบาป คืออกุศลกรรมทั้งหลาย
 เหมือนกับบุคคลยืน**จับ** คือประคองตาชั่ง
 คือตาชั่งที่เที่ยงตรง (ตาชั่งคือธรรม)
 ถ้าเงินหรือทองมากไป คือหนักเกินไป
 ก็หยิบออก ถ้าน้อยไป ก็เพิ่มเข้า
 บุคคลยอม**นำไป** คือเว้นบาปทั้งหลาย
 เหมือนคนจัดการเงินที่เกินออกมา ฉะนั้น,
 ย่อมบำเพ็ญกุศลทั้งหลาย เหมือนคน
 จัดการเงิน เพิ่มเงินที่ยังขาดไป ฉะนั้น.

ผู้ใดเว้นบาปทั้งหลาย ผู้นั้นเป็นมุนี
 ผู้นั้นเป็นมุนี เพราะเหตุนั้น ผู้ใด
 ย่อมรู้สรรพทั้งสองในโลก ผู้นั้นเรา
 กล่าวว่าเป็นมุนี เพราะเหตุนั้น.

บุคคลใดยอมเว้นบาป คืออกุศล-
 กรรมทั้งหลาย บุคคลนั้น ชื่อว่าเป็นมุนี
 เพราะเหตุนั้น, หากมีคำถามว่า บุคคล

^๑ ธ. อ. ๗/๕๓. ปกฺขิปติ.

^๒ พ. ธ. ๒๕/๒๙/๕๐.

การณมา เจ ยัม เหฏฐา วุตตการณัม
เตน โส มุนีติ.

ชื่อว่าเป็นมุนี เพราะเหตุไร. ตอบว่า
บุคคลนั้นชื่อว่า เป็นมุนี เพราะเหตุที่ได้
กล่าวไว้แล้วในตอนต้น.

โย มุนาติ โย ปุคฺคโล มุนาติ
ชานาติ อุโป โลเก โย ปุคฺคโล โลเก
อิมสฺมี ขนฺธาติโลเก อุโป อตฺเต มินฺนุโต
วีย "อิม อชฺฌตฺติกา ขนฺธา, อิม
พาหิรา"ติอาทินา นเยน อิม อุโป
อตฺเต มุนาติ. เตน การณน มุนีติ
ปฺจุจฺจติ ปฺจุจฺจเต ภควตา.

บุคคลโดยย่อ มรรค คือบุคคลใด
ย่อ มรรค คือย่อ มรรค ๒ ในโลก
คือบุคคลใดเป็นเหมือนกับนับอยู่ซึ่งมรรค
ทั้งสองในโลก คือในโลกมีขั้นเป็นต้นนี้
ย่อ มรรคทั้งสองนี้ โดยนัยเป็นต้นว่า
"ธรรมเหล่านี้ จัดเป็นขั้นภายใน, ธรรม
เหล่านี้ จัดเป็นขั้นภายนอก" บุคคลนั้น
อันพระผู้มีพระภาคตรัส คือตรัสเรียกว่า
มุนี เพราะเหตุนั้น.

๙. อริยพาลีสักกตฺถุ (๒๐๒)

น เตน อริโย โหติ
เยน ปาณานิ หีสติ
อหีสสา สพุพปาณานัน
อริโยติ ปฺจุจฺจตีติ.^๑

๙. เรื่องพราณเบ็ดชื่อว่าอริยะ (๒๐๒)

บุคคลไม่ชื่อว่า เป็นอริยะ เพราะ
เหตุที่เบียดเบียนสัตว์ บุคคลที่เรา
กล่าวว่าอริยะ เพราะไม่เบียดเบียน
สัตว์ทั้งปวง.

^๑ ข. ฐ. ๒๕/๒๙/๕๐-๕๑.

โย ปุคฺคโล เยน การณน
 ปาณานิ สตฺตานิ ปาณานิ หีสติ, โส
 ปุคฺคโล เตน การณน อริโย นาม
 โหติ น, โย ปุคฺคโล สหฺพปาณีนํ
 ปาณินา อหีสเนน เมตฺตาทิภาวนาย
 ปตฺติจิตฺตฺตา หีสนโต ทูรภาเว จิตฺ,
 โส ปุคฺคโล อริโยติ นาม ปวฺจจติ.

บุคคลไม่ชื่อว่า เป็นอริยะ เพราะ
 เหตุที่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย คือสัตว์
 มีลมปราณทั้งหลาย, ผู้ดำรงอยู่ในภาวะ
 ที่ไกลจากการเบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง
 ด้วยเครื่องเบียดเบียน มีฝ่ามือเป็นต้น
 เพราะเป็นผู้ตั้งอยู่ในภาวนามีเมตตาภาวนา
 เป็นต้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า
 อริยะ.

๑๐. สัมพหุลภิกขุขัตถุ (๒๐๓)

น สีสฺพตมตฺเตน
 พาหุสฺจเจน วา ปน
 อถวา สมาริลาภาน
 วิวิตฺตสยเนน วา
 ผุสฺสามิ เนกฺขมฺมสุขํ
 อปฺปุชฺชนเสวิตํ
 ภิกฺขุ วิสุสฺสาสมาปาที
 อปฺปตฺโต อาสวฺกฺขยฺนติ.^๑

๑๐. เรื่องภิกษุมากรูป (๒๐๓)

ภิกษุผู้ยังไม่บรรลुถึงความสิ้นไปแห่ง
 อาสวะ อย่าเพิ่งถึงความวางใจ
 ด้วยคิดว่าเราถูกต้องสุขในเนกขัมมะ
 ที่ปุณฺชนของเสพไม่ได้แล้ว ด้วยเหตุ
 เพียงศีลและวัตร ด้วยความเป็น
 พหุสูตร ด้วยการได้สมาธิ หรือ
 ด้วยการนอนในที่สงัด.

^๑ พ. ๕. ๒๕/๒๙/๕๑.

อัน **สีลพุตมตฺเตน** จตุปาริสฺสุทฺธิ-
 สีลมตฺเตน วา เตรสธฺตงฺคฺคณฺมตฺเตน วา
พานุสฺสฺเจน วา พหุสฺสุตฺตภาเวน วา
 ตินฺณํ ปิฎฺฎกาณํ อปฺคฺคฺคฺคณฺมตฺเตน วา
 อถวา **สมาริลาภาน** อฏฺฐสฺมาปฺตฺติลาภาน
 วา วิวิตฺตสฺยเนน วา **เนกขมฺมุสฺขํ**
 อนาคามิสฺสุขํ **มุสฺสามี** อปฺชฺชามิตฺติ
อปฺกฺกฺชฺชเนหิ ปุณฺณชฺชเนหิ น เสวิตํ
 อริเยหิ เสวิตํ อสวกฺขยสฺงฺขาตํ อรหตฺตํ
 อปฺปตฺโตว ภิกฺขุ นาม วิสฺสุสาสํ น
 อปฺชฺชเชยฺย.

ธรรมดาว่า ภิกษุผู้ยังไม่บรรลุนิพพาน
 อรหัต กล่าวคือความสิ้นไปแห่งอาสวะ
 ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายเสพแล้ว ที่ปุณฺณ
 ชองเสพไม่ได้แล้ว คือที่ปุณฺณชฺชเนหิ
 ไม่เคยเสพแล้ว ไม่พึงถึงความวางใจ ด้วย
 คิดว่า **เราย่อมนรกต้อง** คือย่อมนรกถึง
ซึ่งสุขในเนกขัมมะ คือสุขอันเกิดจาก
 อนาคามิมผล ด้วยเหตุเพียงศีลและวัตร
 คือด้วยเหตุเพียงจตุปาริสฺสุทฺธิศีล หรือด้วย
 เหตุเพียงธุดงค์คุณ ๑๓, ด้วยความเป็น
พหุสฺสุต คือด้วยความเป็นผู้ได้สดับมา
 มาก หรือด้วยเหตุเพียงได้เล่าเรียน
 พระไตรปิฎก อีกอย่างหนึ่ง ด้วยการ
ได้สมาธิ คือด้วยการได้สมาบัติ ๘ หรือ
 ด้วยการนอนในที่สงัด.

ธมฺมภูจฺวคฺคณฺณนา นิฎฺฐิตา.

พรวณนารัณมัญฺญวรวรรค จป.

เอฏฺฐนวิสฺสติโม วคฺโค.

วรรคที่ ๑๙ จป.

๒๐. มคฺควคฺค

๑. ปญฺจสทภิกฺขุวตฺตฺ (๒๐๔)

มคฺคานนฺฏจฺงคฺโก เสฎฺฐโจ
สจฺจจันํ จตฺโร ปทา
วิราโค เสฎฺฐโจ ธมฺมานํ
ทิปทานนฺยจ จกฺขุมา.^๑

อญฺจคฺโก มคฺโค มคฺคานํ สพฺเพสํ
มคฺคานํ ชงฺขมคฺคาทโย วา โหนฺตุ
ทฺวาทสสญฺจิทฺถิจิตฺตมคฺคา วา, สพฺเพสํ
มคฺคานํ เสฎฺฐโจ อุตฺตโม, สจฺจจันํ จตฺโร
ปทา “สจฺจํ ภาณน กฺขุฆเณยฺยา”ติ
อาคตํ วจฺสจฺจํ วา โหตุ, สพฺโพ
พฺราหฺมณฺโณ สพฺโพ ขตฺตฺโยติ อาทิสฺสํ
สมฺมุติสจฺจํ วา “อิทเมว สจฺจํ,
โมฆมณฺณ”ติ ทฺถุสจฺจํ วา “ทฺกฺขํ
อริยสจฺจน”ติอาทิสฺสํ ปรมตฺตสจฺจํ วา
โหตุ, สพฺเพสํ อิมสํ สจฺจจันํ จตฺโร
ปทา จตฺตสจฺจสฺขาตา ปทา เสฎฺฐา
นาม, วิราโค เสฎฺฐโจ ธมฺมานํ วิราโค
นิพฺพานสฺงฺขาโต ธมฺมานํ สจฺจธมฺมานํ

๒๐. มคฺควรรค

๑. เรื่องภิกฺษุ ๕๐๐ รูป (๒๐๔)

บรรดาทางทั้งหลาย ทางเมืองค ๘
ประเสริฐสุด บรรดาสัจจะทั้งหลาย
บทสัประเสริฐสุด บรรดาธรรม
ทั้งหลาย วิราคะประเสริฐสุด และ
บรรดาสัตว์สองเท้าทั้งหลาย พระ
ตถาคตผู้มีพระจักขุ ประเสริฐสุด.

บรรดาทางทั้งหลาย คือบรรดา
ทางดำเนินไปทุกชนิด ไม่ว่าจะ
ทางเดินมีทางเท้าเป็นต้นหรือ หรือว่าทาง
คือทฎฐิ ๖๒, บรรดาทางทั้งหมด ทางอัน
ประกอบด้วยองค์แปดประเสริฐสุด คือ
สูงสุด. บรรดาสัจจะทั้งหลาย ไม่ว่าจะ
จะเป็นวจีสัจจะที่มาแล้ววว่า “ฟังกล่าว
คำสัจ, ไม่ฟังโกธ” ดังนี้เป็นต้นก็ดี,
สมมุติสัจจะอันมีประเภทเป็นต้นว่า
“ทั้งหมด เป็นพราหมณ์, ทั้งหมด เป็น
กษัตริย์” ดังนี้ก็ดี, ทฎฐิสัจจะอันมาแล้ว
วว่า “นี่เท่านั้นจริง, อย่างอื่นเปล่า” ดังนี้
เป็นต้นก็ดี, ปรมัตตสัจจะอันมีประเภท
เป็นต้นว่า “ทุกข์เป็น สัจจะของพระอริยะ”

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๐/๕๑.

สงขตอสงขตานํ **เสฏโฐ** อุตตโม,
ทิปทานนฺจ จกฺขมา สพุเพสมปิ
เทวมนุสฺสาทีเภาทานํ ทิปทานํ ปญฺจหิ
จกฺขุหิ จกฺขุมา ตถาคโตว **เสฏโฐ** โหติ.

ดังนี้ก็ดี, บรรดาสิ่งจะสี่เหล่านี้ทั้งหมด
บทสี่ คือบท กล่าวคือสิ่งจะสี่ ชื่อว่า
ประเสริฐสุด, บรรดาธรรมทั้งหลาย
วิราคะประเสริฐสุด คือบรรดาธรรม
ทั้งหลาย คือบรรดาสังขธรรมทั้งหลาย
ทั้งที่เป็นสังขตะและอสังขตะ **วิราคะ**
คือวิราคะธรรม กล่าวคือพระนิพพาน
เป็นธรรมประเสริฐสุด คือสูงสุด. อนึ่ง
บรรดาสัตว์สองเท้าทั้งหลาย พระ
ตถาคตผู้มีพระจักขุเป็นผู้ประเสริฐสุด
คือบรรดาสัตว์สองเท้าแม้ทุกจำพวก ต่าง
ด้วยเทวดาและมนุษย์เป็นต้น พระตถาคต
เท่านั้น ผู้ทรงมีพระจักขุด้วยพระจักขุ ๕
อย่าง ทรงเป็นผู้ประเสริฐสุด.

เอเสว มคฺโค นตฺถญฺเอย
ทสฺสนสฺส วิสุทฺธิยา
เอตตฺถนฺติ ตฺเมห ปฏฺิปปชฺชถ
มารเสนปปโมหนํ
เอตตฺถนฺติ ตฺเมห ปฏฺิปปนฺนา
ทฺกฺขสฺสสนฺตํ กริสฺสถ.^๑

ทางนี้เท่านั้น จัดเป็นทาง ทางอื่น
เพื่อความหมดจดแห่งทัสสนะ ไม่มี
ก็เธอทั้งหลาย จงดำเนินไปสู่ทางนั้น
อันเป็นที่ลุ่มหลงแห่งมาร และ
เสนามาร ด้วยว่า เธอทั้งหลาย
ผู้ดำเนินไปในทางนี้แล้ว จักกระทำ
ที่สุดแห่งทุกข์ได้.

โย มคฺโค "เสฏโฐ"ติ มยา วุตฺโต,
เอโส เอว มคฺโค ทสฺสนสฺส วิสุทฺธิยา

ทางที่เรากล่าวว่า "ประเสริฐสุด" นี้
เท่านั้น จักเป็นทางเพื่อความหมดจด

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๐/๕๑.

มคฺคผลสุส วิสุทฺธิยา อตฺถาย, อดฺภูเ
 มคฺโค นตฺถิ. หนี ยสุมา ตสุมา ตฺเมห
 เอตํ มคฺคํ มารเสนปฺปโมหนํ ปฏฺิปปชฺชถ,
 หนี ตฺเมห เอตํ มคฺคํ ปฏฺิปปนฺนา
 ทุภฺชสุสฺสนฺตํ สกฺลสุสาปี วมฺภูทุภฺชสุส
 อนฺตํ ปรีจฺเฉทํ กริสฺสถ.

อกฺขาโต โว มยา มคฺโค
 อดฺภูวาย สลฺลสฺตฺถนํ
 ตฺเมหหนี กิจฺจํ อาตปฺปี
 อกฺขาตาโร ตถาคตา
 ปฏฺิปปนฺนา ปโมกฺขนฺตึ
 ฉายีโน มารพฺนฺธนาตี.^๑

มคฺโค อัย อญฺฺจฺจติโก มคฺโค
 มยา โว ตฺมุหํ อกฺขาโต, อิทานี
 ตฺเมหหนี อดฺภูวาย ชานิตฺวา สลฺลสฺตฺถนํ
 ราคฺสลฺลาทีนํ สตฺถนํ นิมฺมถนํ อพฺภาหณํ
 อาตปฺปี กิลฺลสํ อตาปเนน อาตปฺปี
 กิจฺจํ กรณียํ กตฺตพฺพิ สมฺมปฺปชฺชานวีริย-

แห่งทัสสนะ คือเพื่อประโยชน์แก่ความ
 หมดจดแห่งมรรคและผล, ทางอย่างอื่น
 ไม่มี. เพราะว่า คือเพราะเหตุนั้น เธอ
 ทั้งหลาย จึงดำเนินไปสู่ทางอันเป็นที่
 ลุ่มหลงแห่งมารและเสนามารนั้นเกิด,
 ด้วยว่าเธอทั้งหลายผู้ดำเนินไปสู่ทางนั้นแล้ว
 จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ คือความสิ้นสุด
 ได้แก่การตัดขาดวิฏุกุญท์แม้ทั้งสิ้นได้.

เราทราบทางเป็นที่สลัดกิเลสเพียงดัง
 ลูกศรแล้ว จึงบอกแก่เธอทั้งหลาย
 เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเครื่อง
 เผากิเลส พระตถาคตทั้งหลาย
 เป็นผู้บอก ชนผู้มีปกติเพ่งทั้งหลาย
 ดำเนินไป (สู่หนทางนั้น) แล้ว ย่อม
 พ้นจากเครื่องผูกของมาร.

ทาง คือมรรคอันประกอบด้วย
 องค์แปดนี้ อันเราบอกแล้วแก่เธอ
 ทั้งหลาย คือแก่พวกเธอ บัดนี้ เธอ
 ทั้งหลายรู้แล้ว คือทราบแล้ว, ควรทำ
 คือควรกระทำได้แก่พึงกระทำทำความเพียร
 เครื่องเผากิเลส อันเป็นเครื่องสลัด
 กิเลสเพียงดังลูกศร คือเป็นเครื่องย่ำยี
 ทำลายถอนออกซึ่งกิเลสทั้งหลาย มีกิเลส

^๑ พ. ฆ. ๒๕/๓๐/๕๑.

สงฆาต, ตถาคตา อภฺยงฺคิกสฺส มคฺคสฺส
 อภฺยงฺคิกสฺส โหนฺติ. ตสฺมา เตหิ
 อภฺยงฺคิกสฺส เย ชนา ปฏฺิปนฺนา ตํ
 อภฺยงฺคิกํ มคฺคํ ฉายิโน ทฺวิหิ ฉาเนหิ
 ฉายิโน, เต ชนา เตภูมิกวภูฏสงฆาตา
 มารพนฺธนา ปโมกฺขนฺติ ปมฺุจฺจนฺติ.

เพียงดังลูกศรคือวาคะเป็นต้น คือ
 ความเพียรเครื่องเผากิเลส เพราะเป็น
 เครื่องทำกิเลสทั้งหลาย ให้เราร้อน
 กล่าวคือความเพียรในสัมมัปปธาน (๔),
 พระตถาคตทั้งหลาย เป็นผู้บอกทาง
 อันประกอบด้วยองค์แปด. เพราะฉะนั้น
 เหล่าชนผู้มีปกติเพ่ง คือผู้มีปกติเพ่งพินิจ
 ด้วยฌานทั้งสอง ดำเนินไปสู่ทาง
 อันประกอบด้วยองค์แปดนั้น ด้วยอำนาจ
 ทางที่พระตถาคตเหล่านั้นตรัสบอกแล้ว
 ย่อมพ้น คือย่อมหลุดพ้นจากเครื่องผูก
 แห่งมาร กล่าวคือวิภวภูฏอันเป็นไปใน
 ภูมิสาม.

**๒. อปรํ ปญฺจสตภิกฺขุขวตฺตุ
 (๒๐๕)**

สพฺเพ สงฺขารรา อนิจฺจาติ
 ยทา ปญฺญาเย ปสฺสติ
 อถ นิพฺพนฺนํ ทฺทุกฺเข
 เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ.^๑

**๒. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป
 อีกเรื่องหนึ่ง (๒๐๕)**

เมื่อใด พระอริยสาวกย่อมเห็นด้วย
 ปัญญาว่า สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง
 เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์ ความ
 หน่ายในทุกข์นั้น เป็นทางเพื่อ
 ความหมดจด.

^๑ พุ. ติ. ๒๕/๓๐/๕๑.

โย อริยสาวโก "สพฺเพ สงฺขารา
อนิจฺจา"ติ ปญฺญา ยิปฺสฺสนาปญฺญา
สพฺเพ สงฺขารา ยทา ยสมฺมึ กาลे ปสฺสตี,
โส อริยสาวโก อถ ตทา นิพฺพินฺหตี
นิพฺพินฺหฺนโต อิมสมฺมึ ขนฺธปริหรณทุกฺเข
วิสุทฺธิยา วิสุทฺตถาย เอส เอโส มคฺโคตี
อตุโถ.

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ
ยทา ปญฺญา ยิปฺสฺสติ
อถ นิพฺพินฺหตี ทุกฺเข
เอส มคฺโคตี วิสุทฺธิยาติ.^๑

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา อิติ โหนฺติ
ปฏิปฺปินฺนุเจเน ทุกฺขา, โย อริยสาวโก
สพฺเพ สงฺขารา ยทา ปญฺญา ยิปฺสฺสติ,
โส อริยสาวโก อถ ตทา กาลे ทุกฺเข
อิมสมฺมึ ขนฺธปริหรणे นิพฺพินฺหตี
นิพฺพินฺหฺนโต วิสุทฺธิยา วิสุทฺตถาย เอส
มคฺโคตี อตุโถ.

อธิบายว่า เมื่อใด คือเวลาใด
พระอริยสาวกผู้เห็นสังขารทั้งหลายทั้งปวง
ด้วยปัญญา คือด้วยวิปัสสนาปัญญาว่า
"สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง" ดังนี้
เมื่อนั้น คือเวลานั้น เมื่อหน่าย
ย่อมหน่ายในทุกข์ที่ต้องบริหารชั้นนี้
ความหน่ายในทุกข์ นี้ คือนั้นเป็นทาง
เพื่อความหมดจด คือเพื่อประโยชน์
แห่งความหมดจด.

เมื่อใด พระอริยสาวก ย่อมเห็น
ด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลาย
ทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้น ย่อมหน่าย
ในทุกข์ ความหน่ายในทุกข์นั้น
เป็นทางเพื่อความหมดจด.

อธิบายว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวง
เป็นทุกข์ด้วยประการดังกล่าวมานี้
ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะอรรถว่า บีบคั้น
โดยเฉพาะ, เมื่อใด พระอริยสาวกผู้เห็น
สังขารทั้งหลายทั้งปวง ด้วยปัญญา
เมื่อนั้น คือในกาลนั้น เมื่อหน่าย ย่อม
หน่ายในทุกข์ คือในการบริหารชั้นนี้
ความหน่ายในทุกข์นั้นเป็นทางเพื่อความ

^๑ พุ. ธี. ๒๕/๓๐/๕๑-๕๒.

หมดจด คือเพื่อประโยชน์แห่งความบริสุทธิ์.

สหุเพ ธมฺมา อนตฺตาติ
 ยทา ปญฺญา ย ปสฺสตี
 อถ นินฺพิพฺพหติ ทฺทุกฺเข
 เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ.^๑

เมื่อใด พระอริยสาวก ย่อมเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นย่อมหน่าย ในทุกข์ ความหน่ายในทุกข์นั้น เป็นทางเพื่อความหมดจด.

ปฺคุคฺเลน สหุเพ ธมฺมา ปญฺจกฺขนุทธฺสงฺฆาตา ธมฺมา เม มม มาชีรฺนตฺตฺ, มา มียฺยฺนตฺตฺติ อตฺตโน วเสวตฺเตตฺตํ น สกฺกา, อวสฺวตฺตฺนญฺเจน อนตฺตา สฺสญฺญา อสฺสสามิกา อนิสฺสราตี อตฺโถ. โย อริยสวโก สหุเพ ธมฺมา สหุเพ ปญฺจกฺขนุทธฺสงฺฆาตา อนตฺตาตี เตสฺสุ ธมฺเมสฺสุ ปญฺจกฺขนุทธฺสงฺฆาตธมฺเมสฺสุ ปญฺญา ยทา ปสฺสตี, อถ ตทา ทฺทุกฺเข อิมสฺมี ปญฺจกฺขนุทฺปริหฺรณฺเน นินฺพิพฺพหติ นินฺพิพฺพทฺนฺโต วิสุทฺธิยา วิสุทฺธาย อตฺตโน อวสฺวตฺตฺนญฺเจน เอส มคฺโคตี อตฺโถ.

อธิบายว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวง คือธรรมทั้งหลาย กล่าวคือเบญจขันธ์ของเรา คือของตัวเรา อันบุคคลไม่อาจจะให้อยู่ในอำนาจตน ด้วยบังคับว่า จงอย่าแก่ จงอย่าตาย ดังนี้ ธรรมทั้งปวงชื่อว่าอนัตตา เพราะธรรมดา ไม่เป็นไปในอำนาจ คือเป็นของว่างเปล่าไม่มีเจ้าของ ไม่เป็นอิสระ. อธิบายว่า เมื่อใด พระอริยสาวกผู้เห็นในธรรมทั้งหลายเหล่านั้น คือในธรรมกล่าวคือเบญจขันธ์ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวง คือธรรมทั้งปวง กล่าวคือเบญจขันธ์ เป็นอนัตตา, เมื่อนั้น คือในกาลนั้น เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมหน่ายในทุกข์ คือในการบริหารเบญจขันธ์นี้ ความเบื่อหน่ายในสังขารนี้

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๓๐/&๒.

เป็นทางเพื่อความหมดจด คือเพื่อ
ความบริสุทธิ์ เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปใน
อำนาจของตน.

๓. ปธานกมมิกตีสุสตุเถรวตฺถุ

(๒๐๖)

โย ปุพฺเพ กรณียานิ
ปจฺจํ โส กาทุมิจฺฉติ
วรุณกฺกัจ ภาณฺชิว
ส ปจฺจํ อนุตฺตปฺปตีติ.^๑

โย ปุคฺคโล กรณียานิ ปุพฺเพ
ปุเร กตฺตพฺพานิ โส ปุคฺคโล ปจฺจํ
กาตุํ อิจฺฉติ ปจฺจํ อนุตฺตปฺปตี, โส
ปุคฺคโล วรุณกฺกัจ ภาณฺชนฺโต อิว
มาณโว ปจฺจํ อนุตฺตปฺปตี.

อุฏฺฐานกาลมฺหิ อญฺฐหาโน
ยฺวํ พฺลึ อาลสิยํ อุเปโต
สํสฺนุณฺสงฺกปฺมโน กุสฺสโต

๓. เรื่องพระปธานกัมมิกตีสส-

เถระ (๒๐๖)

บุคคลใด ปรรณานาจะทำกิจ
ที่ควรกระทำก่อน (แต่ทำ) ภายหลัง
บุคคลนั้น ย่อมเดือดร้อนใน
ภายหลัง เหมือนมาณพผู้หัก
กิ่งไม้กุ่ม ฉะนั้น.

บุคคลผู้ที่ปรรณานาจะทำกิจที่ควร
กระทำ คือกิจที่จะต้องทำก่อน คือ
อันดับแรก (แต่ทำ) ภายหลัง ย่อม
เดือดร้อนในภายหลัง, บุคคลนั้นย่อม
เดือดร้อนในภายหลัง เหมือนมาณพ
ผู้หักกิ่งกุ่มเดือดร้อนอยู่ ฉะนั้น.

บุคคลใด ยังหนุ่ม เป็นคนมีกำลัง
ไม่ลุกขึ้น (ทำการงาน) ในเวลาที่ควร
ลุกขึ้น (ทำการงาน) เข้าถึงความ

^๑ ฎ. อ. ๗/๖๔.

ปณฺณาย มคฺคํ อลฺโส น วิทุทตีติ.^๑

เป็นผู้เกียจคร้าน มีจิตคิดล่าหลัง
เกียจคร้าน ไม่ขยัน ย่อมไม่ประสบ
ทางแห่งปัญญา.

โย ปุคฺคโล ยฺวาทฺ รุณํ พลี
พลสมฺปนฺโน อาลสิยํ อลสภาวํ อูปโต
อูปคโต อญฺจานกาลมฺหิ วิริยสฺส
อญฺจานกาเล วิริยํ อญฺจหาโน
อญฺจหฺนโต อวายนฺโต อภิโรนฺโต
ภุตฺวา สยติ สํนฺนสงฺกปฺมโน ตีหิ
มิจฺฉาวิตกฺเกหิ สฺมฺมํ สนฺนสงฺกปฺจิตฺโต
กฺขีโต นิวิริโย, โส ปุคฺคโล อลฺโส
มหาอลฺโส ปณฺณาย ทญฺจพฺพํ ปสฺสิตพฺพํ
มคฺคํ อริยมคฺคํ น วิทุทติ น ปฏฺิลภติ.

บุคคลใด ยังเป็นหนุ่ม คือเป็น
หนุ่มแน่น เป็นคนมีกำลัง คือเป็นผู้
สมบูรณ์ด้วยกำลัง เป็นผู้เข้าถึง คือ
เป็นผู้ถึง ความเป็นผู้เกียจคร้าน คือ
ความเป็นผู้ไม่ขยัน ไม่ลุกขึ้น คือ
ไม่ตื่นขึ้น ได้แก่ไม่พยายาม คือไม่ทำ
ความเพียร ในเวลาที่ควรลุกขึ้น
(ทำกรงงาน) คือในเวลาตื่นขึ้นกระทำ
ความเพียร กินแล้วก็นอน มีจิตคิด
ล่าหลัง คือมีจิตดำริล่าหลังด้วยดี ด้วย
มิจฉาวิตกสามอย่าง เป็นคนเกียจคร้าน
คือไม่มีความเพียร, บุคคลนั้น เป็นผู้
ไม่ขยัน คือเป็นผู้ไม่ขยันอย่างมาก
ย่อมไม่ประสบ คือย่อมไม่ได้ ทาง คือ
อริยมรรคที่ควรจะเห็น คือควรจะพบ
ด้วยปัญญา.

^๑ พ. น. ๒๕/๓๐/๕๒.

๔. สุกกรเปตวตถุ (๒๐๗)

วajanurughi mnsa sursuto
 kayen 9 aksun n kayira
 ete tayo kmmpet visayey
 arathay mukkamilipvetitanti.^๑

โย ปุคฺคโล วาจาnurughi จตฺนํ
 วจิจฺจุจฺจิตานํ จเชน วาจาnurughi
 วาจาnurugxnasilai mnsa mnen
 okhichamatini onupapatnen sursuto
 mnsa sursu suto panatipatatay
 phantoto aksun kayenew n kayira
 n kreyey, sai pukkalo ete tayo
 kmmpet visayey visayey. sai pukkalo
 ewo visayenuto hi silakxnathatini
 esitehi^๒ phutthathih isihipvetitanti
 ongjungkiki mukk arathay arathayey.

๔. เรื่องสุกกรเปต (๒๐๗)

บุคคลผู้รักษาวาจา สำรวมดีแล้ว
 ด้วยใจ และไม่พึงทำอกุศลด้วยกาย
 พึงยังกรรมบถทั้ง ๓ เหล่านั้น
 ให้หมดจด พึงยินดีทางที่ท่าน
 ผู้แสวงหา ประกาศแล้ว.

บุคคลใดผู้รักษาวาจา คือผู้ตาม
 รักษาวาจา เป็นผู้ที่มีปกติรักษาวาจา
 ด้วยการละวชิฐุจฺจิต ๔ เป็นผู้สำรวมแล้ว
 ด้วยดี ด้วยใจ คือทางใจ ได้แก่เป็นผู้
 ระวังแล้วอย่างดีทางใจ ด้วยการไม่ยอม
 ให้กิเลสทั้งหลาย มีอภิขมาเป็นต้น
 เกิดขึ้น เมื่อละปาณาติบาตเป็นต้น ชื่อว่า
 ไม่พึงกระทำ คือไม่ควรทำอกุศลทางกาย
 นั้นแล, บุคคลนั้นชื่อว่า พึงยังกรรมบถ
 ทั้ง ๓ เหล่านี้ให้หมดจด คือพึงชำระ
 กรรมบถทั้ง ๓ นี้ให้สะอาด. ก็บุคคลนั้น
 เมื่อชำระกรรมบถเหล่านี้ให้สะอาด อย่างนี้
 แล้ว ชื่อว่า พึงยินดี คือพึงพอใจทางอัน
 ประกอบด้วยองค์ ๘ อันฤาษีทั้งหลาย
 มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ผู้แสวงหาคุณ
 ทั้งหลายมีศีลขันธ์เป็นต้น ประกาศแล้ว.

^๑ ขุ. ถ. ๒๕/๓๐/๕๒.

^๒ ธ. อ. ๗/๗๐. เอสเกหิ

อตตานิ นินเวเสยฺย ปติฏฺเฐยฺย.

สองแพรงนี้แล้ว (อันเป็นไป) เพื่อ
ความเจริญ และความเสื่อม เพื่อ
ความเจริญ คือเพื่อความก้าวหน้า
เพื่อความไม่เจริญ คือเพื่อความไม่
ก้าวหน้า บัณฑิตผู้นั้น ชื่อว่า ฟังตั้งตน
คือฟังดำรงตน โดยประการ ที่ปัญญา
กล่าวคือภุรณี จะเจริญขึ้นได้.

๖. มหุลลกตฺเตรวตฺถุ (๒๐๙)

อปี นุ หนุกา สนฺดา
มุขญฺจ ปริสุสฺสติ
โอรมาม น ปาเรม
ปุรเตว มโหทธิตี.^๑

อปี นุ ปริวิตกฺเก หนุกา กากิยา
สนฺดา มุขญฺจ กากิยา มุขํ ปริสุสฺสติ,
มยํ โอรมาม น ปาเรม, มโหทธิ
ปุรเตว.

๖. เรื่องพระมหัลลเถระ (๒๐๙)

แม้คางของพวกเราก็ล้ำแล้ว อนึ่ง
ปากก็ขีด พวกเรา หยุดกันเกิด
จะไม่วิด ห้วงน้ำใหญ่ ยังเต็มอยู่
เหมือนเดิม.

ในการปริวิตกแม้คางของกาล้ำแล้ว,
อนึ่ง ปาก คือ(จะงอย)ปากของกาก็ขีด,
พวกเราหยุดกันเกิด จะไม่วิด ห้วงน้ำใหญ่
ยังเต็มอยู่เหมือนเดิม.

^๑ พุ. ขา. ๒๗/๑๔๖/๔๗. ถ. อ. ๗/๗๕.

วนั ฉินทมา รุกข์
 วนโต ชายเต ภัย
 เฉตุวา วนั วนภูจญจ
 นิพพนา โหด ภิกขโว.^๑

เธอทั้งหลายจงตัดป่า อย่าตัดต้นไม้
 ภัยยอมเกิดจากป่า ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย เธอทั้งหลาย ตัดป่า
 และหมุ่ไม้ขึ้นอยู่ในป่าแล้ว จงเป็น
 ผู้ไม่มีป่าเกิด.

ภิกขโว ตุมเห วนั ราคาทิกิเลส-
 สงฆาตัม วนั ฉินทมา รุกข์ มา ฉินทมา,
 ยถา วนโต ปกตวันโต ภัย สีหาทิกิเลส
 ชายเต ชายติ, เหว ตถา วนโต
 กิเลสวนโต ภัย ชาตือาทิกิเลส ชายเต
 ชายติ, วนั กิเลสวนั วนภูจญจ
 กิเลสวนภูจญจ เฉตุวา นิพพนา
 นิกิเลสสา โหด.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงตัด
 ป่า คือป่าไม้ กล่าวคือกิเลสมีรากะ
 เป็นต้น อย่าตัดต้นไม้, ภัย คือภัยมีสี่หะ
 เป็นต้น ย่อมเกิด คือเกิดจากป่า คือ
 ป่าตามธรรมชาติ ฉันโต, ภัย คือภัย
 มีชาติเป็นต้น ย่อมเกิด คือเกิดจากป่า
 คือจากป่าคือกิเลส ฉันนั้น คือเหมือน
 ฉันนั้น พวกเธอตัดป่า คือป่าคือกิเลสและ
 หมุ่ไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่า คือหมุ่ไม้ที่ขึ้นอยู่
 ในป่าคือกิเลสเสียแล้ว จงเป็นผู้ไม่มีป่า
 คือเป็นผู้ไม่มีกิเลสเกิด.

วนั วนภูจญจาติ เอตถ มหุตตา
 รุกขา วนั นาม, ขุททกา ตสุมิ วนเน
 จิตา วนภูจา นาม, ปุพพุปปตติกา
 รุกขา วา วนั นาม, อปราปรุปปตติกา
 วนภูจา นาม.

ในคำว่า ป่าและหมุ่ไม้ที่ขึ้นอยู่
 ในป่านี้ มีอธิบายดังนี้ หมุ่ต้นไม้ใหญ่
 ชื่อว่าป่า, หมุ่ต้นไม้เล็กซึ่งขึ้นอยู่ในป่านั้น
 ชื่อว่าหมุ่ไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่า, อีกอย่างหนึ่ง
 หมุ่ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ก่อนแล้ว ชื่อว่าป่า, ที่ขึ้น
 ต่อมาภายหลัง ชื่อว่าหมุ่ไม้ที่ขึ้นอยู่
 ในป่า.

^๑ พุ. ติ. ๒๕/๓๐/๕๒.

ยาวฤหิ วนภูโจ น จิซุชติ
 อณุมตโตปี นรสสุ นาริสุ
 ปฏิพทุมโนว ตาว โส
 วจุโธ ชีรปโกว มาตริตี.^๑

ยาว เอโส กิลสวณภูโจ
 อณุมตโตปี นรสสุ นาริสุ น จิซุชติ,
 ตาว ยถา วจุโธ ชีรปโก ชีรพทุโธ
 มาตริ ปฏิพทุมโนว ปฏิพทุจติโตว
 ลคฺคจติโตว โหติ.

เพราะว่า หมูไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่า (คือ
 กิลส) แม้จะมีปริมาณน้อยของ
 นรชน จะยังไม่ขาดไปเพียงใด
 เขายังมีใจผูกพัน อยู่ในนารีทั้งหลาย
 เพียงนั้น เหมือนลูกโคที่ยังดื่ม
 นำนม มีใจผูกพันอยู่ในมารดา
 ฉะนั้น.

หมูไม้ ที่ขึ้นอยู่ในป่าคือกิลสนั้น
 แม้มีปริมาณน้อยของนรชน ยังไม่ขาดไป
 ในนารีทั้งหลายเพียงใด เขายังมีใจผูกพัน
 คือมีจิตปฏิพัทธ์ ได้แก่มีจิตเกี่ยวข้องอยู่
 เพียงนั้น เหมือนลูกโคที่ยังดื่มนำนมอยู่
 คือยังผูกพันอยู่ในน่านม มีใจผูกพันอยู่
 ในมารดา ฉะนั้น.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๐/๕๒.

๗. สาริปุตตเถระสูตร สังข์วิฬาริกวตฺถุ (๒๑๐)

อุจฺฉินฺท สิเนหมตฺตโน
 กุมฺภํ สารทิกํว ปาณินา
 สนนฺติมคฺคเมว พฺรหฺม
 นิพฺพานํ สุคเตน เทสิตฺตนิ.^๑

ภิกฺขเว อิว ยถา บุริโส กุมฺภํ
 สารทิกํ สารทกาเล นิพฺพตฺตํ ปาณินา
 จินฺนฺทิตฺติ, เอวํ ตถา ตวํ อตฺตโน สิเนหํ
 อรหตฺตมคฺคเณ อุจฺฉินฺท. มคฺคํ เอว มคฺคํ
 อญฺจํคิกํ สนนฺตี นิพฺพานคามี พฺรหฺม
 วทฺธเมหิ, ตํ นิพฺพานํ สุคเตน ตถาคเตน
 เทสิตฺตํ พฺรหฺม วทฺธมย ภาเวสิ.

๗. เรื่องสังข์วิฬาริกของ พระสารีบุตรเถระ (๒๑๐)

เธอ จึงตัดความเยื่อใยของตน
 เสีย เหมือนบุคคลใช้ฝ่ามือถอน
 ดอกโกมุทที่มีในสารทกาล ฉะนั้น
 จึงพอกพูนทางแห่งสันตินั้นเทียว
 (เพราะว่า) พระสุคตเจ้าทรงแสดง
 พระนิพพานไว้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษย่อมตัด
 ดอกโกมุทซึ่งมีในสารทกาล คือที่เกิดใน
 สารทกาล ด้วยฝ่ามือ ฉนั้นใด เธอจงถอน
 ความห่วงใยของตน ด้วยอรัหัตมรรค
 ฉนั้นนั้น คือเหมือนฉนั้นนั้น. จึงพอกพูน
 คือจงเจริญทาง(นี้) คือทางอันประกอบ
 ด้วยองค์แปด เป็นทางสงบให้ถึง
 พระนิพพานเท่านั้น. เธอจงพอกพูน คือ
 จงเจริญ ได้แก่จงอบรมพระนิพพานนั้น
 ที่พระสุคตเจ้า คือพระตถาคตทรง
 แสดงแล้ว.

^๑ พุ. ฎ. ๒๕/๓๐/๕๓.

๘. มหาชนวานิชขัตตุ (๒๑๑)

อชเชว กิจจํ อาตปฺปํ
โก ชญญา มรณํ สุเว
น หิ โน สงฺครนฺเตน
มหาเสเนน มจฺจนา.^๑

อชฺช อิมสฺมี กาลเ เอว กิจจํ
อาตปฺปํ กตฺตพฺพํ กุสลวิริยํ, หิ สจฺจํ
สงฺครํ โน อมฺหากํ สห เตน มจฺจนา
มหาเสเนน น โหติ. โก ปุคฺคโล
ชญญา ชานิยา มรณํ อตฺตโน มรณํ
สุเว ทิวเส:

เอวํ วิหารี อาตปฺปํ
อโหฺรตฺตมตฺนุทิตํ
ตี เว ภาทฺเทกฺรตฺตฺนุติ
สนฺโต อาจิกฺขเต มฺนิตี.^๒

๘. เรื่องพ่อค้าผู้มีทรัพย์มาก (๒๑๑)

บุคคล ควรทำความเพียรเครื่องเผา
กิเลสเสีย ตั้งแต่วันนี้ทีเดียว
ใครจะพึงรู้ว่า ความตายจะมีในวัน
พรุ่งนี้ จริงอยู่ ความผิดเพี้ยน
กับด้วยความตาย ซึ่งมีเสนามากนั้น
ย่อมไม่มี.

บุคคลพึงกระทำความเพียรเครื่อง
เผากิเลส คือควรกระทำความเพียร คือ
กุศลเสีย ตั้งแต่วันนี้ คือในเวลานี้เลย
ทีเดียว, จริงอยู่ คือจริง ความผิดเพี้ยน
กับด้วยความตายผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อม
ไม่มีแก่เราทั้งหลาย คือแก่พวกเรา.
ใคร คือบุคคลใดเล่าจะพึงรู้ คือจะพึง
ทราบว่ ความตาย คือมรณะของตน
จะมีในวันพรุ่งนี้.

มุนีผู้สงบยอมพูดถึงบุคคลผู้มีปกติ
อยู่อย่างนั้น ผู้มีความเพียรเครื่อง
เผากิเลส ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวัน
และกลางคืนนั้นแล ว่าผู้มีราตรี
เดียวเจริญ.^๑

^๑ ธิ. อ. ๗/๘๑.

^๒ ธิ. อ. ๗/๘๑.

^๓ แม้จะมีชีวิตอยู่ราตรีเดียวก็เจริญ.

สนฺโต สปรฺริโส เอวฺ วิหารี
 สาสเน อาตปปี วีริยวฺนฺตํ อโหฺรตฺตํ
 อตฺนุทิตํ ตํ ภิกฺขเว เอกํเสน เอกฺรตฺตํ
 ภาทํ มฺนฺตี อาจิกฺขเต.

อิธ วสุสํ วสิสฺสามิ
 อิธ เหมนฺตคิมฺหิสฺสุ
 อิติ พาโล วิจฺินฺเตติ
 อนฺตรายํ น พุชฺฌตีติ.^๑

อิธ อิมฺสมิ จาเน อหํ อิทญฺจ
 อิทญฺจ กมฺมํ กโรนฺโต วสุสํ จาตุมาสํ
 วสิสฺสามิ เหมนฺตคิมฺหิสฺสุ เหมนฺตคิมฺหิสฺสุ
 จตฺตาโร มาเส อิทญฺจ อิทญฺจ กมฺมํ
 กโรนฺโต อิเชว อหํ วสิสฺสามิติ เอวํ
 การณํ ทิฏฺฐณฺมิมิสฺสุปรายกํ อตฺถํ
 อชานนฺโต โย พาโล วิจฺินฺเตติ, โส
 พาโล อสุกฺสมิ นาม กาเล วา เทเส
 วา กริสฺสามิติ อนฺตรายํ อตฺตโน
 ซีวิตนฺตรายํ น พุชฺฌติ น ชานาติ.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มุนีผู้สงบ คือ
 ผู้เป็นสัตบุรุษย่อมเรียกผู้นั้น ผู้มีปกติอยู่
 อย่างนี้ ผู้มีความเพียรเครื่องเผา
 กิเลส คือผู้มีวิริยะในพระศาสนา ผู้ไม่
 เกียจคร้าน ทั้งกลางวันและกลางคืนว่า
 เป็นผู้เจริญโดยส่วนเดียว คือตลอดราตรี
 เดียว.

คนพาลย่อมคิดว่ เราจะอยู่ในที่นี้
 ตลอดฤดูฝน จักอยู่ในที่นี้
 ในฤดูหนาวและฤดูร้อน ย่อมไม่รู้
 ถึงอันตราย.

คนพาลใด ไม่รู้ถึงประโยชน์โลกนี้
 และประโยชน์ในโลกหน้า มัวแต่คิดถึง
 เหตุอย่างนี้ว่า เราจะอยู่ในที่นี้ คือ
 ในถิ่นนี้ตลอดฤดูฝน คือตลอด ๔ เดือน
 กระทำการงานอย่างนี้บ้าง อย่างนี้บ้าง,
 เราจะอยู่ในที่นี้นั้นแหละในฤดูหนาวและ
 ฤดูร้อน คือตลอด ๔ เดือนในฤดูหนาว
 และฤดูร้อน กระทำการงานอย่างนี้บ้าง
 อย่างนั้นบ้าง ดังนี้ คนพาลนั้น คิดว่า
 เราจักทำ(กุศล)ในเวลาหรือในประเทศ
 ชื่อนั้น ย่อมไม่รู้ คือยอมไม่ทราบถึง
 อันตราย คืออันตรายแห่งชีวิตของตน.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๐/๕๓.

๙. กิสาโคตมীবัตถุ (๒๑๒)

โย จ วสุสสตี ชีเว
 อปสุสํ อมตํ ปทํ
 เอกาหํ ชีวิตํ เสยโย
 ปสุสโต อมตํ ปทนฺติ.^๑

ตี ปุตฺตปสุสมฺมตฺตี
 พุยาสตุตฺตมนสํ นริ
 สุตฺตี คามํ มโหโฆว
 มจฺจุ อาทาย คจฺจตีติ.^๒

โย ปุคฺคโล ตํ ปุตฺตปสุสมฺมตฺตี
 ตํ รูปฺพลาทิสฺมฺปนฺเน ปุตฺเต จ ปสุ
 จ ลภิตฺวา “มม ปุตฺตา อภิรฺูปา
 พลสมฺปนฺนา ปณฺชิตา สพุทฺทิจฺจสมฺตฺธา,
 มม โคโณ อภิรฺูโป อโรโค มหาภารสโห,
 มม คาวี พหุชฺรีวา”ติ เอวํ ปุตฺเตหิ จ
 ปสุหิ จ สมฺมตฺตี นริ, พุยาสตุตฺตมนสํ
 นริ หิรณฺญสฺวณฺณาทีสุ วา ปตฺตจิวฺวาทีสุ
 วา ปิณฺฑิจเทว ลภิตฺวา เตสุ สุตฺตมานสํ
 ลคฺคฺมานสํ, สุตฺตี คามํ นิทฺทํ อุปคฺตี

๙. เรื่องนางกิสากอตมึ (๒๑๒)

ก็ผู้ใดไม่เห็นบทอันไม่ตาย ฟังเป็น
 อยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียว
 ของผู้เห็นบทอันไม่ตาย ประเสริฐ
 กว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปีของผู้นั้น.

แม้จุฬานระนั้น ผู้มีวเมาอยู่ในบุตร
 และสัตว์เลี้ยง ผู้มีใจข้องอยู่ใน
 อารมณ์ต่าง ๆ ไป เหมือนห้วงน้ำ
 ใหญ่ พัดพาเอาชาวบ้านผู้หลับไป
 ฉะนั้น.

แม้จักคือความตายยอมพาไปซึ่งนรชน
 นั้นผู้มีวเมาในบุตรและปศุสัตว์ คือ
 นรชนนั้น ผู้ได้แล้วซึ่งบุตรและปศุสัตว์
 ทั้งหลาย ที่สมบรูณ์ด้วยรูปและกำลัง
 เป็นต้น มีวเมาแล้วด้วยบุตรและปศุสัตว์
 ทั้งหลายอย่างนี้ว่า “บุตรทั้งหลายของเรา
 มีรูปร่างสมบรูณ์ด้วยกำลัง เป็นคนฉลาด
 สามารถในกิจการทุกอย่าง, โคของเรา
 มีรูปร่าง ไม่มีโรค อดทนภาระหนักได้,
 แม่โคของเรา มีน้ำนมมาก” ดังนี้ คือซึ่ง

^๑ พุ. ฎ. ๒๕/๑๘/๓๐.

^๒ พุ. ฎ. ๒๕/๓๐/๕๓.

สตตินิกายั มโหโฆว ยถา คมฺภีรวิตฺตโต
มหนฺโต มหानทีนํ โอิโสม เอรูปี คามํ
อสุโณตฺถริตฺวา มหาสมุทฺทํ ปาเปติ,
เอวเมว ตถา มจฺจุ นรํ ปมาทํ อาทาย
คจฺจตีติ.

นรชนผู้มีใจข้งอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ
ได้แก่ผู้ได้วัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง ใน
บรรดาเงินและทองเป็นต้น หรือในบรรดา
บาตรจีวรเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว
มีใจข้งอยู่ คือมีใจติดอยู่ในวัตถุเหล่านั้น
คือซึ่งนรชนผู้ ประมาทเหมือนอย่าง
ห้วงน้ำใหญ่ คือเหมือนห้วงน้ำแห่ง
มหานทีอันใหญ่ ทั้งโดยด้านลึกและ
ด้านกว้าง ท่วมทับชาวบ้านผู้นอนหลับ
คือหมุ่สัตว์ผู้เข้าถึงความหลับ ได้แก่
ชาวบ้านเห็นปานนี้ ให้ถึงมหาสมุทร
ฉะนั้น.

๑๐. ปฎาจาราวัตถุ (๒๑๓)

โย จ วสุสฺสตี ซีเว
อปฺสฺสํ อุทยพฺพยํ
เอกาหํ ซีวตี เสยฺโย
ปฺสฺสโต อุทยพฺพยณฺตี.^๑

๑๐. เรื่องนางปฎาจารา (๒๑๓)

ผู้ใดไม่เห็นความเกิดขึ้น และความ
เสื่อมไป พึ่งเป็นอยู่ได้ ๑๐๐ ปี
ความเป็นอยู่ของผู้เห็นความเกิดขึ้น
และความเสื่อมไป เพียงวันเดียว
ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี
ของผู้นั้น.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๑๘/๓๐.

น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย
 น ปิตา นปี พฺนฺธวา
 อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส
 นตฺถิ ภาตีสฺส ตาณตา.^๑

ปุตฺตา ตาณาย ตาณภาวาย
 ปติฏฺจานตฺถาย, ปิตา น สนฺติ น
 สํวิชฺชนฺติ. พฺนฺธวา ปุตฺเต จ มาตาปิตโร
 จ จเปตฺวา อวเสสา ภาตีสฺสหชฺชา
 ตาณาย ตาณภาวาย ปติฏฺจานตฺถาย
 น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ.

อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส มรณฺนาธิ-
 ปนฺนสฺส อภิกฺขตฺสฺส อหฺมตฺถตฺสฺส
 ปุคฺคสฺส ปุตฺตาทโย อนฺนปานาทิทาเนน
 เจว อุปนฺนกิจฺจนิตฺถรณฺน จ ตาณา
 หุตฺวาปี มรณฺกาเล เกนฺจิ อุปาเยน
 มรณฺํ ปฏิพาหิตฺุ อสมตฺถตฺถาย
 ตาณตฺถาย น สนฺติ นาม. ภาตีสฺส
 ตาณตา ตาณาย นตฺถิ น สนฺติ.

บุตรทั้งหลายยอมไม่มีเพื่อต้านทาน
 ทั้งบิดา ทั้งพวกพ้อง ย่อมไม่มี
 เพื่อความต้านทาน เมื่อบุคคลถูก
 ความตายครอบงำแล้ว ความ
 ต้านทานในญาติทั้งหลายยอมไม่มี.

บุตรทั้งหลาย ย่อมไม่มี เพื่อ
 ต้านทาน คือเพื่อความเป็นสิ่งต้านทาน
 ได้แก่เพื่อประโยชน์ แก่ความเป็นที่พึ่ง,
 บิดา ย่อมไม่มี คือยอมไม่ปรากฏ
 (เพื่อจะต้านทานได้). พวกพ้องทั้งหลาย
 คือญาติสนิทมิตรสหายที่เหลือ เว้นบุตร
 มารดาและบิดา ย่อมไม่มี คือยอมหา
 ไม่ได้ เพื่อต้านทาน คือเพื่อเป็นสิ่ง
 ต้านทาน ได้แก่เพื่อประโยชน์แก่ความ
 เป็นที่พึ่ง.

เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำ
 แล้ว คือผู้ถูกมรณภัยย่ำยีกดขี่ท่วมทับ
 แล้ว ปิยชนทั้งหลายมีบุตรเป็นต้น แม้จะ
 เป็นผู้คอยต้านทานด้วยการให้ข้าวน้ำ
 เป็นต้นก็ดี ด้วยการช่วยแบ่งเบาภารกิจ
 ที่เกิดขึ้นก็ดี ก็ไม่ชื่อว่ามิไว้เพื่อประโยชน์
 แก่การต้านทาน เพราะบุตรเป็นต้นนั้น
 ไม่สามารถจะห้ามความตายในเวลาจะตาย

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๐/๕๓.

ด้วยอุบายอะไรๆได้. ความต้านทานใน
หมู่ญาติทั้งหลาย ย่อมไม่มี คือยอม
ไม่ปรากฏเพื่อการต้านทาน.

เอตมตถวสํ ฌตฺวา
ปณฺทิตโต สีสํสูโต
นิพฺพานคฺมนํ มคฺคํ
ชิปปฺเมว วิโสธเยติ.^๑

บัณฑิตทราบอำนาจประโยชน์นี้แล้ว
เป็นผู้สำรวจในศีล ฟังชำระองค์-
มรรคอันเป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน
ให้หมดจดโดยเร็วเกิด.

ปณฺทิตโต สีสํสูโต จตฺปาริสฺสุทฺธิ-
สีเลนํ สํสูโต รกฺขิตโต โคปิโต หุตฺวา
เอตมตถวสํ อตฺตโน อตฺถํ ฌตฺวา
นิพฺพานคฺมนํ มคฺคํ อฏฺฐจฺกิกมคฺคํ
นิพฺพานคฺมนํ ชิปปฺเมว ชิปปิ เอว
วิโสธเย วิโสธเยย.

บัณฑิตผู้สำรวจอยู่ในศีล คือเป็น
ผู้สำรวจระวางรักษา ด้วยปาริสุทธิศีล ๔
ทราบอำนาจประโยชน์ คือประโยชน์
ของตน ฟังชำระ คือฟังทำทางเป็น
เครื่องถึงพระนิพพาน คือมรรคอัน
ประกอบด้วยองค์แปด ได้กำหนดทาง
สำหรับไปพระนิพพานให้หมดจดโดยเร็ว
คือโดยพลันนั้นเทียว.

มคฺคควคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนามคฺควรรค จป.

วีสติโม วคฺโค.

วรรคที่ ๒๐ จป.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๐/๕๓.

๒๑. ปกิณณกวมค

๑. อตฺตโน ปุพฺพกมฺมวตฺถุ (๒๑๔)

มตฺตาสฺยปริจฺจาคา
ปสฺเส เจ วิปลฺล์ สฺขํ
จเช มตฺตาสฺขํ ธิโร
สมฺปสฺสํ วิปลฺล์ สฺขํ^๑

ภิกฺขเว โย ปุคฺคโล มตฺตาสฺขํ
ปมาณยฺตฺตํ ปริตฺตสฺขํ วุจฺจติ, ปสฺเส
เจ วิปลฺล์ สฺขํ นิพฺพานสฺขํ วิปลฺล์ อูฬารํ
ตสฺส อคฺคสฺขสฺส ปริจฺจาเคน เจ
ปสฺเสยฺย, จเช มตฺตาสฺขํ ธิโร ปณฺทิตो
สมฺปสฺสํ วิปลฺล์ สฺขํ นิพฺพานสฺขํ วิปลฺล์
อูฬารํ สมฺมาปกาเรน ปสฺสํ ปสฺสนฺโต
ตํ มตฺตาสฺขํ ปริตฺตสฺขํ จเชยฺย, เอกํ หิ
โกชนปาตี สชฺชาเปตฺวา ภูณฺชนตสฺส
มตฺตาสฺขนฺนาม อฺปฺปชฺชติ ตํ ปริจฺจชิตฺวา

๒๑. ปกิณกวรรณ

๑. เรื่องกรรมเก่าของพระองค์ (๒๑๔)

หากว่า บุคคลจะพึงเห็นความสุข
อันไพบุลย์ เพราะสละความสุข
มีประมาณน้อย นักปราชญ์เมื่อ
เห็นความสุขอันไพบุลย์ พึงสละ
ความสุขอันมีประมาณน้อย.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากว่าบุคคลใด
พึงเห็นความสุขอันมีประมาณน้อย
คือความสุขอันพอประมาณ ซึ่งท่าน
เรียกว่า ปริตฺตสฺข, คือว่า ถ้าว่าบุคคล
พึงเห็นความสุขอันไพบุลย์ คือ
นิพพานสุขเป็นสุขอันไพบุลย์ คือโอฬาร
เพราะสละความสุขอันเล็กน้อย, นักปราชญ์
คือบัณฑิต เมื่อเห็นความสุข
อันไพบุลย์ คือเมื่อมองเห็นนิพพานสุข
อันไพบุลย์ คือโอฬาร โดยประการ
โดยชอบ พึงสละความสุขอันมีประมา
น้อย คือความสุขอันมีประมา
เล็กน้อยนั้น, จริงอยู่ ธรรมดาว่าความสุข
อันมีประมาณน้อย ย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคล

^๑ พ. ติ. ๒๕/๓๑/๕๓.

อุโปสถ์ ว่า กโรนตสฺส ทานํ ททนฺตสฺส
ปฺญณํ ว่า กโรนตสฺส วิปฺลํ อุพารํ
นิพฺพานสฺสํ นาม นิพฺพตฺติ.

ผู้ให้เขาเตรียมมถาดอาหารถาดหนึ่ง
แล้วบริโภคอยู่, (แต่)ที่ชื่อว่านิพพานสุข
อันเป็นสุขไพบุลย์โอฬาร เกิดขึ้นแก่
บุคคลผู้สละความสุข อันมีประมาณน้อย
นั้นแล้ว กระทำอุโบสถบ้าง ให้ทานบ้าง
กระทำบุญบ้าง.

**๒. กุกุกุณฺนทขาทิกาวตฺถุ
(๒๑๕)**

ปรทุกฺขุปธานน
โย อตฺตโน สุขมิจฺจติ
เวรํสํสคฺคํสํสฺสฺสจฺจ
เวรา โส น ปริมุจฺจตีติ.^๑

โภติโย อุปาสิกาโย โย ปุคฺคโล
ปรทุกฺขุปธานน ปรสฺมี ปุคฺคเล
ทุกฺขญฺจปเนน ปรทุกฺขุปธานน วา ปริ
ชนํ ทุกฺขํ อุปาทเนน อตฺตสฺสํ อตฺตโน
สฺสํ อิจฺจติ, โส ปุคฺคโล อญฺญมญฺญํ
กเตน เวรํสํสคฺเคน สํสฺสฺสจฺจ เวรา เวรโต
น ปริมุจฺจตี.

**๒. เรื่องกุมาริกากินไข่ไก่
(๒๑๕)**

ผู้ใด ย่อมปรารถนาสุขเพื่อตน
ด้วยการก่อทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ผู้นั้น
เป็นผู้ระคน ด้วยเครื่องระคนคือเวร
ย่อมไม่พ้นไปจากเวร.

ดูกรอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายผู้เจริญ
บุคคลใดปรารถนาอัตตสุข คือความสุข
เพื่อตนด้วยการก่อทุกข์ให้แก่ผู้อื่น คือ
ด้วยการโยนทุกข์ไปในคนอื่น หรือด้วย
การเพิ่มทุกข์ให้คนอื่น ได้แก่ด้วยทำให้
คนอื่นได้รับทุกข์ บุคคลนั้นเป็นผู้ระคนไป
ด้วยเครื่องระคนคือเวร ที่ก่อไว้ระหว่างกัน
ย่อมไม่พ้นไปจากเวร คือจากความ
ปองร้ายกัน.

^๑ พ. ฐ. ๒๕/๓๑/๕๓.

๓. ภาทุทียภิกขุขตุ (๒๑๖)

ยํ ฺหิ ภิกขุํ ตทปวิทฺธํ
อภิกขุํ ปน กยีรติ
อุนฺนพํณํ ปมตฺตํ
เตสํ วฑฺฒนฺนุติ อาสวา.^๑

ภิกขเว ภิกขุโน ฺหิ ยํ อตฺตโน
ภิกขุํ อตฺตโน กมฺมํ ปพฺพชิตกาลโต
ปฏฺจาย อปริมาณสํลฺกขณฺนุโคปนํ
อรณฺณวาโร รุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
รามตาติเวรมาทึ ตํ อตฺตโน ภิกขุํ
นาม. ภิกขุณา อปวิทฺธํ จฑฺฑิตํ.

อภิกขุํ ภิกขุโน จตฺตมณฺุทฺทํ
อุปาหนมณฺุทฺทํ ปาทุกปตฺตถาลกธมกรก-
กายพฺนฺุทฺทํ อสพฺนฺุทฺทํ อิทฺมฺุปี
อภิกขุํ นาม. โส ภิกขุ ตํ อภิกขุํ
กมฺมํ กยีรติ, อาสวา จตฺตฺตฺตฺตฺต
เตสํ ภิกขุณํ อุณฺนพํณํ มานนฺพิ
อุทฺธิปีตฺวา จรณฺน อุณฺนพํณํ ปมตฺตํ

๓. เรื่องภิกษุขาวนครภททียะ (๒๑๖)

ภิกษุละทิ้งสิ่งที่ควรทำ แต่กระทำ
สิ่งที่ไม่ควรทำ อาสวะทั้งหลาย
ย่อมเจริญ แก่ภิกษุเหล่านั้น
ผู้ประมาท ดุจไม้จอกที่ยกขึ้นแล้ว.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สิ่งที่ตนควร
กระทำ คือการงานของตนอันใด ที่ตน
ควรทำตั้งแต่เวลาที่ตนบวชมา ก็มีกิจ
ต่าง ๆ มีอาทิอย่างนี้คือ การรักษากองศีล
อันหาประมาณมิได้ การอยู่ป่า การ
รักษารุตงศ์ ความเป็นผู้ยินดีในภาวนา
การงานมีการรักษากองศีลเป็นต้นนั้น
ชื่อว่ากิจของตนของภิกษุ, กิจของตนนั้น
อันภิกษุละเลย คือทอดทิ้งเสียแล้ว.

สิ่งที่ไม่ควรทำ ได้แก่ การประดับ
ร่ม การประดับรองเท้า การประดับเขียง
เท้า บาตร โอ ธมกรก ประคตเอว
อังสะ การประดับร่มเป็นต้นแม้นี้ ชื่อว่า
เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ สำหรับภิกษุ, ภิกษุ
นั้น ย่อมกระทำการงานที่ไม่ควรกระทำ
นั้น, อาสวะทั้งหลาย คืออาสวะ ๔

^๑ พ. ฐ. ๒๕/๓๑/๕๔.

สติโอสสุคเคน ปมตตานัน วฑฒนุติ.

ยอมเจริญแก่ภิกษุเหล่านั้น ผู้เพียงตั้ง
ไม้้อที่ยกขึ้นแล้ว คือผู้เพียงตั้งไม้้อ
ที่ยกขึ้นแล้ว ด้วยการยกขึ้นซึ่งไม้้อ
คือมานะแล้วเที่ยวไป ผู้ประมาทแล้ว
คือผู้มัวเมาแล้ว ด้วยการปล่อยสติ.

เยสญจ สุตมารทธา
นิจจํ กายคตา สติ
อกิจจํ เต น เสวนุติ
กิจฺเจ สาทจฺจการิโน
สตานัน สมฺปชานานัน
อตฺถํ คจฺจนฺติ อาสวาติ.^๑

ส่วนสติไปแล้วในกาย อันภิกษุ
เหล่าใดปรารถดีแล้วเป็นนิจ ภิกษุ
เหล่านั้น มีปกติกระทำเนื่อง ๆ
ในสิ่งที่ควรกระทำ ย่อมไม่เสพสิ่งที่
ไม่ควรกระทำ อาสวะทั้งหลายของ
ภิกษุเหล่านั้น ผู้มีสติสัมปชัญญะ
ยอมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้.

สุสมารทธา สฺกุจฺจ อารทธา
สุปคฺคหิตา กายคตา สติ กายานุ-
ปสุสนาภาวนา. อกิจจํ เต เต ภิกฺขุ
เอตํ ฉตฺตมณฺฑนาทิกํ อกิจจํ น
เสวนุติ น กริโนติ, เยสํ ภิกฺขุณฺโณ เยหิ
ภิกฺขุหิ นิจจํ กิจฺจํ. อตฺตโน กรณิเย
ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย กตฺตพฺเพ
อปริมาณสีลฺกขณฺฐโคปนาทิกเก กรณิเย.
สาทจฺจการิโน สตตํ การิโน
อญฺจิตการิโน. สตานัน สมฺปชานานัน
อตฺถํ คจฺจนฺติ อาสวา จตฺตาริ อาสวา

สติที่ไปแล้วในกาย คือกายานุ-
ปัสสนาภาวนา อันภิกษุเหล่าใดปรารถดี
แล้ว คือปรารถแล้วด้วยดี ได้แก่
ระดับระครองไว้แล้วด้วยดี, ภิกษุ
เหล่านั้น คือพวกนั้น ย่อมไม่เสพ
คือยอมไม่กระทำสิ่งที่ไม่ควรกระทำ คือ
การงานที่ไม่ควรทำ มีการประดับตกแต่ง
ร่วมเป็นต้นนั้น. สิ่งที่ภิกษุเหล่าใด คือ
อันภิกษุเหล่าใดควรทำเป็นนิตย ภิกษุ
เหล่านั้นชื่อว่า มีปกติกระทำเนื่อง ๆ
คือมีปกติกระทำติดต่อ ได้แก่มีปกติ

๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๑/๕๔.

สถานํ สติยา อวิปฺปวาเสนํ สถานํ
 เตสํ สปุปริสานํ สมฺปชานานํ สาทถก-
 สมฺปชณฺถํ สปปายสมฺปชณฺถํ
 โคจรสมฺปชณฺถํ อสมฺโมหสมฺปชณฺถนฺนุติ
 จตุหิ สมฺปชณฺถเนหิ สมฺปชานานํ อตฺถํ
 ปริกฺขยํ อภาวํ คจฺจนฺติ.

กระทำไม่หยุด ในสิ่งที่ตนควรกระทำ
 คือในกรณีนี้ยก มีการรักษาของศีลอันหา
 ประมาณมิได้เป็นต้น ที่ตนควรกระทำ
 จำเดิมแต่เวลาที่บวชมา. อาสวะทั้งหลาย
 ของภิกษุเหล่านั้น ผู้มีสติสัมปชัญญะ
 ย่อมถึงซึ่งอันตั้งอยู่ไม่ได้, คือว่าอาสวะ
 ทั้งหมด ๔ ของภิกษุเหล่านั้น ผู้มีสติ
 คือระลึกได้เพราะอยู่อย่างไม่ปราศจากสติ
 ผู้มีสัมปชัญญะ คือมีความรู้สึกตัวด้วย
 สัมปชัญญะ ๔ คือ สาทถกสัมปชัญญะ ๑.
 สปปายสัมปชัญญะ ๑ โคจรสัมปชัญญะ
 ๑ อสมฺโมหสัมปชัญญะ ๑ ย่อมถึงซึ่งอัน
 ตั้งอยู่ไม่ได้ คือความสิ้นไป ได้แก่
 ความไม่มี.

มาตริ ปิตริ หนตุวา
 ราชานิน เทว จ ขตติเย^๑
 เวยยกุชฌปญจัม หนตุวา
 อนินโฆ ยาทิ พุราหุมนเณ.

ภิกขเว โย ชีณาสโว ตีสุ ภเวสุ
 สุตตานิ ชนนโต ตณฺหาสงฺขาตํ มาตริ
 หนตุวา อหิ อสุกฺกสฺส นาม ญญโณ วา
 ราชมฺหามตฺตสฺส วา ปุตฺโตติ ปิตริ
 นิสฺสาย อสฺมิมานสฺส อูปฺปชฺชนโต
 อสฺมิมานสงฺขาตํ ปิตริ หนตุวา
 สสฺสตุจฺเจททิฏฺฐิสฺสงฺขาเต เทว ขตติเย
 เทว พุราหุมนเณ ราชานิน หนตุวา
 วิจิจฺจณานิวรรณสงฺขาตํ เวยยกุชฌปญจัม
 อรหตฺตมคฺคณานาสินา นิสฺสเสสฺสํ หนตุวา
 โส พุราหุมนเณ โส ชีณาสโว อนินโฆ
 นินฺทุทุกฺโข หนตุวา นินฺพุพานํ ยาทิ คจฺจติ.

บุคคลฆามาบรรดาบิดา ฆาพระราช
 ผู้เป็นกษัตริย์ทั้งสอง และฆานิวรรณ
 ที่ห้า เช่นกับหนทางที่เสื่อโครงเกี่ยว
 ไปได้แล้ว เป็นพราหมณ์ ไม่มีทุกข์
 ย่อมเที่ยวไป.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ใดเป็น
 พระชีณาสพฆามาบรรดา กล่าวคือต้นหา
 เพราะยังสัตว์ทั้งหลายให้เกิดในภพสาม
 ฆาบิดากล่าวคืออัสมิมานะ เพราะ
 อัสมิมานะเกิดขึ้นอาศัยบิดาว่า เราเป็น
 พระราชโอรสของพระราช หรือเป็นบุตร
 ของท่านมหาอำมาตย์ของพระราชชื่อโน้น
 ดังนี้ ฆาพระราชผู้เป็นกษัตริย์ทั้งสอง
 คือผู้เป็นพราหมณ์ทั้งสอง กล่าวคือ
 สัสสตทิฏฐิและอุจฺเจททิฏฐิ ฆานิวรรณ
 ที่ห้า เช่นกับหนทางที่เสื่อโครงเกี่ยวไป
 กล่าวคือ วิจิจฺจณานิวรรณมิให้เหลือ
 ด้วยดาบคือออรหัตมรรคญาณได้แล้ว
 บุคคลผู้นั้นเป็นพราหมณ์ คือบุคคลผู้นั้น
 เป็นพระชีณาสพ เป็นผู้ไม่มีทุกข์ คือ
 หาทุกข์มิได้ ย่อมเที่ยวไป คือย่อมดำเนิน
 ไปสู่พระนิพพาน.

^๑ ฐ. อ. ๗/๑๐๓. โสตุกฺกเย:

**๕. ทารุสากฏิกวตฺถุ
(๒๑๘)**

สุปปพุทฺธํ ปพฺพชฺฌนฺติ
สทา โคตมสวากกา
เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ
นิจฺจํ พุทฺธคตา สติ.^๑

เยสํ โคตมสวากานํ นิจฺจํ ทิวา
ทิวเส รตฺโต รตฺตियํ พุทฺธคตา สติ
โหติ โคตมสวากกา สทา สุปปพุทฺธํ
ปพฺพชฺฌนฺติ.

นิจฺจํ ธมฺมคตา สติ ฯเปฯ
นิจฺจํ สัมมคตา สติ ฯเปฯ
นิจฺจํ กายคตา สติ ฯเปฯ
อหีสาย รโต มโน ฯเปฯ
ภาวนาย รโต มโน.

มโน อหีสาย “โส กรุณาสหคเตน
เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหริตี”ติ^๒

**๕. เรื่องนายทารุสากฏิกะ
(๒๑๘)**

สติของคนเหล่าใด ถึงพระพุทธเจ้า
อยู่เป็นนิตย์ ทั้งกลางวันและกลางคืน
คนเหล่านั้น เป็นพระสาวกของ
พระโคตม ย่อมตื่นอยู่ด้วยดี
ในกาลทุกเมื่อ.

สติของคนเหล่าใด ผู้เป็นพระสาวก
ของพระโคตม ถึงพระพุทธเจ้าอยู่เป็น
นิตย์ ทั้งกลางวัน คือในเวลากลางวัน
ทั้งกลางคืน คือในเวลากลางคืน คน
เหล่านั้น เป็นพระสาวกของพระโคตม
ย่อมตื่นอยู่ด้วยดีในกาลทุกเมื่อ.

สติของคนเหล่าใด ถึงพระธรรม
อยู่เป็นนิตย์ ฯลฯ สติของคน
เหล่าใด ถึงพระสงฆ์อยู่เป็นนิตย์
ฯลฯ สติของคนเหล่าใด อยู่ในกาย
เป็นนิตย์ ฯลฯ ใจของคนเหล่าใด
ยินดีแล้ว ในอันไม่เบียดเบียน
ฯลฯ ใจยินดีแล้วในภาวนา.

ใจยินดีแล้ว คือยินดียิ่งแล้ว ใน
อันไม่เบียดเบียน คือในการเจริญกรรมฐาน

^๑ พุ. ธิ. ๒๕/๓๑/๕๔.

^๒ ที. สี. ๙/๓๑๐.

เอวํ วุตตตตตาย กรุณาภาวนาย รโต
อภิวโต โหติ.

ภาวนาย รโต มโนติ มโน รโต
ภาวนาย เมตตภาวนาย โหติ.

เพราะท่านกล่าวอย่างนี้ว่า "บุคคลนั้น
มีใจสรวรคตด้วยกรุณาแผ่ไปสู่ทิศ ๑ อยู่".

ใจยินดีแล้วในภาวนา คือใจยินดี
แล้วในภาวนา คือในเมตตภาวนา.

๖. วรพีปุตตกภิกขุขุตุ (๒๑๙)

เอกกา มยํ อรรณฺเณ วิหฺราม
อปฺวิทุจฺฉํ วนสฺสํ ทารุกํ
เอตาทิสิกาย รตฺติยา
โก สฺสุ ทานิ อเมฺหนิ ปาปิโยติ.^๑

มยํ เอกกา อรรณฺเณ วิหฺราม
อปฺวิทุจฺฉํ วนสฺสํ ทารุกํ วนสฺสํ อปฺวิทุจฺฉํ
จฺจฺจฺจฺจํ ทารุกํ อิว เอตาทิสิกาย รตฺติยา
อเมฺหนิ อิทานิ ปาปิโย โก ปุคฺคโล.

เอกโก ตฺวํ อรรณฺเณ วิหฺรสิ
อปฺวิทุจฺฉํ วนสฺสํ ทารุกํ

๖. เรื่องภิกษุวัชพีบุตร (๒๑๙)

เราพวกเดียวยอมอยู่ในป่า เหมือน
ไม้ที่ถูกทิ้งไว้ในป่า ฉะนั้น บัดนี้
ใครเล่าเร็วกว่าพวกเราในราตรีเช่นนี้

เราพวกเดียวยอมอยู่ในป่า เหมือน
ไม้ที่ถูกทอดทิ้งอยู่ในป่า คือเพียงดัง
ท่อนไม้ที่เขาทิ้ง คือที่เขาโยนไว้ในป่า
ฉะนั้น บัดนี้บุคคลใครเล่าเร็วกว่า
พวกเราในราตรีเช่นนี้.

(เทวดากล่าวคำให้เกิดความสังเวช)

ท่านผู้เดียวอยู่ในป่าเหมือนไม้ที่ถูก
ทิ้งอยู่ในป่า คนเป็นอันมากพากัน

^๑ ธ. อ. ๗/๑๐๘.

ตสฺส เต พุกา ปิหนฺติ
เนรยิกา วีย สคฺคคามินฺติ.^๑

กระหิ้มต่อท่านนั้น รวากับว่า
พวกสัตว์นรก กระหิ้มต่อสัตว์
ทั้งหลาย ผู้ไปสู่ในสวรรค์ ฉะนั้น.

เอโก ติวฺ ติวฺ เอโก อรญฺเณ
วิหฺรสิ, เอวเมว ตถา เต ชนา พุกา
ตสฺส ตว ปิหนฺติ อปวิทุวฺ วนฺสฺมี
ทารุกํ อิว ยถา ทารุกํ วนฺสฺมี อปวิทุ
ชเนหิ จชฺชิตฺติ เนรยิกาว สคฺคคามินิ
อิว ยถา เนรยิกา สตุตา สคฺคคามินิ
ชนานํ ปิหนฺติ.

ท่านผู้เดียว คือท่านคนเดียวอยู่
ในป่า เหมือนกับ คือเพียงดังท่อนไม้
ที่ถูกทอดทิ้งอยู่ในป่า คือเหมือนท่อนไม้
ที่คนทั้งหลาย เอาไปทิ้งไว้ คือชนไป
ทิ้งไว้ในป่า ฉะนั้น คนเป็นอันมากพากัน
กระหิ้มต่อท่านนั้น รวากะว่าพวก
สัตว์นรกกระหิ้มต่อสัตว์ทั้งหลาย
ผู้ไปสู่สวรรค์ เพียงดัง คือเหมือนสัตว์
ทั้งหลายผู้เกิดในนรก พากันกระหิ้ม
ต่อชนทั้งหลายผู้ไปสู่สวรรค์ ฉะนั้น.

ทฺวปฺปพฺพชฺชํ ทฺวริรมิ
ทฺวราวสา สมฺรา ทฺวชฺชา
ทฺวชฺชอ สมฺมานสฺสวาโส
ทฺวชฺชานุปตฺติตฺทคฺค
ตสฺมา น จทฺทคฺค สฺยยา
น จ ทฺวชฺชานุปตฺติโต สฺยยาติ.^๒

การบวช ก็ยาก การยินดี ก็ยาก
เรือนที่อยู่ดูแลไม่ได้ เป็นทุกข์ การ
อยู่ร่วมกับคนผู้ไม่เสมอกัน เป็นทุกข์
คนเดินทางไกล ก็ถูกทุกข์ติดตาม
เพราะฉะนั้น บุคคลไม่พึงเดินทาง
ไกล ทั้งไม่พึงให้ทุกข์ติดตาม.

ภิกฺขเว ทฺวปฺปพฺพชฺชํ ทฺวชฺชํ ปพฺพชฺชํ,
อปฺปิ วา มหนฺตํ วา โภคกฺขณฺณญฺเจว
ถาติปริวฏฺฏญฺเจว ปหาย อิมสฺมี สาสเน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การบวชก็ยาก
คือการบวช เป็นทุกข์, ธรรมดาว่า
การบวชถวายเป็นชีวิตในพระศาสนา นี้ ชื่อว่า

^๑ ฐ. อ. ๗/๑๐๘-๙.

^๒ พ. ฐ. ๒๕/๓๑/๕๕.

อุริ ทตฺวา ปพฺพชฺชํ นาม ทุภฺชํ.
ทฺรภิรมํ เอวํ ปพฺพชิตฺเตน ภิกฺขฺวาจริยาเย
 ชีวิตฺตฺตํ ฆเณเตน ปพฺพชฺชํ
 ปฏิปฺชิตฺตํ อภิรมิตฺตํ ทุภฺชํ, ยสฺส
 ปุคฺคสฺส ทฺรภิรมํ ทุภฺชํ ยสฺมา น
 ปญฺญาเยติ ปพฺพชิตฺเตน ปุคฺคเณน ฆํ
 อาวสฺสนเตน **ทฺราวาสา** วา ทุภฺชา
 ฆมา อาวาสา วสิตฺตํ ทฺราวาสา.

เป็นทุกข์ เพราะจะต้องละกองโกศะน้อย
 บ้าง มากบ้าง และเครื่องญาติ, การยินดี
 ก็ยาก คือการบวชสำหรับกุลบุตรผู้บวช
 แล้วอย่างนี้ สืบต่อความเป็นไปแห่งชีวิต
 ด้วยการเที่ยววิณฑชบาตเป็นทุกข์ เพื่อที่
 จะปฏิบัติ เพื่อที่จะยินดียิ่ง, เพราะความ
 ยินดีได้ยาก ที่จัดว่าเป็นทุกข์แก่บุคคล
 ผู้บวชแล้ว ย่อมไม่ปรากฏ เหมือนบุคคล
 ผู้อยู่ครองเรือน, หรือที่อยู่ที่อยู่แลไม่ดี
 คือเรือน ได้แก่ที่อาศัย ที่ดูแลไม่ดี
 เป็นทุกข์ เพื่อที่จะอยู่ครอง.

ทฺุโข สมานสํวาโส คิหิโน หิ เย
 ชาติโคตตกุลโกเคหิ ปพฺพชิตา วา
 สีลาจารพาทุสจฺจาทีหิ สมานาปี หุตฺวา
 “โกสิ ตฺวํ, โก อหนฺ”ติอาทีนํ วตฺวา
 อธิกรณฺปฺสฺตฺตา โหนฺติ, เต อสมานา
 นาม, เตหิ สทฺธิ สํวาโส นาม ทฺุโข.
ทฺุขานุปตฺตทฺุคฺ เย วฏฺฏสงฺฆาตํ
 อทฺธานํ ปฏิปฺนฺนตฺตา **อทฺุคฺ** วฏฺฏสงฺฆาตํ
 อทฺธานํ ปฏิปฺนฺนา อทฺธานคฺมนสิลา
 อทฺธาสิสํวรา เตน วฏฺฏทฺุขเณน อนุปตฺตา
 จ โหนฺติ, ตสฺมา น **จทฺุคฺ**
 ทฺุขานุปตฺตทฺุคฺวตฺตาปี ยสฺส ปุคฺคสฺส
 ยสฺมา น ปญฺญาเยติ, ตสฺมา โส
 ปุคฺคโส **อทฺุคฺ** วฏฺฏสงฺฆาตํ อทฺธานํ

การอยู่ร่วมกับคนผู้ไม่เสมอกันเป็นทุกข์
 คือก็คนเหล่าใดเป็นคฤหัสถ์ เสมอกันด้วย
 ชาติโคตรตระกูลและโกศะก็ดี เป็น
 บรรพชิตเสมอกันด้วยศีลมารยาท และ
 ความเป็นผู้ได้สดับมามากเป็นต้นก็ดี
 ต่างก็จะพากันกล่าวคำเป็นต้นว่า “ท่าน
 เป็นใคร เราเป็นใคร” ดังนี้แล้ว เป็นผู้
 ขวนขวายในอธิกรณ์, คนเหล่านั้น ชื่อว่า
 เป็นผู้ไม่เสมอกัน, ธรรมดาการอยู่ร่วมกับ
 คนไม่เสมอกันนั้น เป็นทุกข์. **คนเดิน**
ทางไกลก็ถูกทุกข์ติดตาม คือคนเหล่าใด
 ชื่อว่าเดินทางไกล เพราะความเป็นผู้
 ดำเนินไป สูหนทางไกล กล่าวคือวิญญะ,
 คนผู้เดินทางไกล กล่าวคือวิญญะเหล่านั้น

คมนิ น สียา น ภเวยฺย, น จ
 ทุกขานุปติโต สียา วุตตปฺปกาเรน
 ทุกฺเขน อฺนุปติโต น สียา น ภเวยฺย.

เป็นผู้มีปกติเดินทางไกล เป็นผู้มี
 สังสารวัฏอันยาวนาน และยอมเป็นผู้
 ถูกทุกข์ในวัฏฏะนั้นติดตาม, เพราะ
 ฉะนั้น ไม่พึงเป็นผู้เดินทางไกล คือ
 แม้เพราะความที่บุคคลผู้ถูกทุกข์ติดตาม
 ย่อมไม่ปรากฏ ฉะนั้น บุคคลนั้น
 ไม่พึงเป็นผู้เดินทางไกล คือไม่ควรมีการ
 เดินทางไกล กล่าวคือวัฏฏะ, และไม่พึง
 ให้ทุกข์ติดตาม คือไม่พึงเป็นผู้อันทุกข์
 มีประการดังกล่าวแล้วติดตาม.

๗. จิตตกหปติวตุถุ (๒๒๐)

สทฺโธ สีเลน สมฺปนฺโน
 ยโสโฆคสมฺปิโต
 ยํ ยํ ปเทสํ ภชติ
 ตตฺถ ตตฺถเว ปุชฺชิตो.^๑

โส อานนฺท อยํ อฺปาสิโก นาเมน
 จิตฺโต สทฺโธ โลกียโลกุตฺตราย สทฺธาย
 สมฺนฺนาคโต, สีเลน อาคารียสีลํ
 อนาคารียสีลนฺติ ทฺวิธํ สีลํ เตสุ อธิ

๗. เรื่องจิตตกฤหบดี (๒๒๐)

ผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล
 เพียบพร้อมด้วยยศและโภคะ ย่อม
 คบถิ่นใด ๆ ย่อมเป็นผู้อันเขาบูชา
 แล้วในถิ่นนั้น ๆ นั้นเทียว.

ดูกรอานนท์ อฺปาสกผู้นี้มีชื่อว่า
 จิตตะ เป็นผู้มีศรัทธา คือประกอบด้วย
 ศรัทธาอันเป็นโลกียะและโลกุตระ, ศีลมี
 ๒ อย่าง คือ อคารียศีลและอนาคารียศีล

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๑/๕๕.

โลเก อคาริยสีลํ อธิปุเปตํ, เตน อคาริยสีเลน สมณฺหาคโต, ยโสโกค-
สมปุปีโต ยโส อนาคตปิณฑิกาทีนํ
ปญฺจอุปาสกสทปริวารสงฺขาเตน ยเสน
สมณฺหาคโต, โภเคน สมณฺหาคโต, เตน
โส เอวรฺวโป กุลปุตุโต ยํ ยํ ปเทสํ ยํ
ยํ จานํ ปุรตฺถิมาทิสฺสุ ภาชติ คจฺจติ,
ตตฺถ ตสฺมี เอวรฺวเปน ลากสกุภาเรน
ปุชฺชิตอ เทวมนุสเสหิ ปุชฺชิตอ โหติ.

ในศีล ๒ อย่างนั้น อคาริยศีลทรง
ประสงค์เอาในโลกนี้ เป็นผู้ประกอบ
ด้วยศีล คืออคาริยศีลนั้น, เป็นผู้
เพียบพร้อมด้วยยศและโภคะ คือผู้
ประกอบ ด้วยยศ คือยศกล่าวคือมี
อุบาสก ๕๐๐ เป็นบริวาร แห่งอุบาสก
ทั้งหลาย มีอนาคตปิณฑิกะเป็นต้น เป็นผู้
ประกอบด้วยโภคะ, ด้วยเหตุนี้ กุลบุตร
นั้น ผู้เห็นปานนี้ ย่อมคบ คือไปสู่
ถิ่นใด ๆ คือสถานที่ใด ๆ ในบรรดา
สถานที่ที่มีด้านทิศตะวันออกเป็นต้น ย่อม
เป็นผู้อันเขา บูชาแล้ว คือย่อมเป็น
ผู้อันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว
ด้วยลาภและสักการะ เห็นปานนี้
ในถิ่นนั้น คือในสถานที่นั้น.

๘. จุฬาสุกัททาวตถุ
(๒๒๑)

กัทิสสา สมณนา ตยุน्हี
พาพุน्हี โข เน ปัสสิสสิ
กัทิสสา กัสมมาจจาวา
ตัม เม อกุกขาหิ ปุจฺจิตาติ.^๑

กัทิสสา สมณนา ตยุน्हี กัทิสสา
เอวรูปา สมณนา, พาพุน्हี โข ปัสสิสนัม
ปัสสิสสิ, กัทิสสา กัทิสสา สึลา กัสมมาจจาวา
กา สมมาจจาวา, ตัม เม อกุกขาหิ
ปุจฺจิตา ตวัม ปุจฺจิตา มยา สึลวตตัม
สมมาจจาวตตัม เม มยุน्हี อกุกขาหิ กเถหิ.

สนนฺตินฺนทริยา สนนฺตมานสา
สนนฺตัม เตสํ คตฺตํ จิตฺตัม
โอกุกฺขิตตจกุกฺขุ มิตถาณึ
ตาทิสสา สมณนา มม.^๑

๘. เรื่องนางจุฬาสุกัททา
(๒๒๑)

(ภรรยาเศรษฐีตามนางจุฬาสุกัททา)

พระสมณะของเจ้า เป็นเช่นไร
เจ้าจึงสรรเสริญพระสมณะเหล่านั้น
นักหนา พระสมณะเหล่านั้นมีศีล
อย่างไร มีสมาจารอย่างไร เจ้าอัน
เราถามแล้ว จงบอกเรื่องนั้นแก่เรา.

พระสมณะของเจ้าเป็นเช่นไร
คือสมณะทั้งหลาย ของเจ้าผู้เห็นปานนี้
เป็นเช่นไร เจ้าจึงได้สรรเสริญนักหนา,
มีศีลอย่างไร คือมีศีลเช่นไร. มีสมาจาร
อย่างไร คือมีสมาจารเช่นไร. เจ้าอัน
เราถามแล้ว จงบอกเรื่องนั้นแก่เรา
คือเจ้าเป็นผู้อันเราถามแล้ว จงบอก คือ
จงกล่าวถึงศีลวัตร. สมาจารวัตรแก่เรา
คือแก่ข้าพเจ้า.

(นางจุฬาสุกัททากล่าวตอบ)

สมณะทั้งหลาย ของดิฉัน
เป็นเช่นนี้ คือเป็นผู้มีอินทรีย์สงบ
มีใจสงบ จะเดิน ยืน ก็สงบ มีจักขุ
ทอดลง พุดพอดี.

^๑ ถ. ข. ๗/๑๑๔.

สมณฺหา มม สฺนฺตฺนุทฺริยา
 สฺนฺตฺมานสา, สฺนฺตฺ เตสฺ คตฺ จิตฺ สฺนฺตฺ
 เตสฺ มม สมณฺหานํ คตฺ จิตฺ สาสนํ
 โลกฺขิตฺตจกฺขุ มิตฺภาณํ จกฺขุโลกฺขิตฺตา
 มิตฺภาณิตฺตา, ตาทิสฺสา มม สมณฺหา โหนฺติ.

สมณะทั้งหลาย ของดิฉันเป็นผู้มีอินทรีย์ มีใจสงบ, จะเดินยืงก็สงบ คือสมณะทั้งหลายของดิฉันเหล่านั้นจะเดิน ยืน คือจะสอนก็สงบ, มีจักขุหอดลง พุดพอดดี คือเป็นผู้ทอดจักษุลงต่ำ พุดพอด ประมาณ, สมณะทั้งหลาย ของดิฉัน เป็นเช่นนั้น.

(นางจุฬาสุภักทากล่าว)

กายกมฺมํ สุจิ เตสฺ
 วาจากมฺมํ อนาวิลํ
 มโนกมฺมํ สุวิสุทฺธํ
 ตาทิสฺสา สมณฺหา มม.^๑

สมณะทั้งหลาย ของดิฉันเหล่านั้น มีกายกรรมสะอาด มีวจีกรรม ไม่มัวหมอง มีมโนกรรม หมดจดดี สมณะทั้งหลาย ของดิฉัน เป็นเช่นนั้น.

กายกมฺมํ กาเยน กตฺกมฺมํ เตสฺ
 มม สมณฺหานํ สุจิ กุสลํ
 ตฺวิทฺกายทฺจจฺริตฺโต วิรหิตํ, วาจากมฺมํ
 วาจาเยน กตฺกมฺมํ เตสฺ มม
 สมณฺหานํ อนาวิลํ กทฺทมาทฺวิรหิตฺตฺตา
 ปสนฺนอุทกมิว จตฺตฺพิทฺทวํจฺจจฺริต-
 วิรหิตฺตฺตา อนาวิลํ, มโนกมฺมํ มเนน

สมณะทั้งหลายของดิฉันเหล่านั้น มีกายกรรม คือการงานที่กระทำทางกาย สะอาด คือเป็นกุศล เว้นจากกายทุจริต ๓ อย่าง, สมณะทั้งหลายของดิฉัน เหล่านั้น มีวจีกรรม คือการงานที่กระทำ ทางวาจา (พุด) ไม่มัวหมอง คือไม่ เสร้าหมอง เพราะเว้นจากวจีทุจริต ๔ อย่าง เหมือนน้ำที่ใสสะอาด เพราะ ปราศจากเปือกตมเป็นต้น ฉะนั้น, สมณะ

^๑ ธิ. อ. ๗/๑๑๔.

จินตเตตพพิ กมมัม เตสั มม สมณานัน
สุวิสุทธี สุฎฐุ ปริสุทธี, ตาทิสา สมณา
มม โหนฺติ.

ทั้งหลายของดิฉัน เหล่านี้มีมโนกรรม
คือการทำงานที่จะต้องตั้งใจคิด หมดจตติ
คือบริสุทธีด้วยดี, สมณะทั้งหลายของดิฉัน
เป็นเช่นนั้น.

วิมลลา สงฺขมุตตภา
สุทฺธา อนฺตรพาหิรา
ปฺณฺณา สุทฺเธหิ ธมฺเมหิ
ตาทิสา สมณา มม.^๑

สมณะทั้งหลายของดิฉัน เป็นผู้ไม่มี
มลทิน มีรัศมีดุจสังข์และแก้วมุกดา
บริสุทธี ทั้งภายในและภายนอก
เพียบพร้อมไปด้วยธรรม อัน
หมดจต สมณะทั้งหลายของดิฉัน
เป็นเช่นนั้น.

มม สมณา วิมลลา มลฺลหิตา
สงฺขมุตตภา สงฺขมุตตภาเสหิ ปฏฺฐากา
สุทฺธา วิสุทฺธา อนฺตรพาหิรา สุทฺเธหิ
ธมฺเมหิ ปฺณฺณา, ตาทิสา โหนฺติ.

สมณะทั้งหลายของดิฉัน เป็นผู้
ไม่มีมลทิน คือปราศจากมลทิน มีรัศมี
ดุจสังข์และแก้วมุกดา คือมีส่วนเปรียบ
ด้วยแสงสังข์และแสงแก้วมุกดา เป็นผู้
บริสุทธี คือเป็นผู้หมดจตทั้งภายในและ
ภายนอก เพียบพร้อมด้วยธรรมทั้งหลาย
อันหมดจต, สมณะทั้งหลายของดิฉัน
เป็นเช่นนั้น.

ลาภาน อุนฺนโต โลก
อลาภาน จ โอนฺโต
ลาภาลาภาน เอกภฺจฺจา
ตาทิสา สมณา มม.^๒

โลกพู้ขึ้น เพราะลาภ และยุบลง
เพราะเสื่อมลาภ สัตบุรุษทั้งหลาย
เป็นผู้ดำรงอยู่เป็นเอก (โดยไม่พู้ขึ้น)
เพราะลาภ (ไม่ยุบลง) เพราะเสื่อม

^๑ ธ. อ. ๗/๑๑๔.

^๒ ธ. อ. ๗/๑๑๔.

โลโก ลาภาน อุณฺโตนโต อลาภาน
 ๑ โอนโต, ลากาลาภาน เอกกุจฺจา,
 ตาทิสสา มม สมณฺนา, ตุมฺเห ภชถ เสวถ.

ยเสน อุณฺโตนโต โลโก
 อยเสน ๑ โอนโต
 ยสายนเสน เอกกุจฺจา
 ตาทิสสา สมณฺนา มม.^๑

ปสฺสํสา ย อุณฺโตนโต โลโก
 นินฺทา ยปิ ๑ โอนโต
 สมา นินฺทาปสฺสํสาสุ
 ตาทิสสา สมณฺนา มม.^๒

สุเขน อุณฺโตนโต โลโก
 ทุกเขนา ยปิ ๑ โอนโต
 อกมฺปา สุขทุกเขสุ
 ตาทิสสา สมณฺนา มมาติ.^๓

ลาก สมณะทั้งหลาย ของดิฉัน
 เป็นเช่นนั้น.

โลกพู้ขึ้น เพราะลาก และยุบลง
 เพราะเลื่อมลาก, สัตบุรุษทั้งหลายตั้งอยู่
 เป็นหนึ่ง เพราะลากและเลื่อมลาก,
 สมณะทั้งหลายของดิฉัน เป็นเช่นนั้น,
 ขอท่านทั้งหลายจงคบหาสมาคม.

โลกพู้ขึ้น เพราะยศ และยุบลง
 เพราะเลื่อมยศ สัตบุรุษทั้งหลาย
 ดำรงอยู่เป็นเอก (โดยไม่พู้ขึ้น)
 เพราะยศ (ไม่ยุบลง) เพราะเลื่อม
 ยศ สมณะทั้งหลาย ของดิฉัน
 เป็นเช่นนั้น.

โลกพู้ขึ้น เพราะสรรเสริญ และ
 ยุบลงเพราะนินทา สัตบุรุษทั้งหลาย
 เป็นผู้สม่าเสมอ ทั้งในนินทาและ
 สรรเสริญ สมณะทั้งหลายของดิฉัน
 เป็นเช่นนั้น.

โลกพู้ขึ้น เพราะสุข และยุบลง
 เพราะทุกข์ สัตบุรุษทั้งหลาย
 เป็นผู้ไม่หวั่นไหว ทั้งในสุขและทุกข์
 สมณะทั้งหลายของดิฉันเป็นเช่นนั้น.

^๑ ภ. อ. ๗/๑๑๔.

^๒ ภ. อ. ๗/๑๑๔.

^๓ ภ. อ. ๗/๑๑๕.

ปพพิชิตา เอตถ พุทธานํ ทกุชิตนุสสุ
 ชานุมณฺทลสฺส สนฺติเก นิสินฺนาปี น
 ทิสฺสนฺติ น ปญฺญาณฺติ. รตฺตี ชิตฺตา
 ยถา สฺวา ยถา สฺวา รตฺตี จตฺตฺรค-
 สมฺนฺนาคเต อนฺธกาเร ชิตฺตา บุริเสน
 จิปิตา ปติ กภาพฺกุชฺโปกฺสเถ.

ปรากฏ คือยอมเห็นได้ชัด เหมือนกับ
 ตั้งอยู่เฉพาะหน้าชนทั้งหลาย แม้จะ
 ยืนอยู่ในที่ไกล ฉันท, เหล่าคนพาล
 ชื่อว่าอัสตบรุษ คือผู้ไม่ใช่สตบรุษ บวช
 ก็เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ชีวิต แม้นั่งอยู่ใน
 ที่นี้ คือในที่ไกลพระชานุมณฑลเบื้องขวา
 ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ใคร ๆ ย่อม
 ไม่เห็น คือยอมไม่ปรากฏ ฉันทนั้น
 เหมือนลูกศรที่ยิงไปในเวลากลางคืน
 คือเหมือนลูกศรที่เขายิงไปในยามราตรี
 คือในความมืด ที่ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ
 เหมือนกับลูกศรที่บรุษยิงไปในคืนวันอุโบสถ
 ช้างแรม ไม่ปรากฏ ฉันทนั้น.

๙. เอกวิหาริตุเถรวตฺถุ
(๒๒๒)

เอกาสนํ เอกเสยฺยํ
เอโก จรมตฺตุนิโต
เอโก ทมยมตฺตทานํ
วณฺเฑ รมิโต ลียาติ.^๑

ภิกฺขเว เอกาสนํ เอกเสยฺยํ
ภิกฺขุสฺสทฺสสมชฺเฌปิ มุลกมฺมฏฺจานํ
อวิชิตฺวา เตเนว มนสิกาเรน นิสินฺนสฺส
อาสนํ เอกาสนํ นาม.

โลหปาสาทสทิสฺสปี ๑ ปาสาท
ภิกฺขุสฺสทฺสสมชฺเฌปิ ปญฺญตฺเต วิจิตฺร-
ปจฺจตฺตรณฺูปาเน มหารเห สยเน สตี
อุปฺภูจเปตฺวา ทกฺขิณฺเนน ปสฺเสน
มุลกมฺมฏฺจานมนสิกาเรน นิสินฺนสฺส
ภิกฺขุโน เสยฺยา เอกเสยฺยา นาม.

เอวรूपิ เอกาสนํ ๑ เอกเสยฺยํ ๑
ภเวถ เสเวถ. เอโก ภิกฺขุ อตฺตุนิโต
อกุสฺสีโต หุตฺวา สพฺพิริยาปเถสุ เอกโกว

๙. เรื่องพระเถระชื่อเอกวิหารี
(๒๒๒)

ภิกฺขุพิงฺเสพทีนํคนเดยฺว ทีนอน
คนเดยฺว เป็นผู้นั่งคนเดียวไม่เกียจคร้าน
เที่ยวไป เป็นผู้นั่งคนเดียวทรมานตน
พึงเป็นผู้ยินดีในราวป่า.

ดูกรภิกฺขุทั้งหลาย ที่นั่งคนเดียว
ที่นอนคนเดียว ได้แก่ที่นั่งของภิกฺขุ
ผู้ไม่ละมุลกรรมฐาน นั่งแม้ในท่ามกลาง
ภิกฺขุตั้งพันรูป ด้วยการกระทำไว้
ในใจนั้นนั่นแล ชื่อว่าที่นั่งคนเดียว.

ส่วนที่นอน ของภิกฺขุผู้ตั้งสติไว้
นอนตะแคงข้างขวา ด้วยการมนสิการ
ถึงมุลกรรมฐาน บนที่นอนที่มีราคาแพง
มีพรมมีลวดลายอันวิจิตรปูรองไว้ข้างล่าง
ที่จัดไว้แล้วในปราสาท เช่นกับโลหะ
ปราสาทก็ดี ในท่ามกลางภิกฺขุตั้งพันรูป
ก็ดี ชื่อว่าที่นอนคนเดียว.

ภิกฺขุพิงคฺบ คือพิงเสพที่นั่ง
คนเดียว และที่นอนคนเดียวเห็นปานนี้.
ภิกฺขุเป็นผู้เดียว ไม่เกียจคร้าน คือ

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๑/๕๕.

๖
๙
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

จรั จรฺนุโต อุตฺตานํ ทมฺยํ ทเมฺนุโต
 วนฺนุเต รฺมิโต สฺยาติ เอวํ อุตฺตานํ
 ทเมฺนุโต วนฺนุเต อิตฺถิปุริสฺสทฺทาทีหิ
 วิวิตฺเต อภฺริโต สฺยา ภเวยฺย.

ไม่ชี้แจง เป็นผู้เดียวเท่านั้น เทียวไป
 คือสัญจรไปอยู่ในอิริยาบถทั้งปวง ทรมาน
 คือฝึกอยู่ซึ่งตน ชื่อว่าพึงเป็นผู้ยินดียิ่ง
 ในราวป่า คือฝึกหัดเมื่อทรมานตนอยู่
 อย่างนี้ ชื่อว่าพึงเป็นผู้ยินดียิ่งในราวป่า
 อันสงัดจากเสียงต่าง ๆ มีเสียงหญิงและ
 เสียงชายเป็นต้น.

ปภินฺณกฺวคฺคฺวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

เอกวีสติโม วคฺโค.

พรรณนาปภินกวรรค จป.

วรรคที่ ๒๑ จป.

๒๒. นิรยวคค

๑. สุนทรืปริพพาชิกาวตถุ

(๒๒๓)

อภุตวาที นირยํ อูเปติ
โย วาปี กตฺวา น กโรมิจฺจาห
อุโฆปี เต เปจฺจ สฺมา ภวนฺติ
นิหีนกมฺมา มนุชฺชา ปฺรตฺถาติ.^๑

โย ปุคฺคโล อภุตวาที อภุตวทนสีโล
ปฺรสุสฺส โทสํ อทิสฺสวาว มุสฺสวาทํ กตฺวา
นირยํ อูเปติ อูปกฺจฺจติ, โย ปุคฺคโล
ปาปกมมํ กตฺวา น กโรมิ อิติ วจฺนํ
ปเรสํ ชนानํ อาห. อูโฆปี เต
เปจฺจ สฺมา ภวนฺติ เต อูโฆปี
มนุชฺชา นิหีนกมฺมา มนุชฺชา นิหีนกมฺมา
เปจฺจ ปฺจฺจฺจา อิติ มนุสฺสโลกโต
ปฺรตฺถ ปฺรโลกํ คนฺตฺวา นირยํ อูปกฺมเนน
คตฺติยา สฺมา ภวนฺติ.

๒๒. นირยวรรค

๑. เรื่องนางปริพาชิกา

ข้อสุนทรื (๒๒๓)

(พระศาสดาตรัสว่า)

ผู้พูดคำไม่จริง ย่อมเข้าถึงนรก
ก็หรือแม้ว่าผู้ใด ทำแล้วพูดว่า
ไม่ได้ทำ คนแม้สองจำพวกนั้น
เป็นผู้มีกรรมอันเลวทรามละไปแล้ว
(จากโลกนี้) (ไปสู่) โลกหน้า ย่อม
เป็นผู้เสมอกัน.

บุคคลใดพูดคำไม่จริง คือมีปกติ
กล่าวคำไม่จริง ไม่เห็นโทษของคนอื่น
ก็กระทำการพูดเท็จ ย่อมเข้าถึง คือยอม
เข้าไปสู่นรก, บุคคลใดกระทำความชั่ว
แล้วกล่าวคำว่า ข้าพเจ้าไม่ได้กระทำ
แก่ชนเหล่าอื่น. บุคคลทั้งสองจำพวก
นั้นละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกัน คือ
คน ได้แก่มนุษย์แม้ทั้งสองจำพวกนั้น
เป็นผู้มีกรรมอันเลวทราม คือทำ
กรรมเลว ละไปโลกอื่น คือโลกหน้าจาก
มนุษย์โลกนี้ภายหลัง เป็นผู้มืดตืเสมอกัน
โดยการเข้าถึงนรก.

^๑ พุ. ฎ. ๒๕/๓๒/๕๕.

๒. ทุกุขปีพิตสตุตตฤ (๒๒๔)

กาสาวกนุชา พหโว
ปาปธมา อสญต
ปาปา ปาเปหิ กมุเมหิ
นiry เต อูปปชเรติ.^๑

เย ภิกขุ ทุสสีลา กาสาวกนุชา
พหโว กาสาเวน กาสาย
สมฺปลิเวธิตกนุชา ปาปธมา ลามก-
ธมา อสญต กายาทีหิ
สญมวิริหิตา ปาปา, ปาเปหิ กมุเมหิ
นiry เต อูปปชเร เต ภิกขุ
ปาปา ลามกมุเมหิ ปาเปหิ นiry
อูปปชเร อูปปชเรติ.

๒. เรื่องสัตว์ผู้ถูกทูกุข เบียดเบียน (๒๒๔)

(พระศาสดาตรัสว่า)

ภิกษุเหล่าใดเป็นอันมาก มีคอปัน
ด้วยผ้ากาสาวะ เป็นผู้มึนธรรม
อันลามก ไม่สำรวม เป็นคนชั่วช้า
ภิกษุเหล่านั้น ย่อมเข้าถึงนรก
เพราะกรรมชั่วทั้งหลาย.

ภิกษุเป็นอันมากเหล่าใดเป็นผู้ทุศีล
มีคอปันด้วยผ้ากาสาวะคือใช้ผ้ากาสาวะ
ได้แก่มีย้าย้อมน้ำฝาดพันคอ มีธรรม
อันลามก คือมีธรรมอันต่ำทราม เป็นผู้
ไม่สำรวม คือเว้นจากการสำรวมทางกาย
เป็นต้น เป็นคนชั่วช้า, ภิกษุเหล่านั้น
ย่อมเข้าถึงนรก เพราะกรรมชั่ว
ทั้งหลาย คือภิกษุเหล่านั้นเป็นคนชั่วช้า
ย่อมเข้าถึง คือยอมเข้าไปสู่นรก เพราะ
กรรมอันชั่วช้า คือเพราะบาปทั้งหลาย.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๓๒/๕๕.

๓. วคคุมทาที่รียภิกษุขุดตุ (๒๒๕)

เสยโย อโยคุโพ ภูตโต
ตตโต อคคิสสิปปโม
ยญเจ ภูญเชยฺย ทุสฺสึโล
รฏฺฐปิณฺฑํ อสญฺญโตติ.^๑

โย อภิกษุ ทุสฺสึโล อสญฺญโต
กายาที่หิ อสญฺญโต ยํ รฏฺฐปิณฺฑํ
รฏฺฐวาสีหิ สทฺธาย ทินฺนรฏฺฐปิณฺฑํ
“สมโณมฺหิ”ติ ปฏฺฐิชาณฺโณ คเหตุวา เจ
ภูญเชยฺย, ตตโต อาทิตฺโต อคคิสสิปปโม
อคคิวนฺโณ อโยคุโพ เตน ภิกษุณา
ภูตโต ตโต รฏฺฐปิณฺฑโต เสยโย
สุนฺทรตโร โหติ, กิการณา. ทุสฺสึโล ภิกษุ
สทฺธาเทยฺยํ ภูญชิตฺวา อเนกานิ
วสุสฺสทานิ นิรเย ปจฺเจยฺย.

๓. เรื่องภิกษุผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำ ชื่่อวัคคุมทา (๒๒๕)

(พระศาสดา ทรงดำหนิภิกษุผู้กล่าว
อวดอุตริมนุสสรรม)

ภิกษุ บริโภคก้อนเหล็ก อันร้อน
ดังเปลวไฟ ยิ่งดีกว่า ภิกษุผู้ทุศีล
ไม่สำรวม บริโภคก้อนข้าวของ
ชาวแวนแคว้น จะประเสริฐอะไร.

ผู้ใด ไม่เป็นภิกษุ เป็นคนทุศีล
ไม่สำรวม คือไม่ระวังทางกายเป็นต้น
ปฏิญญาอยู่ว่า “เราเป็นสมณะ” รับเอาก้อนข้าวของชาวแวนแคว้น อันใด
คือก้อนข้าวของชาวแวนแคว้นที่พวกชาว
แวนแคว้นพากันถวายเป็นศรัทธา หาก
จะพึงบริโภค, ก้อนเหล็กอันร้อน คือ
เราร้อนดังเปลวไฟ คือมีสีเหมือนไฟ
อันภิกษุนั้นบริโภคแล้ว ยิ่งประเสริฐกว่า
คือยิ่งดีกว่าก้อนข้าวของชาวแวนแคว้นนั้น,
เพราะเหตุไร. (เพราะ) ภิกษุผู้ทุศีลบริโภค
ก้อนข้าวที่ชาวแวนแคว้นถวายเป็นศรัทธา
แล้ว พึ่งใหม่ในนรกตลอดหลายร้อยปี.

๒๕๖๖-๒๕๖๗ ม.๗.๒๕-๒๖

^๑ พ. ๒๕/๓๒/๕๖.

๔. เขมกเสฏฐิปุตุตวตุตุ (๒๒๖)

จตุตารี จานานิ นโร ปมตโต
อาปชชตี ปรรหารูปเสวี
อปุณณลามิ นนิกามเสยโย
นินุทฺติ ตติโย นิริโย จตุตตุ^๑

จตุตารี จานานิ นโร ปมตโต โย
นโร ปมตโต จตุตารี จานานิ เอตานิ
จตุตารี ทุกขการณานิ อาปชชตี,
ปรรหารูปเสวี ปรรุสส ทาริ อุปเสวนสีโล
อปุณณลามิ นนิกามเสยโย นินุทฺติ ตติโย
นิริโย จตุตตุ อาปชชตี.

อปุณณลามิ ๑ คติ ๑ ปาปิกา
ภิตตส ภิตาย รัตติ ๑ โถกิกา

๔. เรื่องบุตรเศรษฐีชื่อเขมกะ (๒๒๖)

(พระศาสดาทรงแสดงโทษแห่งปรหารกรรม)

นระผู้ประมาท ชอบคบภรรยา
ของคนอื่น ย่อมถึงฐานะ ๔ อย่าง
คือการได้สิ่งที่ไม่ใช่บุญ (เป็นที่ ๑)
การนอนไม่ได้ตามความปรารถนา
(เป็นที่ ๒) การนินทาเป็นที่ ๓ นรก
เป็นที่ ๔.

นระผู้ประมาท (ชอบคบภรรยา
ของคนอื่น ย่อมถึง) ฐานะ ๔ อย่าง
คือนระใดผู้ประมาท (ชอบคบภรรยาของ
คนอื่น) ย่อมถึงฐานะ ๔ อย่าง คือ เหตุ
แห่งทุกข์ ๔ อย่างเหล่านี้, ชอบคบ
ภรรยาของคนอื่น คือคนที่มีปกติคบ
ภรรยาของคนอื่น ย่อมถึง(ฐานะ ๔ อย่าง
คือ) การได้สิ่งที่ไม่ใช่บุญ (เป็นที่ ๑)
การนอนไม่ได้ ตามความปรารถนา
(เป็นที่ ๒) การนินทาเป็นที่ ๓ นรก
เป็นที่ ๔.

(หรือยอมถึงฐานะ ๔ อย่างเหล่านี้
คือ) ได้สิ่งมิใช่บุญ ๑ คติอัน

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๓๒/๕๖.

๕. ทูพุกหมักภูวตฤ (๒๒๗)

ภูโส ยถา ทุคฺคหิตโต
 หตฺถเมวานุกฺกนฺตติ
 สามณฺณํ ทุปฺปรัมภุจํ
 นินฺยาเยปฺกทฺตมฺติ.^๑

ยงฺกิลฺยจฺจึ ติชิณฺธารํ ติณฺโณ อนุตฺตมโส
 ตาลปณฺณํปี อิว ยถา ภูโส เยน
 ปุคฺคเลน ทุคฺคหิตโต ตสฺส ปุคฺคลสฺส
 หตฺถํ อนุกฺกนฺตติ ผาเลติ, เหวเมว
 สมณธมฺมสงฺฆาตํ สามณฺณํปี ขณฺฑท-
 สีลาทิตาย ทุปฺปรัมภุจํ นินฺยาเยปฺกทฺตมฺติ
 นินฺเย อุปฺกทฺตมฺติ นินฺยพฺตฺตาเปติ.

ยงฺกิลฺยจฺจึ สิริถิลํ กมฺมํ
 สงฺกิลฺยจฺจึญฺจฺย ญํ วตฺติ
 สงฺกิลฺยจฺจึ พุทฺทมฺจฺจึ
 น ตํ โหติ มหฺปผลํ.^๒

๕. เรื่องภิกษุว่ายาก (๒๒๗)

(พระศาสดา ทรงติเตียนภิกษุผู้ว่ายาก)

หญฺ้าคฺคา ที่บุคฺคจฺบไม่ตี ย่อม
 บาดมือนั่นเอง จันใด คุณ
 เครื่องเป็นสมณะ ที่บุคฺคสมาทาน
 ไว้ไม่ตี ย่อมคร่าไปในนรก จันนั้น.

หญฺ้ามีคฺมชนิดใดชนิดหนึ่ง โดย
 ที่สุดแม้ใบตาล ชื่อว่าหญฺ้ากฺุสะ (หญฺ้าคฺคา)
 เพียงตั้ง คือหญฺ้าคฺคาอันบุคฺคใดจฺบไม่ตี
 ย่อมตามบาด คือย่อมเนียนมือ
 ของบุคฺคนั้น จันใด, แม้คุณเครื่อง
 เป็นสมณะ กล่าวคือสมณธรรมที่บุคฺค
 สมาทานไม่ดี เพราะความเป็นผู้มีศีลขาด
 เป็นต้น ย่อมคร่าไปในนรก คือย่อม
 จุดกระชาก ได้แก่ยอมให้บังเกิดในนรก
 จันนั้นเหมือนกัน.

การงานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ย่อหย่อน
 วัตรใด ที่เศร้าหมอง พรหมจรรย์
 ที่ระลึกถึงด้วยความรังเกียจ กรรม
 ทั้ง ๓ อย่างนั้น ย่อมไม่มีผลมาก.

^๑ พุ. ฎ. ๒๕/๓๒/๕๖.

^๒ พุ. ฎ. ๒๕/๓๒/๕๖.

ยงฺกิญฺจ **สิถิลํ** กมฺมํ ยํ กมฺมํ
 เยน ปุคฺคเลน **สิถิลํ** สิถิลคาหํ
 กตฺวา เตน ปุคฺคเลน กตํ ภิญฺจ
 อปฺปมตฺตกํ, **สงฺกิลฺยฺสฺส** ยํ วตฺตํ ยํ
 วตฺตํ **สงฺกิลฺยฺสฺส**, **สงฺกสฺส** พุรฺหมจฺริยํ
 สงฺกสฺส เตน ภิภฺชฺญา อุตฺตฺตํ
 ปริสงฺกิตํ ตํ พุรฺหมจฺริยํ, ตํ วตฺตํ เอวรูปํ
 สมณธมฺมสงฺฆาตํ จ พุรฺหมจฺริยํ ตสฺส
 ปุคฺคลสฺส มหปฺผลํ น โหติ.

การงาน อย่างใดอย่างหนึ่ง
 ที่ย่อหย่อน คือการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง
 มีประมาณน้อย อันบุคคลทำแล้ว เพราะ
 ทำให้ย่อหย่อน คือให้เป็นการถือเอา
 ย่อหย่อน, **วัตรอันใด** ที่เศร้าหมอง
 คือวัตรอันใดที่มัวหมอง, **พรหมจรรย์**
 ที่ระลึกรถึง ด้วยความรังเกียจ คือ
 พรหมจรรย์นั้นที่ภิกษุนั้นระลึกรด้วยความ
 รังเกียจ ระวางแล้ว สงสัยแล้ว, วัตรนั้น
 และพรหมจรรย์ กล่าวคือสมณธรรม
 เห็นปานนี้ ย่อมเป็นสิ่งไม่มีผลมาก
 แก่บุคคลนั้น.

กยฺรา เจ กยฺราเถนํ
 ทพฺพฺเมนํ ปฺรกุภฺเม
 สิถิลโ หิ ปฺริพฺพาไซ
 ภยฺโย อากิเร รชนฺติ.^๑

หากว่าบุคคลพึงกระทำ (กรรมใด)
 ควรกระทำกรรมนั้น พึงบากบั้น
 ทำกรรมนั้นให้มั่น เพราะว่า
 สมณธรรมคุณเครื่องละเว้นที่ย่อหย่อน
 ย่อมเกลี้ยกลืนลงโดยยิ่ง.

โย ปุคฺคโล กมฺมํ เจ กยฺรา เจ
 กเรยฺย เอนํ กมฺมํ กยฺรา กเรยฺย เอนํ
 กมฺมํ **ทพฺพํ** ธิรตฺตํ กตฺวา ตํ กมฺมํ
 มหปฺผลํ **ปฺรกุภฺเม** ปฺรกุภฺเมยฺย, **เจ** กยฺรา
 เจ กเรยฺย **สิถิลโ** สิถิลคาเหน ปุคฺคเลน
 กโต, **หิ** กสฺมา วทามิ, **ปฺริพฺพาไซ**

หากว่า บุคคลใด พึงกระทำ
 คือบุคคลใดพึงทำการงาน พึงกระทำ
 คือพึงประกอบกิจการงานนั้น พึงบากบั้น
 คือพึงพยายามกระทำกิจการงานนั้นให้มั่น
 คือให้มันคงกว่า พึงบากบั้น คือพึง
 มุ่งมั่นทำการงานนั้นให้มีผลมาก, หากว่า

^๑ พ. ฐ. ๒๕/๓๒/๕๖.

โย สมณธมฺโม ขณฺฐาทิกาวปฺตโต
 จทวารานิ ปิทฺธิ โส สมณธมฺโม ภิโย
 อพฺภนฺตเร วิชฺชมานํ ราชฺรชาทึ ตสฺส
 ปุคฺคสฺส อพฺภนฺตเร อากิเรเต, เอวฺวโป
 สมณธมฺโม อปเนตฺติ น สกฺโกติ.

บุคคลพึงกระทำ คือถ้าหากบุคคลพึงทำ
 สมณธรรมคุณ เครื่องละเว้นที่ย่อหย่อน
 คือที่บุคคลบำเพ็ญแล้วด้วยการถือเอา
 อย่างหละหลวม, **เพราะว่า** คือเรากล่าว
 เพราะเหตุไร คือสมณธรรมคุณเครื่อง
 ละเว้นใดถึงความเป็นธรรมชาติขาดเป็นต้น
 ปิดทวารทั้งหก สมณธรรมนั้น ย่อมเกลี้ย
 กิเลสเพียงดังธูลี มีกิเลสเพียงดังธูลีคือ
 ราคะเป็นต้นที่มีอยู่ **โดยยัง** คือใน
 ภายในของบุคคลนั้น, สมณธรรมเห็น
 ปานนี้ ย่อมไม่สามารถจะขจัดกิเลส
 ออกไปได้.

๖. อีสสาปกตอิตฺถิวตฺถุ (๒๒๔)

อกตํ ทุกฺกํ เสยฺโย
 ปจฺจา ตปฺปติ ทุกฺกํ
 กตญฺจ สุกตํ เสยฺโย
 ยํ กตฺวา นานุตปฺปตีติ.^๑

๖. เรื่องหญิงขี้หึง (๒๒๔)

(พระศาสดา ทรงดำหนิการทำความชั่ว)

กรรมชั่ว ไม่ทำเสียเลยจะดีกว่า
 (เพราะว่า) กรรมชั่วย่อมเผาผลาญ
 ในภายหลัง ส่วนกรรมใด บุคคล
 ทำแล้ว ไม่ได้ร้อนในภายหลัง
 กระทำกรรมนั้น ซึ่งเป็นกรรมดี
 จะดีกว่า.

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๓๒/๕๖.

อกต์ ทุกฎุ์ เสຍโย ปุคฺคเลน
 กมฺมํ ทุกฎุ์ สวาชฺชํ อปายสํวตฺตนิกั
 อกต์ เสຍโย วโร อุตฺตโม วโร
 อุตฺตมํ, ปจฺฉา ตปฺปติ ทุกฎุ์ ตํ ปุคฺคํ
 ปจฺฉา ทุกฎุ์ อปายสํวตฺตนิกั ทุกฎุ์
 ตสฺส กมฺมสฺส กตฺตารํ ตปฺปติ. กตฺตวฺจ
 สุกตํ เสຍโย กตํ ๑ กมฺมํ เตน
 ปุคฺคเลน กตํ กมฺมํ สุกตํ อนวชฺชํ
 สุขุทฺธยํ สุกฺคตีสํวตฺตนิกั กมฺมํ กตํ
 เสຍโย ปวตฺตํ เสຍโย ปวโร อุตฺตโม,
 ยํ กตฺวา นานุตปฺปติ ยํ กมฺมํ
 อนวชฺชํ สุขุทฺธยํ สุกฺคตีสํวตฺตนิกั กตฺวา
 ปจฺฉา อนุสฺสรวณกาเล อตฺตานํ
 นานุตปฺปติ โสมนสฺสชาโตว โหติ.

กรรมชั่วไม่กระทำเสียเลยจะดีกว่า
 คือกรรมที่กระทำไว้ เป็นกรรมชั่ว คือ
 มีโทษมาก ได้แก่เป็นกรรมที่ยังสัตว์ให้เป็น
 ไปในอบาย อันบุคคลไม่กระทำเสียเลย
 จะดีกว่า คือประเสริฐ ได้แก่ยอดเยี่ยม,
 กรรมชั่วย่อมตามเผาผลาญในภายหลัง
 คือกรรมชั่ว ได้แก่กรรมที่ทำได้ไม่ดี
 มีปกติยังสัตว์ให้ไปสู่อบาย ย่อมเผาผลาญ
 บุคคลนั้นผู้กระทำกรรมนั้นในภายหลัง.
 กระทำกรรมนั้นซึ่งเป็นกรรมดีจะดีกว่า
 ได้แก่กรรมที่กระทำแล้ว คือกรรม
 ที่บุคคลนั้นกระทำแล้ว ได้แก่กรรมที่เป็น
 กรรมดีไม่มีโทษมีสุขเป็นกำไร เป็นกรรม
 ที่ยังสัตว์ให้ไปสู่สุคติ อันบุคคลนั้นกระทำ
 แล้ว ประพฤติแล้ว จะดีกว่า คือดีกว่า
 ได้แก่ประเสริฐ คือยอดเยี่ยม, กรรมใด
 บุคคลทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง
 ได้แก่บุคคลทำกรรมใด ที่ไม่มีโทษมีสุข
 เป็นกำไร เป็นกรรมที่ยังสัตว์ให้ไปสู่สุคติ
 ไม่ทำตนให้เดือดร้อนในภายหลัง คือ
 ในเวลาที่หวนระลึกถึง เป็นผู้เกิดความ
 โสมนัสอย่างเดียวเท่านั้น.

๗. อากนตุกภิกขุขัตตุ (๒๒๙)

นครี ยถา ปจฺจนฺตํ
 คฺคตฺตํ สนฺตรพาทิรํ
 เอวํ โคเปถ อตฺตานิ
 ขโณ โว มา อุปฺจฺจคา
 ขณฺาตีตา หิ โสจฺนฺติ
 นiryมฺหิ สมปฺปิตาติ.^๑

ภิกขเว ยถา นครี ปจฺจนฺตํ
 สนฺตรพาทิรํ คฺคตฺตํ เตหิ มนุสฺเสหิ
 คฺคตฺตํ กตฺตํ, เอวํ ตถา หิ กสฺมา
 ตฺมุเห สตี อุปฺภูจฺเปตฺวา อชฺฌตฺติกานิ
 จฺหวารานิ ปิทฺทิตฺวา อตฺตานิ โคเปถ
 รกฺเขต, หิ กสฺมา โย ปุคฺคโล เอวํ
 อตฺตานิ น โคเปติ, ตํ ปุคฺคลํ ขโณ
 อຍံ อจฺจขโณ พุทฺธูปฺปาทฺขโณ,
 มชฺฌิมปเทเส อุปฺปตฺติกฺขโณ, สมฺมา-
 ทิฏฺฐิยา ปฏฺฐิตฺทฺขโณ, จฺนฺนฺมายตฺนานิ
 อเวกฺลลฺกฺขโณติ สฺพุทฺธิ อຍံ ขโณ
 อติกฺกมฺติ, โส ขโณ ตฺมุเห มา

๗. เรื่องอาคันตุกภิกษุ (๒๒๙)

(พระศาสดา ทรงเตือนให้รักษาดน)

เธอทั้งหลาย ฟังรักษาดน
 เหมือนกับพวกมนุษย์ ป้องกัน
 ปัจจุบันตนคร (นครตั้งอยู่ชายแดน)
 ทั้งภายในและภายนอก ฉะนั้น
 ขณะ อย่าได้ล่วงเธอทั้งหลาย
 เพราะว่า บุคคลทั้งหลาย ผู้ล่วง
 เสียซึ่งขณะ เป็นผู้เบียดเสียดกัน
 อยู่ในนรก ย่อมเศร้าโศก.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลาย
 ป้องกัน คือกระทำคัมครองปัจจุบันตนคร
 ทั้งภายในและภายนอก ฉันใด เธอ
 ทั้งหลายจงตั้งสติ ปิดทวารหักภายใน
 คัมครอง คือรักษาดน ฉันนั้น คือ
 เหมือนฉันนั้น เพราะว่า คือเพราะ
 เหตุไร บุคคลใด ไม่คัมครองตนอย่างนี้
 ขณะ คือขณะที่สำคัญนี้ ได้แก่ขณะนี้
 แม้ทั้งปวง คือขณะที่บังเกิดขึ้นแห่งพระ-
 พุทธเจ้า ขณะบังเกิดขึ้นในมัชฌิมประเทศ
 ขณะที่ได้สัมมาทิฏฐิ ขณะความไม่
 บกพร่องแห่งอายตนะทั้ง ๖ ย่อมล่วงเสีย

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๓๒/๕๖-๗.

อุประจมา มา อติกวมตุ. ขณาตีตา นิ
 โสจณฺติ นิ กสฺมา เย ปุคฺคลา ตํ
 ขณํ อตีตา, เต จ ปุคฺคเล โส ขณเ
 มิจฺฉาทิฏฺฐิปฏิทฺธขณเ . ฉายตนา-
 นิเวกฺลลลฺกขณเ, เต นิรยมุหิ นิพฺพตฺตา
 สมปฺปิตา ทุกฺเขน สมงฺคิฏฺฐตา.

ซึ่งบุคคลนั้น, ขณะนั้น อย่างกำลวง
 คือจงอย่าลวงเลยเธอทั้งหลาย. เพราะว่า
 บุคคลทั้งหลาย ผู้ลวงเสียซึ่งขณะ
 ย่อมเศร้าโศก เพราะว่า คือเพราะ
 เหตุไร บุคคลเหล่าใด ลวงแล้วซึ่งขณะ
 นั้นและขณะนั้น คือขณะอันได้
 มิจฉาทิฏฐิ ขณะ คือความไม่บกพร่อง
 แห่งอายตนะทั้ง ๖ ก็ลวงเลยซึ่งบุคคล
 เหล่านั้น, บุคคลเหล่านั้น บังเกิด
 เบียดเสียดกันอยู่ในนรก คือเป็น
 ผู้เพียบพร้อมด้วยทุกข์.

๘. นิคฺคณฺธวตฺถุ (๒๓๐)

๘. เรื่องนิครนถ์ (๒๓๐)

(พระศาสดา ทรงดำหนิการถือมิจฉาทิฏฐิ)

อลฺลขฺชิตาเย ลฺลขฺชณฺติ
 ลฺลขฺชิตาเย น ลฺลขฺชเร
 มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา
 สตฺตฺตา คจฺฉณฺติ ทุกฺคตฺตี.^๑

สัตว์ทั้งหลาย ย่อมละอายในสิ่งที่ไม่ควรละอาย
 ย่อมไม่ละอายในสิ่ง
 ที่ควรละอาย เป็นผู้ยึดถือมิจฉาทิฏฐิ
 ย่อมถึงซึ่งทุกข์.

เย สตฺตฺตา อลฺลขฺชิตพฺพตฺตาย
 ลฺลขฺชณฺติ, ลฺลขฺชิตาเย น ลฺลขฺชเร เย
 สตฺตฺตา อปฺปฏฺิจฺฉณฺเนน หิริโกปินฺงฺเคน

สัตว์เหล่าใด ย่อมละอายในสิ่งที่ไม่ควรละอาย,
 ย่อมไม่ละอายในสิ่ง
 ที่ควรละอาย คือสัตว์เหล่าใด เป็นผู้

^๑ พ. ถ. ๒๕/๓๒/๕๗.

ลขุขิตพพยุตตกา เต เต สตุตา ตั หิริกั อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา วิจฺรฺนฺติ, น ลขฺชเว น ลขฺชฺนฺติ.

ประกอบ ด้วยสิ่งที่ควรละอาย เพราะ องค์อันยังความละอายให้กำเริบ อันตน มิได้ปกปิดแล้ว, สัตว์ทั้งหลายนั้น ๆ ย่อม ไม่ปกปิดสิ่งที่จะทำให้ละอายนั้นเที่ยวไป, ย่อมไม่ละอาย คือไม่ละอายอยู่.

มิจฺฉาทีฏฺฐิสมาทานา สตุตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตี เต สตุตา มิจฺฉาทีฏฺฐิ- สมหาทานา นีรยาทีเภาทํ ทุคฺคตี คจฺฉนฺติ.

สัตว์ทั้งหลายผู้ยึดถือมิจฉาทีฏฐิ ย่อมถึงทุกติ ความว่า สัตว์เหล่านั้น ผู้ยึดถือความเห็นผิด ย่อมไปสู่ทุกติ อันต่างด้วยทุกติมีนรกเป็นต้น.

อภเย ภยทสฺสึโน
ภเย จ อภยทสฺสึโน
มิจฺฉาทีฏฺฐิสมาทานา
สตุตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตินฺติ.^๑

สัตว์ทั้งหลาย มีปกติเห็นในสิ่งที่ไม่น่ากลัวว่าเป็นสิ่งน่ากลัว และมีปกติเห็นในสิ่งที่น่ากลัวว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่ากลัว เป็นผู้ยึดถือมิจฉาทีฏฐิ ย่อมถึงซึ่งทุกติ.

เย สตุตา อภเย ภยทสฺสึโน
อภเย วตฺตสฺสุมี ภยทสฺสึโน
ภยทสฺสนสีลา, ภิกฺขวาภาชนํ นิสฺสาย
ราคะโทสมโหมานทีฏฺฐิกิเลสทฺวจฺฉริตภยानํ
อนุปฺปชฺชนโต ภิกฺขวาภาชนํ อภยฺนฺนาม.
ภเยน ตั ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปน อภเย
ภยทสฺสึโน นาม, ภเย จ วตฺตสฺสุมี,
อภยทสฺสึโน อภยทสฺสนสีลา หิริโกปินฺงคํ

สัตว์เหล่าใด มีปกติเห็นในสิ่งที่ไม่น่ากลัวว่าเป็นสิ่งน่ากลัว คือมีปกติเห็นในเรื่องที่ไม่น่ากลัวว่าเป็นเรื่องน่ากลัว คือเป็นผู้มีปกติชอบมองว่าเป็นเรื่องน่ากลัว ในเรื่องที่ไม่น่ากลัว, ภาชนภิกษา ชื่อว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว เพราะกิเลสคือราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และสิ่งที่น่ากลัวคือทวจฉริต หาเกิดขึ้น เพราะอาศัย

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๒/๕๗.

นิสสุสาย ราคาที่นี้ อุปุชชนโต ตั ภัย นาม, ตสฺส อุปฺปฏิจฺฉาพเนน ภเย จ อภยทสฺสโน นาม. เต มิจฺฉาทิฏฺฐิ- สมหาทานา สตฺตทา ทฺคฺคตฺติ คจฺฉนฺตฺติ.

ภชาชนภภษาไม. สวณสฺตฺวทงหลาย ปกปิด ภชาชนภภษานันดวยความกลัว ชื่อวา มีปกติเห็นในสิ่งที่ไม่น่ากลัววาเป็นสิ่งที่น่ากลัว, และชื่อวา มีปกติเห็น ในเรื่องที่น่ากลัววาเป็นเรื่องที่ไม่น่ากลัว, คือ มีปกติมองวาเป็นสิ่งไม่น่ากลัว องค์ที่ยังความละอายให้เกิดขึ้นนั้น ชื่อวา เป็นสิ่งน่ากลัว เพราะภภเลศทงหลาย มีราคาเป็นต้นเกิดขึ้น เพราะอาศัยองค์ที่ยังความละอายให้กำเรบ. และชื่อวา มีปกติเห็นในสิ่งที่น่ากลัววาเป็นสิ่งไม่น่ากลัว เพราะไมปกปิดองค์ที่ยังความละอายให้กำเรบนั้น. สฺตฺวเหล่านันเป็นผู้ยึดถือ มิจฺฉาทิฏฺฐิ ย่อมถึงชงทุกตฺติ.

๙. ทิตฺถยีสํวทฺถุ (๒๓๑)

อวชฺเช วชฺชทสฺสีโน
วชฺเช จ อวชฺชทสฺสีโน
มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา
สฺตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตี.^๑

เย สฺตฺตา อวชฺเช วชฺชทสฺสีโน
อวชฺเช ญมฺเม วชฺชทสฺสีโน วชฺเช จ
อวชฺชทสฺสีโน วชฺชญมฺเม อวชฺชทสฺสีโน.
มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา สฺตฺตา คจฺฉนฺติ
ทุคฺคตี เต สฺตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา
ทุคฺคตี คจฺฉนฺติ.

วชฺชญฺจ วชฺชโต ฅตฺวา
อวชฺชญฺจ อวชฺชโต
สฺมมาทิฏฺฐิสมาทานา
สฺตฺตา คจฺฉนฺติ สฺคฺคตี.^๒

๙. เรื่องสาวกของเตียรถีย์ (๒๓๑)

สัตร์ทั้งหลาย ผู้มีปกติเห็นในธรรม
ที่ไม่มีโทษว่า เป็นธรรมมีโทษ
และมีปกติเห็นในธรรม ที่มีโทษว่า
เป็นธรรมที่ไม่มีโทษ เป็นผู้ยึดถือ
มิจฉาทิฏฐิ ย่อมถึงซึ่งทุคติ.

สัตร์เหล่าใดผู้มีปกติเห็นในธรรม
ที่ไม่มีโทษว่าเป็นธรรมมีโทษ คือมี
ปกติเห็นในธรรมที่ไม่มีโทษว่าเป็นธรรม
มีโทษ และมีปกติเห็นในธรรมที่มี
โทษว่าเป็นธรรมที่ไม่มีโทษ คือมีปกติ
มองเห็นในธรรมมีโทษว่า เป็นธรรม
ไม่มีโทษ. สัตร์ทั้งหลาย เป็นผู้ยึดถือ
มิจฉาทิฏฐิ ย่อมถึงทุคติ คือสัตร์
ทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้ยึดถือมิจฉาทิฏฐิ
ย่อมถึงซึ่งทุคติ.

สัตร์ทั้งหลาย รู้ธรรมที่มีโทษ
โดยเป็นธรรมมีโทษ รู้ธรรมที่หาโทษ
มิได้ โดยเป็นธรรมหาโทษมิได้
เป็นผู้ยึดถือสัมมาทิฏฐิ ย่อมถึงสุคติ.

^๑ พ. ฆ. ๒๕/๓๒/๕๗.

^๒ พ. ฆ. ๒๕/๓๒/๕๗.

เย สตุตา ฌมมံ วชฺชํ วชฺชิตพฺพํ
 วชฺชโต วชฺชวเสน ฌตฺวา ฌมมํ
 อวชฺชํ อวชฺชิตพฺพํ อวชฺชโต อวชฺชวเสน
 ฌตฺวา สมฺมาทิฏฺฐิสมฺมาทํานา สตุตา
 คจฺจนฺติ สุกฺคตํ เต สตุตา สมฺมาทิฏฺฐิ-
 สมฺมาทํานา สุกฺคตํ สคฺคํ คจฺจนฺติ.

สัตว์เหล่าใด รู้ธรรมที่มีโทษ คือ
 ธรรมที่จะต้องเว้นโดยเป็นธรรมมีโทษ
 คือด้วยอำนาจแห่งธรรมมีโทษ, รู้ธรรมที่
 ไม่มีโทษ คือธรรมที่ไม่ต้องเว้น
 โดยเป็นธรรมที่ไม่มีโทษ คือด้วย
 อำนาจแห่งธรรมไม่มีโทษ สัตว์ทั้งหลาย
 เป็นผู้ยึดถือสัมมาทิฏฐิ ย่อมถึงสุคติ
 คือสัตว์เหล่านั้น ผู้ยึดถือสัมมาทิฏฐิ
 ย่อมถึงสุคติ คือสวรรค์.

นิริยวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรวณฺณานิริยววรรค จป.

ทวารวีสติโม วคฺโค.

วรรคที่ ๒๒ จป.

๒๓. นาควกุค

๑. อุตตโนวตถุ (๒๓๒)

อหิ นาโคว สงคามะ
จาปาโต ปติตฺ สริ
อติวากุยฺ ตติกุขิสฺส
ทุสฺสีโล หิ พนุชฺชโน.^๑

อิว ยถา นาโค สงคามะ
สงคามภูมิมิ จาปาโต ปติตฺ สริ สริ
จาปาโต ธนุโต มุตตํ ปติตฺ อุตตโน
สริเร ปติตฺ ตติกุขติ, เอวํ ตถา อหิ
อติวากุยฺ วิตติกุมวจันํ ตติกุขิสฺส
ตติกุขิสฺสามี, ทุสฺสีโล หิ พนุชฺชโน หิ
กสมฺมา ชโน อยํ โลกียมมหาชโน ทุสฺสีโล
พนุ อเนโก โหติ.

ทนต์ํ นยฺนุติ สมิติ
ทนต์ํ ราชาวีรุหติ
ทนต์โต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสฺสุ
โยติวากุยฺ ตติกุขติ.^๒

๒๓. นาควรรค

๑. เรื่องของพระองค์ (๒๓๒)

เราจักอดกลั้นคำล่วงเกิน เหมือน
ช้างอดทนลูกศรที่ตกจากแล่ง ใน
สงคราม ฉะนั้น เพราะชนเป็น
อันมากเป็นผู้ทุศีล.

ฉันใด คือช้างยอมอดกลั้น ลูกศร
คือลูกธนูที่ตกมาจากแล่ง คือที่หลุดมา
จากแล่ง คือจากธนู หล่น คือตกบนร่าง
ของตนในสงคราม คือในสมรภูมिरบ
ฉันใด, เราตถาคตจักอดกลั้น คือจัก
อดทนคำกล่าวล่วงเกิน คือคำพูด
ที่ล่วงเกิน ฉะนั้น คือเหมือนฉันนั้น
เพราะว่าคนเป็นอันมาก เป็นผู้ทุศีล,
เพราะว่า คือเพราะเหตุไร ชน คือ
โลกียมมหาชนนี้ เป็นจำนวนมาก คือ
ไม่ใช่น้อย ล้วนเป็นผู้ทุศีล.

ชนทั้งหลาย ย่อมนำสัตว์พาหนะ
ที่ฝึกแล้วไปสู่ที่ประชุม พระราชา
ย่อมทรงสัตว์พาหนะ ที่ฝึกแล้ว
บุคคล ผู้อดกลั้นคำล่วงเกินได้

^๑ พุ. ฆ. ๒๕/๓๓/๕๗.

^๒ พุ. ฆ. ๒๕/๓๓/๕๗.

ฝึกตนแล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด
ในหมู่มนุษย์.

ชนา ทนฺตํ นยฺนติ สมิติ
อุยฺยยานกัฬามณฺฑลทลาทีสุปี มหาชนมฺชฺฌ
คจฺจนฺตา ทนฺตํ โคณชาติ วา อสฺสชาติ
วา ทนฺตํ ยานเ โยเชตฺวา นยฺนติ
เนนฺติ. ทนฺตํ ราชากิรฺหติ ราช
ตถารุปานิ จานานิ คจฺจนฺโต ทนฺตํ
อสฺสชาติ วา หตฺติชาติ วา ทนฺตํ
อภิรฺหติ. ทนฺโต เสฎฺโง มนุสฺเสสฺสุ
มนุสฺเสสฺสุ เสฎฺโง อุตฺตโม โหติ.
โยติวากุຍံ ติตฺทิขฺติ โย ปุคฺคโล, โส
ปุคฺคโล อติวากุຍံ เหวรฺวปိ อติกฺกมวจฺนํ
ปฺนปฺนํ วุจฺจมานํ ติตฺทิขฺติ น ปฏฺิพฺรติ
น วิทฺถเวติ.

วรมสฺสตรา ทนฺตา
อาชานียา ๑ สินฺธฺวา
กฺุชฺชรา ๑ มหานาคา
อุตฺตทนฺโต ตโต วรฺนฺติ.^๑

ชนทั้งหลาย ย่อมนำสัตว์พาหนะ
ที่ฝึกแล้วไปสู่วที่ประชุม คือชนทั้งหลาย
ไปสู่วท่ามกลางมหาชนในที่ทั้งหลาย แม้
มีอุทยานและสนามกีฬาเป็นต้น เทียมโค
หรือม้าตัวฝึกแล้วที่ยาน ย่อมนำไป
คือขับไป. พระราชาย่อมทรงสัตว์
พาหนะที่ฝึกแล้ว คือพระราชเสด็จไปสู่ว
ที่เห็นปานนั้น ทรงม้าหรือช้างตัวฝึกแล้ว.
ผู้ฝึกตนแล้วประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์
คือเป็นผู้ประเสริฐสุด ได้แก่วสูงสุด
ในหมู่มนุษย์. บุคคลผู้อดกลั้นคำล่วงเกิน
ได้ คือบุคคลผู้อดกลั้น คือไม่ได้ตอบ
ได้แก่วไม่ได้เอ็ดร้อน คำล่วงเกิน คือคำพูด
ที่ล่วงเกินเห็นปานนี้ที่เขากล่าวอยู่บ่อย ๆ.

ม้าอัสตรา ๑ ม้าสินธพชาติอาชานียา
๑ ช้างใหญ่ชาติกฺุชฺชรา ๑ ที่ฝึกแล้ว
ย่อมเป็นสัตว์ประเสริฐ ส่วนบุคคล
ผู้ฝึกตนแล้ว เป็นผู้ประเสริฐกว่า
สัตว์พิเศษนั้น.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๓/๕๗.

อสุตตรา วพิวาย คหฺรณน ชาตา
 ทนฺตา วรี อุตฺตมํ. อาชานียา จ
 สินฺธวา อสุสา สินฺธวฺรฎฺเฐ ชาตา ยํ
 อสุสทฺมมสารถิ การณํ กาเรติ, ตสุส
 สารถิโน การณํ ชิปปิ อาชานียา
 ชานนสมตฺถา สุทฺนฺตา ว ปวฺรา
 อุตฺตมา, เอวํ ตถา มหานาคา
 กุญฺชรา กุญฺชรสงฺขาตา. อตฺตทนฺตา
 อตฺตโน ทนฺตตาย อตฺตทนฺตา อุตฺตมา
 โหนฺติ. โย ปุคฺคโล จตฺมคฺคณาน-
 สงฺขาเตน ณาณน อตฺตโน ทนฺตตาย
 อตฺตทนฺโต นิพฺพิเสวโน, อยํ ตโต
 หตฺถิอสุสทนฺตโต วรี อุตฺตริตโร โหติ.

ม้ําอัศฺตร คือม้ําที่เกิดจากแม่
 เป็นม้ํา พ่อเป็นลา ที่บุคคลฝึกแล้วเป็น
สัตว์ประเสริฐ คือสูงสุด. **ม้ําสินธพ**
ชาติอาชาไนย คือม้ําที่เกิดในแคว้น
 สินธพมีชาติอาชาไนย สามารถที่จะรู้
 อย่างฉับพลันถึงเหตุที่นายสารถิผู้ฝึกม้ํา
 ให้กระทำ (ม้ําสินธพนั้น) ที่ฝึกฝนดีแล้ว
 เป็น**สัตว์ประเสริฐ** คือสูงสุด, ช้างใหญ่
ชาติกุญฺช ก็ฉนั้นคือเหมือนฉนั้น
 เป็นช้างนับเข้าในพวกกุญฺช. **ผู้ฝึกตน**
 แล้ว คือผู้มีตนฝึกฝนแล้ว เพราะความที่
 ตนได้รับการฝึกฝนแล้ว เป็น**สัตว์**สูงสุด.
 บุคคลใดเป็นผู้ฝึกตนแล้ว คือหมดพยศ
 แล้ว เพราะความที่ตนเป็นผู้ฝึกฝนด้วย
 ญาณกล่าวคืออริยมรรคญาณ ๘, บุคคลนี้
 ย่อม**ประเสริฐกว่า** คือย่อมสูงกว่า
 ช้างและม้ําที่ฝึกแล้วนั้น.

๒. หตุถาจริยปฺพหกภิกฺขุขตุถุ

(๒๓๓)

น หิ เอเตหิ ยานะหิ
คจฺเจยฺย อคตํ ทิสํ
ยถาตุตฺตนา สุทฺถนุเตน
ทฺนุโต ทฺนุเตน คจฺจตฺตี.^๑

โย โกจิ ปุคฺคโล ยานิ เอตานิ
ยานานิ หตุถิยานาทีนึ, สุปีนฺนุเตนาปิ
อคตปฺพหุตฺตา โส ปุคฺคโล เอเตหิ
ยานะหิ หตุถิยานาทีหิ อคตฺนุติ
สงฺฆาตํ นิพฺพานทิสํ คจฺเจยฺย น, หิ
ทฺนุเตน อินฺทริยทฺมเนน สุทฺถนุเตน
อตฺตนา ทฺนุโต นิพฺพิเสวโน สปญฺโถ
ปุคฺคโล ตํ อคตปฺพหุํ ทิสํ นิพฺพานํ
คจฺจตฺตี.

๒. เรื่องภิกษุผู้เคยเป็น

ความชั่ว (๒๓๓)

(ฝึกตนดีแล้วย่อมไปสู่ที่ไม่เคยไปได้)

ก็บุคคลไม่พึงไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไป
ด้วยยานเหล่านี้ เหมือนคนผู้ฝึก
(ตน) มีตนฝึกแล้ว ฝึกฝนดีแล้ว
ไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไปได้ ฉะนั้น.

บุคคลใดบุคคลหนึ่ง คือบุคคลนั้น
ไม่พึงไปสู่ทิศคือพระนิพพาน ที่นับว่ายังไม่
เคยไป เพราะความเป็นทิศที่ตนยังไม่
เคยไป โดยที่สุดแม้แต่ความฝัน
ด้วยยานทั้งหลาย มียานคือข้างเป็นต้น
เหล่านี้. ส่วนบุคคลผู้ฝึกฝน(ตน)แล้ว
คือผู้หมดพญศ มีปัญญา มีตนฝึกแล้ว
ฝึกดีแล้ว ด้วยการฝึกอินทรีย์ ย่อมไป
สู่ทิศ ที่ตนไม่เคยไป คือพระนิพพาน
นั้นได้.

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๓/๕๘.

๗
๖
๕
๔
๓
๒
๑

๓. ปริษิตคุณพราหมณ์ปุตตวตถุ (๒๓๔)

เยหิ ปุตเตหิ^๑ นนุทิสฺสั
 เยสญจ ภวมิจฺฉิสฺสั
 เต มํ ทาเรหิ สंपุจฺฉ^๒
 สว วาเรหุติ^๓ สุกริ^๔.

อหิ เยหิ ปุตเตหิ ชาเตหิ
 นนุทิสฺสั เยสญจ ภวมิจฺฉิสฺสั อหิ เยส
 ปุตตานํ ภวํ สมฺปตฺตี อิจฺฉิสฺสํสามิ, เต
 มํ ทาเรหิ สंपุจฺฉ เต ปุตตา ทาเรหิ
 มํ สंपุจฺฉา สว วาเรหุติ สุกริ สุกริ
 วาเรหุติ อวมาเนนุติ.

๓. เรื่องบุตรของพราหมณ์เฒ่า (๒๓๔)

(พระศาสดา ให้พราหมณ์เรียนคาถา)

ข้าพเจ้า จักผลิตเพลินด้วยบุตร
 เหล่าใด และปรารถนาความเจริญ
 แก่บุตรเหล่าใด บุตรเหล่านั้น
 ถูกภรรยาอายุยงแล้ว ย่อมรุกราน
 ข้าพเจ้า เหมือนสุนัขรุกรานสุกร
 ฉะนั้น.

ข้าพเจ้าจักผลิตเพลินด้วยบุตร
 คือบุตรที่เกิดแล้วเหล่าใด และปรารถนา
 ความเจริญแก่บุตรเหล่าใด คือข้าพเจ้า
 จักปรารถนาความเจริญ คือสมบัติ
 แก่บุตรเหล่าใด, บุตรเหล่านั้น ถูก
 ภรรยาอายุยงแล้ว ย่อมรุกรานข้าพเจ้า
 คือบุตรทั้งหลายเหล่านั้นถูกภรรยาอายุยงแล้ว
 ย่อมรุกราน คือพากันดูหมิ่นข้าพเจ้า
 เหมือนสุนัขรุกรานสุกร คือข่มขี้สุกร
 ฉะนั้น.

^๑ ส. ส. ๑๕/๖๙๐/๒๕๙ เยหิ ชาเตหิ.

^๒ ไป. สंपุจฺฉา.

^๓ ไป. วาเรหุติ.

^๔ ฐ. อ. ๗/๑๔๒.

อสนุตา กิร มัม ชมุมา
 ตาต ตาตาติ ภาสเร
 รกขสา ปุตฺตรูเปน
 เต ชหนฺติ วโยคตฺ^๑

ได้ยินว่า บุตรเหล่านั้นเป็นอัสตบุรุษ
 เลวทราม เป็นรากษส(มา)โดยรูป
 ของบุตร เรียกข้าพเจ้าว่า พ่อ พ่อ
 ย่อมทอดทิ้งข้าพเจ้าผู้แก่เฒ่าแล้ว.

กิร เม มม ปุตฺตา ชมุมา
 ลามกา อสนุตา อสฺปฺริสา 'ตาต
 ตาตาติ วจัน ภาสเร ภาสฺนฺติ
 รกขสา ปุตฺตรูเปน เย เม มม
 รกขสา, เต ปุตฺตา มัม วโยคตฺ
 ชราปตฺติ ชหนฺติ.

ได้ยินว่า บุตรทั้งหลายเหล่าใด
 ของเรา คือของข้าพเจ้าเป็นคน
 เลวทราม คือเป็นคนชั่วช้า เป็นอัสตบุรุษ
 คือไม่ใช่คนดี เป็นรากษส คือเป็น
 ผีเสือน้ำมาโดยรูปของบุตร ย่อมเรียก
 คือย่อมกล่าวคำ (กับเรา)ว่า 'พ่อ พ่อ'
 บุตรเหล่านั้น ย่อมพากันทอดทิ้งข้าพเจ้า
 ผู้แก่แล้ว คือผู้ชราแล้ว.

อสุไสว ชิณฺโณ นิพฺโโกโค
 ขาหนา อปนียติ
 พาลานมฺปิ ปิตา เถโร
 ปราคาเรสุ ภิภุชติ.^๒

บิดาแม่ของเหล่าพาลชนเป็นคนแก่
 ต้องเที่ยวขอทานที่เรือนของคนอื่น
 เหมือนม้าแก่ ใช้การไม่ได้แล้ว
 ก็จะถูกให้อุดอาหาร ฉะนั้น.

อิว ยถา อสุไสว ชิณฺโณ นิพฺโโกโค
 อสุสฺวา สามีเกน ขาหนา ขาทโต
 อวนียติ, เอวเมว ตถา อยัม พาลานัม
 ปิตา เถโร ปราคาเรสุ ภิภุชติ ยาจติ.

ม้าที่แก่ ใช้การไม่ได้แล้ว ไม่เชื่อฟัง
 เจ้าของ ย่อมถูกเจ้าของพราไปจาก
 อาหาร คือจากของกิน จันใด คือ
 เหมือนจันใด บิดาของเหล่าคนพาลนี้
 แก่แล้ว ก็ย่อมขอ คือย่อมเที่ยวขอ
 ที่เรือนของคนเหล่าอื่น จันนั้นเหมือนกัน
 คือเหมือนจันนั้น.

^๑ ธิ. อ. ๗/๑๔๒.

^๒ ธิ. อ. ๗/๑๔๒.

ทณฺโฑ ว กิร เม เสยโย
 ยญฺเฐ^๑ ปุตฺตา อนสฺสวา
 จณฺห์ โคณฺ์ นิวาเรติ
 อโถ จณฺหมปิ กุกฺกุรี^๒

เม มม ทณฺโฑ กิร เสยโย
 วรรตฺวี, ยญฺเฐ ปุตฺตา อนสฺสวา ปุตฺตา
 ยํ โคณฺ์ จณฺห์ อนสฺสวา อนิวาริตา,
 อโถ กุกฺกุรี จณฺหมปิ ทณฺโฑปิ นิวาเรติ.

อนฺธกาเร ปุเร โหติ
 คมฺภีเร คารฺเมธติ
 ทณฺทสฺส อานุกาเวน
 ขลิตฺวา ปฏิภูจฺจตีติ.^๓

เม มม ทณฺโฑ อนฺธกาเร ปุเร
 คมฺภีเร อุทเท คารฺเมธติ คารฺ
 เธธติ ปฏิภูจฺจโต โหติ, อหํ ขลิตฺวา
 ทณฺทสฺส อานุกาเวน ปฏิภูจฺจโต.

ได้ยินว่า ไม้เท้าของข้าพเจ้าแล
 ยังประเสริฐกว่า บุตรทั้งหลายผู้
 ไม่เชื่อฟัง จะประเสริฐอะไร ไม้เท้า
 กันโคดก็ได้ อนึ่ง กันสุนัขดุก็ได้.

ได้ยินว่าไม้เท้าของเรา คือของ
 ข้าพเจ้า ยังประเสริฐกว่า คือยังดีกว่า
 บุตรทั้งหลายผู้ไม่เชื่อฟังจะประเสริฐ
 อะไร คือบุตรทั้งหลาย ผู้ไม่เชื่อฟัง
 คือห้ามปรามไม่ได้ จะประเสริฐอะไร,
 ไม้เท้ากันโคดก็ได้ อนึ่ง กันสุนัขดุก็ได้.

ไม้เท้าใช้ยันไปข้างหน้าในเวลาค้ำมีด
 ใช้หยั่งลงในน้ำลึก ด้วยอานุภาพ
 แห่งไม้เท้า คนแก่พลาดล้มแล้ว
 ยังลุกขึ้นยืนได้.

ไม้เท้าของข้าพเจ้า คือของเรา
 ใช้ยันไปข้างหน้าในเวลาค้ำมีด ใช้หยั่งลง
 ในน้ำลึก. หยั่งลง คือยันไว้, ด้วย
 อานุภาพแห่งไม้เท้า ข้าพเจ้าถึงจะพลาด
 ล้มแล้ว ก็ยังกลับยืนขึ้นได้.

^๑ วิ. ข. ๗/๑๔๒. ยญฺจ.

^๒ วิ. ข. ๗/๑๔๒.

^๓ วิ. ข. ๗/๑๔๒.

ธนपालโก นาม กุณฺชโร
 กกุฏปฺปภทโน ทุณฺนิวารโย
 พทุโร กพฺพี น ภูณฺชติ
 สุมรติ นาควนฺสฺส ภูณฺชโรติ."^๑

กุณฺชโร นามธน ธนपालโก นาม
 กกุฏปฺปภทโน ดิกฺขินฺนมโท, หตฺถินฺ
 หิ มทกาเล กณฺณมุลิกา ปภิชฺชนฺติ,
 ปกตฺติยาปี หตฺถิโน ตสฺมี กาเล^๒ องฺกุเส
 วา ตุนฺเน วา โทมเร วา^๒ น
 คณฺณติ จณฺฐา ภวนฺติ, โส หตฺถิ
 อติจณฺฐเทเวว. เตน กกุฏปฺปภทโน(ติ)
 วุตฺโต. ทุณฺนิวารโย มหาชนฺนิ
 ทุณฺนิวารโย, หตฺถิสาลฺ ปเวสิตฺมตฺตํ ปน
 สนฺนธาย "พทุโร กพฺพี น ภูณฺชติ"ติ
 วุตฺติ.

สุมรติ นาควนฺสฺส ภูณฺชโร นาโค
 รมณฺีโย เอว นาคสฺส วสนฺนุจํานํ
 นาควนํ สริ.

ข้างชื่อว่าธนपालกะ ตกมันจัด
 ห้ามได้ยาก ถูกผูกไว้ ไม่บริโภค
 ฟอนหญ้า ย่อมระลึกถึงปานาควัน.

ข้างชื่อว่าธนपालกะ โดยชื่อ เป็น
 ข้างตกมันจัด คือกำลังขบมัน, ด้วยว่า
 เวลาที่ข้างทั้งหลายตกมัน หมวกหูทั้ง ๒
 ย่อมแตกมันเยิ้ม, โดยปกติแล้ว ข้าง
 (ทั่ว ๆ ไป) จะไม่คำนึงถึงพวกตะขอปฏัก
 หรือหอกซัด ย่อมเป็นสัตว์ดุร้ายในกาล
 นั้น. แต่ข้างธนपालกะนั้น เป็นสัตว์ดุร้าย
 ยิ่งนัก. เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์
 จึงตรัสว่า เป็นสัตว์ตกมันจัด. ห้ามได้ยาก
 คือชนจำนวนมากห้ามได้ลำบาก, ส่วน
 คำว่า "ถูกผูกไว้ ไม่บริโภคฟอนหญ้า"
 พระองค์ตรัสหมายถึงเหตุ เพียงให้เข้าไป
 ยังโรงข้าง.

ข้างย่อมระลึกถึงปานาควัน คือ
 ข้างระลึกถึงปานาควัน อันเป็นสถาน
 ที่อยู่ของข้าง นำวันรมย์เท่านั้น.

^๑ พ. ๒๕/๓๓/๕๘.

^{๒-๒} ๒. อ. ๓/๑๔๕. องฺกุสิ วา ตุนฺเน วา โทมเร วา.

๔. ปเสนทีโกศลราชวตถุ (๒๓๕)

มิทธี ยทา โหติ มหคฺชโส จ
 นิททายิตา สมฺปริวตฺตสายี
 มหาวราโหว นิวาปฺปฺกุโจ
 ปุณฺปุณฺนี คพฺภมุเปติ มนุโหติ.^๑

โย ภิกฺขุ มหคฺชโส มหาโฆชโน
 ยทา มิทธี ถีนมิทฺธาภิกฺกโต โหติ
 นิวาปฺปฺกุโจ นิทฺทาเปเมน ปริปีพิโต
 มหาวราโหว นิทฺทายิตา นิทฺทายภาวา
 สมฺปริวตฺตสายี สมฺปริวตฺตสีโล, โส
 ภิกฺขุ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตตาติ ตีณิ
 ลกฺขณานิ มนสิกาตุํ น สกฺโกติ,
 มนุโห มนุทปฺปญฺโญ ปุณฺปุณฺนี คพฺภ
 ภูเปติ คพฺภวาสโต น ปริมุจฺจตีติ.

๕. เรื่องพระเจ้าปเสนทีโกศล (๒๓๕)

(พระศาสดาทรงดำหนิซึ่งการกินจุ)

ในเวลาใด ภิกษุเป็นผู้ฉันมาก
 มักง่วง และมักนอนหลับกระสับ
 กระส่าย ประหนึ่งสุกรใหญ่
 ถูกปรนปรี๊ดด้วยอาหาร ฉะนั้น
 ในเวลานั้น เขาจะกลายเป็นคน
 เชื่องช้า เข้าห้องอยู่รำไป.

ในเวลาทีภิกษุผู้ฉันมาก คือฉันจุ
 มักง่วงนอน คือเป็นผู้ถูกความง่วงเหงา
 หาวนอนครอบงำ มักนอนหลับ คือ
 เป็นผู้ชอบนอนกระสับกระส่าย คือ
 พลิกไปพลิกมา เหมือนกับสุกรใหญ่
 ถูกปรนปรี๊ดด้วยอาหาร คือถูกเลี้ยงดู
 ด้วยการให้หลับนอน ฉะนั้น ไม่สามารถ
 จะมโนมสิการถึงไตรลักษณ์ได้ว่า อนิจจัง
 ทุกขัง อนตฺตา เป็นผู้เชื่องช้า คือมี
 ปัญญาน้อย ย่อมเข้าห้องรำไป คือยอม
 หนิไม่พ้นไปจากการอยู่ในห้อง.

^๑ พ. ถ. ๒๕/๓๓/๕๘.

(ทรงบอกอุบายบรรเทาการกินจุ)

มนุชสุส สทา สตีมโต
มตฺตํ ชานโต ลทฺธโภชนเ
ตฺนุกสุส^๑ ภาวนฺติ เวทนา
สณฺิกํ ชีรฺติ อายุ ปาลยฺนฺติ.^๒

คนผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้จักประมาณ
ในโภชนะที่ได้มา ย่อมมีเวทนา
เบาบาง รักษาอายุค่อยๆ แก่ไป.

มนุชสุส ชนสุส สทา สตีมโต
สตีมนฺตสุส ลทฺธโภชนเ มตฺตํ ปมาณํ
ชานโต ชานนฺตสุส เวทนา ตฺนุกสุส
ปมาณโต อสุส ภาวนฺติ, อายุ ปาลยฺ
ชีรฺติ.

คน คือชน ผู้มีสติ คือผู้มีความ
ระลึกได้อยู่ทุกเมื่อ รู้ คือทราบอยู่
ซึ่งประมาณ คือขนาดในโภชนะที่ตน
ได้มา ย่อมมีเวทนาเบาบางโดยประมาณ
ย่อมรักษาอายุ (ค่อยๆ) แก่ไป.

๕. สามนณเณรวัตถุ (๒๓๖)

จาตฺตทฺทสี ปญฺจทฺทสี
ยา จ ปกฺขสุส อฏฺฐมี
ปาริหารียปกฺขญฺจ^๓
อฏฺฐจฺจคฺสุสมาคตฺ.^๔

๕. เรื่องสามนณเณร (๒๓๖)

คนเหล่าใด ย่อมรักษาอุโบสถ
ที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ตลอดตติ
ที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และที่ ๘ แห่งปัจฉ
และตลอดปาริหารียปัจฉ.

^๑ ส. อ. ตนฺ ตสุส.

^๒ ส. ส. ๑๕/๓๖๕/๑๑๙.

^๓ อ. ปาริหารีย..., ไป. ปาริหาริก...

^๔ อ. อ. ๗/๑๕๐.

เย นรา อุปวสนฺติ อุปคम्म วสนฺติ
 อุโปสถํ อุโปสถสีลํ อฏฺฐงฺคสุตฺตมาคตํ
 ปาณาติปาตาทิวิริตฺตยาทีหิ อฏฺฐงฺคเคหิ
 สุฏฺฐุ สมนฺนาคตํ จาตุทฺทสี ปกฺขสุส
 จาตุทฺทสียํ ปญฺจทฺทสี ปกฺขสุส ปณฺณรสียํ
 อฏฺฐมี ปกฺขสุส อฏฺฐมียํ, เย นรา
 ปาริหารียปกฺขญฺจ ปาริหารียปกฺขุโปสถํ
 จ อุปวสนฺติ.

อุโปสถํ อุปวสนฺติ
 พุรฺหมจฺริยํ จรฺนฺติ เย
 น เตหิ ยกฺขา กิพฺนฺติ
 สานฺธุ เม อรฺหตฺ สุตฺ.^๑

เย บุคฺคลา อุโปสถํ อุปวสนฺติ
 พุรฺหมจฺริยํ เสฎฺฐจฺริยํ จรฺนฺติ น ยกฺขา
 เตหิ ชเนหิ กิพฺนฺติ, อรฺหตฺ อรฺหนฺตานิ
 วจฺนํ สานฺธุ สาธุ เม มยา สุตฺ โหติ.

คนเหล่าใด ย่อมรักษา คือย่อม
 เข้าไปอยู่จำซึ่งอุโบสถ คืออุโบสถศีล
 อันประกอบด้วยองค์ ๘ คืออันถึงพร้อม
 ด้วยองค์ ๘ อย่างดี มีการงดเว้นจาก
 ปาณาติบาตเป็นต้น ตลอดดิลกที่ ๑๔
 คือในวัน ๑๔ ค่ำ แห่งปักข์ ตลอดดิลก
 ที่ ๑๕ คือในวัน ๑๕ ค่ำ แห่งปักข์ ตลอด
 ดิลกที่ ๘ คือในวัน ๘ ค่ำ แห่งปักข์, อนึ่ง
 คนเหล่าใดย่อมรักษา ตลอดปาริหารีย-
 ปักข์ คือซึ่งอุโบสถตลอดปาริหารียปักข์.

คนเหล่าใด ย่อมรักษาอุโบสถ
 ย่อมประพฤติพรหมจรรย์ ยักษ์
 ทั้งหลาย ย่อมไม่เล่นด้วย กับคน
 เหล่านั้น เป็นการดี ที่ข้าพเจ้าได้
 สดับคำของพระอรหันต์ทั้งหลาย.

บุคคลเหล่าใด ย่อมรักษาอุโบสถ
 ย่อมประพฤติพรหมจรรย์ คือความ
 ประพฤติอันประเสริฐ ยักษ์ทั้งหลาย
 ย่อมไม่เล่นด้วย กับชนเหล่านั้น เป็น
 ความดี คือเป็นเรื่องดี ที่ข้าพเจ้า
 คือที่เรา ได้สดับคำของพระอรหันต์
 คือของบุคคลผู้ไกลจากกิเลสทั้งหลาย.

^๑ ฐ. อ. ๗/๑๕๑.

สาทานิ อชฺช ปสฺสสามิ
ยภฺขวา กิฬฺนุติ สานฺนนาติ.^๑

ในวันนี้ บัดนี้เองข้าพเจ้านั้นเห็นอยู่
ยักษ์ทั้งหลายเล่นอยู่กับสามนุสามเณร.

ยภฺขวา สานฺนนา ติ สามเณริ
กิฬฺนุติ สา อหิ มาตา อชฺช อิทานิ
ปสฺสสามิ "จาทุทฺทสิ ปญฺจทฺทสิ ๗เปช น
เตหิ ยภฺขวา กิฬฺนุติ สาธุ เต อรหตฺติ
สุตฺนุ"ติ.

ยักษ์ทั้งหลายเล่นอยู่กับสามนุสามเณร
คือสามเณรนั้น ข้าพเจ้านั้นเป็นมารดา
เพียงจะเห็นในวันนี้ คือบัดเดี๋ยวนี้ว่า "คน
เหล่าใด ย่อมรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ตลอดดีดี่ที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ฯลฯ
ยักษ์ทั้งหลาย ย่อมไม่เล่นกับคนเหล่านั้น
เป็นการดี ท่านได้สดับคำของพระอรหันต์
ทั้งหลาย".

ยภฺขวา เตหิ มนุสฺสเสหิ กิฬฺนุติ,
อรหฺนุตานํ เต ตยา สุตฺติ สาธุ สุนฺทริ
โหติ.

ยักษ์ทั้งหลายย่อมเล่นกับคนเหล่านั้น
เป็นการดี คือเป็นเรื่องดีที่ท่าน คือ
ตัวท่าน ได้สดับคำอันดีของพระอรหันต์
ทั้งหลาย.

सानฺุ ปพฺพุทฺธิ วชฺชวาหิ
ยภฺขวานํ วจนํ อิหิ
มากาสิ ปาปกํ กมฺมํ
อาวิ วา ยทิ วา รโห.^๒

ขอท่านจงบอกคำนี้ของยักษ์ทั้งหลาย
กับสามนุสามเณร ผู้รู้สึกตัวแล้วว่า
ท่านอย่าได้กระทำความบาปกรรม ทั้งใน
ที่แจ้งหรือว่าในที่ลับ.

ตุวิ ยภฺขวานํ อิหิ มม วจนํ
ปพฺพุทฺธิ สานฺุ สามเณริ วชฺชวาหิ วเทสิ
ตุวิ ปาปกํ กมฺมํ อปรารฺหิ มนุสฺสสานํ.

ขอท่านจงบอก คือจงพูดคำนี้
ของยักษ์ทั้งหลาย คือคำของเรานี้
กับสามนุสามเณรผู้รู้ตัวว่า ท่านอย่าได้

^๑ ธ. อ. ๗/๑๕๑.

^๒ ธ. อ. ๗/๑๕๑.

๖
๙
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

อาวิ วา ยทิ วา วโห มากาลิ มา
กโรสีติ.

สเจ ตฺวํ ปาปกํ กมฺมํ
กริสฺสสฺสี กโรสี วา
น เต ทุกฺขา ปมฺุตยตฺถิ
อุปฺติตฺวา^๑ ปลายโตติ.^๒

ตฺวํ ปาปกํ กมฺมํ สเจ กริสฺสสฺสี
กโรสี วา ปริชนํ ทุกฺขา ทุกฺขโต
ปโมกฺขํ เต ตว ปโมกฺขตํ อุปฺติตฺวา
ปลายโต ปลายนฺตสฺส ปโมกฺขํ น อตฺถิ.

เอวํ ปาปกมฺมํ วตฺวา สกฺุณสฺส
วีย อุปฺติตฺวา ปลายโตปิ เต โมกฺโข
นตฺถิติ. สกฺุณสฺส อุปฺติตฺวา ปลายโต
ปลายนฺตสฺส สกฺุณสฺส โมกฺโข นตฺถิติ.
เอวํ ปาปกมฺมํ กตฺวา สกฺุณสฺส วีย
อุปฺติตฺวา โมกฺโข เต ตว นตฺถิติ.

กระทำ คืออย่างก่อกรรมชั่ว คือ ความผิด
ให้แก่คนทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งทั้งใน
ที่ลับเลย ดังนี้.

หากท่านจักกระทำบาปกรรมก็ตาม
กำลังทำอยู่ก็ตามไซ้ ท่านถึงจะ
เหาะหนีไป ก็หาหลุดพ้นไปจาก
ความทุกข์ไม่.

หากว่าท่านจักกระทำ หรือยอม
กระทำบาปกรรมกับชนผู้เป็นบริวารไซ้
ท่านจะไม่พ้นไปจากความทุกข์ คือจาก
ความลำบาก ถึงท่าน คือตัวท่าน
จะเหาะหนี คือหลบหนีไป ก็คงไม่พ้นไป
จากความทุกข์.

ท่านก่อกรรมชั่วไว้อย่างนี้ ถึงแม้ว่า
จะเหาะหนีไปได้เหมือนนก ก็คงไม่พ้น
ไปจากความทุกข์ได้. เมื่อนกบิน
หลบหลีก คือหนีไปได้ ความปลอดภัย
ก็ยังมีแก่นก ฉนใด. ท่าน คือตัวท่าน
ทำบาปกรรม ถึงจะบินหนีไปได้เหมือนนก
ก็ยอมไม่พ้นไปจากความทุกข์ได้ ฉนนัน.

^๑ ธ. ข. ๗/๑๕๑. อุปัจจาปี.

^๒ ธ. ข. ๗/๑๕๑.

ปุตฺต โย ปุคฺคโล วา ชีวนฺโต
น ทิสฺสตี น ปญฺญาติ, ญาตีสหชา
 ตํ ปุคฺคํ อทิสฺวา โรหฺนตี วา อถวา
 ญาตีสหชา มตํ วา ปุคฺคํ ทิสฺวา
 โรหฺนตี. โย ปุคฺคโล จ กามे **จชิตฺวาน**
 กามคฺเณ จชิตฺวาน ปุณ **อิธ** อิมสฺมี
 กามคฺเณ **อวตฺตเต** อวตฺเตยฺย, ปุตฺต
 ญาตีสหชา มตํ ปุคฺคํ วา โรหฺนตี,
 โส ปุคฺคโล **ชีวํ** ชีวนฺโต ปุณ ปจฺจา
 มโต **สียา** ภเวยฺย.

ลูก บุคคลใดยังมีชีวิตอยู่ (แต่)ไม่
ปรากฏ ไม่มีใครทราบ ญาติสนิทมิตร-
 สหาย(ของเขา) ไม่เห็นบุคคลนั้นก็พากัน
 ร้องไห้ หรือเขาตายแล้วก็ร้องไห้. แต่ว่า
 บุคคลใด **ละกามแล้ว** คือสละกามคุณ
 ได้แล้ว **ยังเวียนมา** คือยังหันมาหา
ในที่นี้ คือในกามคุณนี้อีก ลูก ญาติสนิท
 มิตรสหาย ย่อมร้องไห้ถึงบุคคลนั้น
 ผู้ตายแล้ว, บุคคลนั้น **จะยังมีชีวิตอยู่**
 คือยังเป็นอยู่ ต่อมาก็**จะต้องตาย**ใน
 ภายหลังอีก.

(โยมแม่แสดงโทษของกามให้เห็น)

ภุกฺกุลา อุพฺภโต ตาต
 ภุกฺกุลํ ปตฺติตฺมิจฺจสิ
 นรกา อุพฺภโต ตาต
 นรกํ ปตฺติตฺมิจฺจสีติ.^๑

พ่อ พ่อถูกยกขึ้นจากถ้ำร้างแล้ว
 (ถ้ำยังร่อนแต่ไม่มีถ่าน). ยัง
 ปรารถนาจะตกลงสู่ถ้ำร้าง(อีกหรือ)
 พ่อ พ่อ ถูกยกขึ้นจากเหวแล้ว
 ยังปรารถนา จะตกลงไปสูเหว
 (อีกหรือ).

ตาต ตฺวํ ภุกฺกุลา อุพฺภโต **ภุกฺกุลํ**
ปตฺติตฺมิจฺจสิ ตฺวํ ภุกฺกุลํ ปตฺติตฺมิ **อิจฺจสิ,**
 นรกา อุพฺภโต ตาต ตฺวํ **นรกํ**
ปตฺติตฺมิจฺจสิ ตฺวํ นรกํ ปตฺติตฺมิ **อิจฺจสิ.**

พ่อ พ่อถูกยกขึ้นจากถ้ำร้างแล้ว
ยังปรารถนาจะตกลงไปสู่ถ้ำร้าง(อีกหรือ)
 คือพ่อยังประสงค์จะกระโจนลงไปสู่ถ้ำร้าง
 (อีกหรือ), พ่อ พ่อถูกยกขึ้นจากเหวแล้ว

^๑ ธ. ข. ๗/๑๕๒.

ตทชฺชหํ นิคฺคหิสฺสสามิ โยนิโส
หตุถิ ปภินฺนํ วยิ องฺกุสคฺคาโหติ.^๑

อิหํ จิตฺตํ ปุเร รุปาทีสุ อารมฺมณฺเส
ราคาทีสุ อจาริ องฺคํ อจาริกํ เยน
การณฺน อิจฺจนํ โหติ, ยตถ รุปาทีสุ
อารมฺมณฺเส กามํ วิจฺรนฺตสฺส สฺขํ
โหติ, ตถา อิว วิจฺรนฺตสฺส ยถาสฺขํ
ทีชฺรตฺตํ จาริกํ จรติ, อหํ อชฺช เหวรฺวปี
จิตฺตํ นิคฺคหิสฺสสามิ, ปภินฺนํ มตฺตํ หตุถิ
วยิ หตุถาจรียเ ฉโก องฺกุสคฺคาโ
โยนิโส มนสิกาเรณ องฺกุเสน วยิ
นิคฺคหิสฺสสามิ วีติกฺกมิตฺตํ น ทสฺสามีติ.

ที่ใคร่ตามความสบาย วันนี้เราจัก
ข่มท่านโดยอุบายแยบคายประหนึ่ง
นายควาญช้าง ข่มช้างตัวซบมัน
ฉะนั้น.

เมื่อก่อนจิตนี้ได้เที่ยวไปในอารมณ์
ทั้งหลาย มีรูปเป็นต้น ซึ่งเป็นอารมณ์ที่
คลุกคลีไปด้วยกิเลสทั้งหลายมีราคะเป็นต้น
เป็นจิตที่เที่ยวไปตามเหตุที่ปรารถนาซึ่งเป็น
ที่ที่เมื่อจิตเที่ยวไปตามปรารถนา ย่อมมี
ความสุข, เมื่อจิตเที่ยวไปอยู่อย่างนั้น
คือเหมือนคนจะเที่ยวไปสู่ที่จากริก็ตามสบาย
ตลอดกาลนาน, วันนี้ข้าพเจ้าจักข่มจิต
เห็นปานนี้ให้ได้, จักข่มไว้ คือจักไม่ให้
เพื่อจะก้าวล่วง โดยอุบายแยบคาย
คือโดยมนสิการ เหมือนนายหัตถาจารย์
ผู้ฉลาด ถือขอคอยข่มช้างตัวซบมัน
คือตักมัน ด้วยขอ โดยอุบายที่ชาญฉลาด
ฉะนั้น.

^๑ พ. ธ. ๗/๑๕๓.

๖. ปาเวระกะทศฉัตต (๒๓๗)

อปฺปมาทรรตา โหถ
 สจิตฺตมฺนุรฺกฺขถ
 ทฺคฺคํ อุทฺตรถตฺตานิ
 ปงฺเก สนฺโนว กฺุณฺชโรติ.^๑

ตุเมห อปฺปมาทรรตา สติยา
 อวิปฺปวาเสน อภิรตา โหถ, สจิตฺตํ
 อตฺตโน จิตฺตํ ฐปาทีสุ อารมฺมเณสุ
 อนฺรฺกฺขถ, ตุเมห อตฺตานิ ทฺคฺคา
 กิเลสทฺคฺคโต อุทฺตรถ, ยถา โส กฺุณฺชโร
 ปงฺเก สนฺโน ลคฺโค หตฺถเหนิ ปาเทนิ
 วายามํ กตฺวา ปงฺกโต อตฺตานิ
 อุทฺตริตฺวา ถเล ปติฏฺฐิจฺโต โหติ, เอว
 ตุเมหปี กิเลสทฺคฺคโต อตฺตานิ อุทฺตรถ
 นิพฺพานถเล ปติฏฺฐาเปถ.

๖. เรื่องข้างชื่อปาเวระกะ (๒๓๗)

ท่านทั้งหลาย จงยินดีในความไม่
 ประมาท จงตามรักษาจิตของตน
 จงถอนตนขึ้นจากหล่ม เหมือนข้าง
 ที่ติดอยู่ในเปลือกตม ถอนตนขึ้นได้
 ฉะนั้น.

ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้ยินดีใน
 ความไม่ประมาท คือจงยินดีด้วยการ
 อยู่อย่างไม่ขาดสติ, จงตามรักษาจิต
 ของตน คือจิตของตนเองในอารมณ์
 ทั้งหมดมีรูปารมณเป็นต้น, จงถอนตน
 ขึ้นจากหล่ม คือจากหล่มคือกิเลส,
 ข้างเชือกนั้น ติดอยู่ คือจมอยู่ในเปลือกตม
 ใช้เท้าทั้ง ๔ พยายามถอนตนขึ้นจาก
 เปลือกตมแล้วยืนอยู่บนบก ฉนั้นใด, ท่าน
 ทั้งหมด จงถอนตนขึ้นจากหล่ม คือ
 กิเลส จงให้ตนดำรงอยู่บนบก คือ
 พระนิพพาน ฉนั้น.

^๑ พ. ๒. ๒๕/๓๓/๕๘.

๗. สมุพหุลภิกขุบวตฺตฺ (๒๓๘)

สเจ ลภถ นิปกํ สหายํ
 สทุธิจรั สาธุวิหาริธี
 อภิกุญฺย สพฺพานิ ปริสุสยานิ
 จเรยฺย เตนตฺตมโน สตีมา.^๑

โย ปุคฺคโล ธีโร ปณฺฑิตํ นิปกํ
 เนปภปญฺญาถ สมฺนุนาคตํ สาธุวิหาริ
 ตาทิสํ เมตฺตาวิหาริ สหายํ สเจ
 ลภถ สเจ ลภนฺโต สีหฺวยคฺฆมาทโย
 พาลเก สตฺเต ปากฺกปริสุสเย,
 รากฺภยโทสภยาทโย ปฏิจฺจนฺนปริสุสเย จ
 สพฺพานิ ปริสุสยานิ อภิกุญฺย อภิกฺวิตฺวา
 เตน สหาเยน สทุธิ อตฺตมโน
 อุปฺภูจิตฺตฺสตีมา หุตฺวา จรั จเรยฺย
 วิหเรยฺย.

โน เจ ลภถ นิปกํ สหายํ
 สทุธิจรั สาธุวิหาริธี

๗. เรื่องภิกษุมารูป (๒๓๘)

ถ้าว่าคุณคนพึงได้สหายผู้มีปัญญา
 เครื่องรักษาตัวมีธรรมเครื่องอยู่อันดี
 เป็นนักปราชญ์ผู้เที่ยวไปด้วยกันไซ้
 เขาครอบงำอันตรายทั้งสิ้นเสียแล้ว
 เป็นผู้มั่งใจยินดี มีสติพึงเที่ยวไป
 กับสหายนั้น.

หากว่าคุณคนใดพึงได้สหายผู้เป็น
 ปราชญ์ คือเป็นบัณฑิต ผู้มีปัญญา
 เครื่องรักษาตัว คือผู้ประกอบด้วย
 ปัญญาเป็นเครื่องรักษาตัว ผู้มีธรรม
 เครื่องอยู่อันดี คือผู้มีเมตตาวิหาริธรรม
 ไซ้ คือถ้าบุคคลเมื่อได้สหายเช่นนั้นไซ้
 ครอบงำ คือย้ายอันตรายทุกชนิด คือ
 สัตว์ร้ายทั้งหลาย มีสีหะและเสือโคร่ง
 เป็นต้น ซึ่งเป็นอันตรายเปิดเผย และ
 อันตรายปกปิด มีภัยคือโรค และภัย
 คือโทษะเป็นต้นได้แล้ว เป็นผู้พอใจ
 ตัวเอง คือเป็นผู้มีสติตั้งมั่น เที่ยวไป
 พึงเที่ยวไป คือพึงอยู่ร่วมกับสหายนั้น.

หากว่าคุณคนไม่พึงได้สหาย ผู้มี
 ปัญญาเป็นเครื่องรักษาตัว มีธรรม

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๓/๕๘.

ราชา ภูจัน วิชิต ปหาย
เอโก จเร มาตงครณญเวว นาโค.^๑

เครื่องอยู่อันดี เป็นนักปราชญ์ไว้
เป็นผู้เที่ยวไปด้วยกันไซ้ร้ เขาฟัง
เที่ยวไปผู้เดียว เหมือนพระราช
ทรงละแวงแคว้นที่ทรงชนะเด็ดขาด
แล้ว เสด็จเที่ยวไป แต่ลำพัง
พระองค์เดียว เหมือนช้างชื่อ
มาตังคะ ละโขลง เที่ยวไปในป่า
ตัวเดียว ฉะนั้น.

โน เจ ลภถ นิปกิ สหาย
สทุธิจริ สาทูวิหารีริ ราชา อิว
ยถา ราชา วิชิต ภูจัน อุตตโน ภูจัน
ปหาย จตุเทตวา คโต มหาอรณญ
ปวิสิตวา ตาปสพพชช ปพพชิตวา
จตุสุ อริยาบถสุ เอกโก จเรยย
มาตงครณญเวว นาโค "หตถิหิ หตถินิหิ
หตถิกุลภหิ หตถิจญาเปหิ ฉินฺนคฺคานิ
ติณฺณานิ ขาทามิ โอบคฺโคภคฺคณฺจ
สาขามงฺคฺ ขาทามิ อาวิลานิ ปานานิ
ปิวามิ, โอบคานุตฺตสฺส จ เม อุตฺตินฺนสฺส
จ หตถินิโย กายํ เม มม กายํ
อุปนิฆฺสนฺติโย คจฺจนฺติ, ยนฺนุนานํ
เอกโกว คณฺสฺมา คณฺโต วูปกฺกุโจ
วิหเรยฺยนฺ"ติ เอวํ ปฏฺฐิสถฺยจิกฺขิตฺวา

หากว่าบุคคลไม่ฟังได้สหายผู้มี
ปัญญาเครื่องรักษาตัว มีธรรมเครื่อง
อยู่อันดี เป็นนักปราชญ์ไว้เป็นผู้
เที่ยวไปด้วยกันไซ้ร้ ก็ฟังเป็นผู้เดียว
เที่ยวไป เหมือนพระราช คือเหมือน
พระเจ้าแผ่นดินทรงละ คือทรงสละ
แวงแคว้น คือเขตชั้นขตสีมาของ
พระองค์ที่ทรงชนะแล้ว เสด็จเข้าไปสู่
ป่าใหญ่ บวชเป็นดาบส เที่ยวไปลำพัง
พระองค์เดียวในพระอิริยาบถทั้ง ๔ (หรือ)
เหมือนช้างในป่าชื่อมาตังคะ คือช้าง
ตัวประเสริฐในป่านี้ พิจารณาอย่างนี้ว่า
"เรากินหญ้าที่พวกช้างพลาย ช้างพัง
ช้างสะเทิน และลูกช้าง เด็ดปลાયไป
จนหมดสิ้นแล้ว, และย่อมเคี้ยวกินกิ่งไม้

^๑ วิ. มหา. ๕/๒๔๙/๓๔๑-๒.

เอเคน คมนโต มาตงโคติ ลทุรนาโม
อิมสุมิ อรณฺเณ อย์ หตฺตินาโค ยฺยติ
ปหาย สพุทฺธิยาปถสฺส เอกโกว สุขํ จรติ.

เอกสฺส จริตํ เสยฺโย

นตฺถิ พาเล สหายตา.

เอโก จโร น จ ปาปานิ กยิรา
อปฺปิสฺสสุโก มาตงฺครณฺเณว นาโค.^๑

เอกสฺส จริตํ เสยฺโย ปพุทฺชิตสฺส
หิ ปพุทฺชิตกาลโต ปฏฺจาย
เอกึภาวาภิตสฺส เอกสฺสเสว จริตํ
เสยฺโย. นตฺถิ พาเล สหายตา จุลสีลํ
มชฺฌิมสีลํ มหาสีลํ ทส กถาวตฺถุณี

ที่พอจะหักได้ ถูกหักจนหมดสิ้นแล้ว,
ยอมดื่มน้ำขุ่น, อนึ่ง เมื่อเราก้าวลง
และขึ้น(จากทำน้ำ) เหล่าข้างพึงยอมเดิน
เบียดเสียดสีกายของเรา คือของ
ข้าพเจ้าไป, โฉนหนอ เราจะพึงหลีกเลี่ยง
จากหมู่ คือจากโกลงอยู่ลำพังตัวเดียว
เท่านั้น” เพราะเที่ยวไปแต่ลำพังตัวเดียว
จึงได้นามว่า มาตงคะ ละโกลงแล้ว
เที่ยวไปตามสบายแต่ลำพังตัวเดียว ใน
อิริยาบถทั้งปวง,

การเที่ยวไปแต่ลำพังผู้เดียวประเสริฐ
กว่า (เพราะ)คุณเครื่องความเป็น
สหายยอมไม่มีในคนพาล บุคคล
นั้นผู้เดียว พึงเที่ยวไปและไม่พึง
ทำบาป เหมือนช้างในป่าชื่อ
มาตงคะ มีความขวนขวายน้อย
เที่ยวไปตัวเดียว ฉะนั้น.

การเที่ยวไปแต่ลำพังผู้เดียว
ประเสริฐกว่า คือก็การที่บรรพชิตยินดี
ความเป็นผู้เดียว แล้วเป็นผู้เดียวเท่านั้น
เที่ยวไปตั้งแต่เวลาที่ตนบวชมาประเสริฐ
กว่า. คุณเครื่องความเป็นสหายยอม

^๑ พุ. ฆ. ๒๕/๓๓/๕๙.

เตรส ฐิตุงคานี วิปัสสนาญาณ จตุตตาริ
มคคา จตุตตาริ ผลานิ ติสฺโส วิชชา ๑
อภิญญา อมตมหานิพพานนฺติ อัยํ หิ
สหยาตา นาม. สภาล^๑ นิสฺสหาย
อริคนฺตุํ น สกุกาติ นตฺถิ พาเล
สหยาตา. เอโก อิมินา การณน
สพฺพปริยาปถสฺส เอกโกว นุตฺวา จเรยฺย,
อปฺปมตฺตกาณิปี น จ ปาปาณิ กยิรา,
เอโส อปฺปโปสฺสโก นีราลโย อิมสฺมี
อรรณฺเณ มาตงฺคณาเค อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตฎฺฐาเน
สุทฺธิ จเรยฺย.

ไม่มีในคนพาล คือก็คุณธรรมต่าง ๆ
นี่คือ จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล กถาวัตถุ
๑๐ ฐิตุงค์ ๑๓ วิปัสสนาญาณ มรรค ๔
ผล ๔ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ อมตมหา-
นิพพาน ๑ ชื่อว่าคุณเครื่องความเป็น
สหยา. คุณเครื่องความเป็นสหยานั้น
ใคร ๆ ไม่สามารถอาศัยคนพาลบรรลุได้.
เพราะเหตุนั้น คุณเครื่องความเป็นสหยา
จึงไม่มีในคนพาล. ด้วยเหตุนี้บุคคล
ผู้เดียว คือเป็นผู้เดียวเท่านั้นพึงเที่ยวไป
ในอิริยาบถทั้งปวง, และไม่ควรถ้าบาป
แม้จะมีประมาณน้อย, ช้างมาตังคะ
ในป่านี้ นั่น มีความขวนขวายน้อย
ไม่หวังโย พึงเที่ยวไปอย่างสบาย ในถิ่น
ที่ตนปรารถนาแล้ว.

^๑ ธ. อ. ๗/๑๕๘.

๘. มารวตถุ (๒๓๙)

ปพพตสฺส สุวณฺณสฺส
 ชาตฺรฺปสฺส เกวโล^๑
 ทฺวิตาปี นาลเมกสฺส
 อิติ วิทฺธา สมํ จเร.^๒

ปพพตสฺส สุวณฺณสฺส เกวโล
 สกโล ชาตฺรฺปสฺส อิติ วิทฺธา ปณฺชิตโต
 เอกสฺส โภจฺจาสสฺส นาลํ, หิตฺวา
 จจฺเจตฺตฺวา อธิ สมณธมฺมํ จเรยฺย.
 (ทวิกฺขตฺตฺมฺปี ตาว มหนฺโต
 สุวณฺณปพฺพโต เอกสฺส นาลํ, น
 ปริยตฺโตติ อตฺถเ).

โย ทฺขุขมฺมทฺทกฺขิ ยโตนิทานํ
 กามสฺส โส ชนฺตฺ กถํ นเมยฺย
 อฺปฺธิ วิทิตฺวาน สงฺโคติ โลกเ
 ตสฺสเสว ชนฺตฺ วินยาย สิฏฺเขตฺติ.^๓

โย ปุคฺคโล ทฺกฺขํ อทฺทกฺขิ ปสฺสสิ
 ยโต ทฺกฺขยโต นิทานํ อทฺทกฺขิ กามสฺส

๘. เรื่องมาร (๒๓๙)

บรพต เป็นของล้วนด้วยทองคำ
 สุกปลั่ง แม้ความที่บรพตนั้น
 (จะมีมา) เป็นสองเท่า ก็ยังไม่
 เพียงพอ สำหรับบุคคลผู้หนึ่ง
 บุคคลทราบดังนี้แล้ว ฟังประพฤติ
 แต่พอสมควร.

บรพตเป็นของล้วนด้วยทอง
 คือเป็นทองคำล้วน ก็ยังไม่พอแก่ส่วนหนึ่ง
 บัณฑิตทราบดังนี้แล้ว ละทิ้ง(ภูเขาทอง
 นั้น)เสีย ฟังประพฤติสมณธรรมในพระ
 ศาสนานี้. (ความว่า สุวรรณบรพตถึงจะ
 มีขนาดใหญ่ ตั้งสองเท่าถึงเพียงนั้น
 ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับบุคคลผู้หนึ่ง, เขา
 เป็นคนไม่ฉลาด).

ผู้ที่เห็นทุกข์ว่ามีกามใดเป็นเหตุ โฉน
 ยังจะน้อมไปในกามนั้นอีกเล่า ผู้รู้
 อธิว่าเป็นธรรมเครื่องข้องในโลกแล้ว
 ฟังศึกษาเพื่อกำจัดอุปธินั้นแลเสีย.

บุคคลใดได้เห็น คือมองเห็นทุกข์
 ได้แก่ เห็นเหตุจากทุกข์ใด โฉนยังจะ

^๑ธ. ข. ๗/๑๖๐. เกวลี.

^๒ธ. ข. ๗/๑๖๐.

^๓ธ. ข. ๗/๑๖๐.

โส ชนฺตุ กถํ นเมยฺย โส ปุคฺคโล
ชนฺตุสงฺขาโต กาเมสุ ปญฺจกามคฺเณสุ
กถํ นเมยฺย. อุปธิ วิทิตฺวาน สงฺโคติ
โลกํ ปุคฺคโล อุปธิ โลกํ โลกสฺมี
สงฺโคติ วิทิตฺวาน ชานิตฺวาน โส
ปุคฺคโล ตสฺเสว ชนฺตุ วินยาย สิฏฺเฑติ.

น้อมไปในกามนั้นอีกเล่า คือบุคคลนั้น
กล่าวคือสัตว์ที่เกิดมา จะพึงน้อมไป
ในกาม คือในเบญจกามคุณอีกอย่างไร.
บุคคลทราบอุปธิว่า เป็นเครื่องข้อง
ในโลก คือทราบ ได้แก่รู้ชัดซึ่งอุปธิว่า
เป็นเครื่องข้องในโลก คือบนโลก ก็พึง
ศึกษาเพื่อกำจัดอุปธินั้นเสีย.

.อดฺตมฺหิ ชาตมฺหิ สุขา สหายา
ตฺมุจฺจี สุขา ยา อิตฺริตเรน
ปฺยุณํ สุขํ ซีวิตสงฺขมฺหิ
สพฺพสฺส ทฺกุขสฺส สุขํ ปทานิ.^๑

เมื่อเกิดความต้องการ สหาย
ทั้งหลาย นำความสุขมาให้
ความยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้
นำความสุขมาให้ บุญนำความสุข
มาให้ ในขณะที่สิ้นชีวิต การละทุกข์
ทั้งหมดได้ นำสุขมาให้.

อดฺตมฺหิ ชาตมฺหิ สุขา สหายา
ปพฺพชิตฺตสฺสาปิ หิ จีวรกรณาทิเก วา
อริกรณวูปสมนาทิเก วา, คิหิโนปิ
กสิกรรมาทิเก วา พลวปฺกฺขสนฺนิสฺสึเตหิ
อภิภวนาทิเก วา กิจฺเจ อุปฺปนฺเน,
เย ชนา ตํ กิจฺจํ นิปฺพาเทตฺถ วา
วูปสเมตฺถ วา สกฺโกนฺหติ, เหวรฺฐปา สุขา
สหายา.

เมื่อเกิดความต้องการ สหาย
ทั้งหลายนำความสุขมาให้ คือก็เมื่อกิจ
มีการทำจีวรเป็นต้นก็ดี เมื่อกิจของสงฆ์
มีการช่วยระงับอริกรรมเป็นต้นก็ดี เกิดขึ้น
แม้แก่บรรพชิต หรือว่าเมื่อการงานมีการ
ไถนาเป็นต้นก็ดี เมื่อกิจมีถูกเหล่าชนที่
เป็นผู้เข้ามาอาศัยอยู่ เป็นฝ่ายที่มีกำลัง
มารุกรานเขาก็ดี เกิดขึ้นแม้แก่ฤๅษี,
ชนเหล่าใดยอมสามารถจะช่วยให้กิจนั้น
สำเร็จลงได้ก็ดี จะช่วยให้เรื่องนั้น ๆ สงบ

ธรรมบทวิจารณ์ ป-พ. ๒-๑๒

^๑ พ. ๓. ๒๕/๓๓/๕๙.

ระงับลงได้ก็ดี ชนทั้งหลายผู้เห็นปานนี้
ชื่อว่าเป็นสหายผู้นำความสุขมาให้.

ตฺถุจฺจึ สุขา ยา อิตฺตริตฺเทเน ยา
ตฺถุจฺจึ ยา สนนตฺถุจฺจึ อิตฺตริตฺเทเน ปริตฺเตเน
วา วิปฺปลเน วา อตฺตโน สนนตฺเทเน จ
ตฺถุจฺจึ สุขา.

ปฺญณํ สุํ ชีวิตสงฺขมฺหิ
มรณกาลे पन यथाशुभासयेन
प्राज्ञपेतुवा गतिं प्रकुलेन गतिं
पुण्यगममेव सुं, सपुपुสस तुपुपुसस
सुं ปหานं सपुपुสस วญ्ञतुपुपुसस
ปหานสงฺขาตํ อรหตฺตํ सुं โหติ.

สุขา มตฺเตยฺยตา โลก
อโถ เปตฺเตยฺยตา สุขา
สุขา สามญฺยตา โลก
อโถ พุรหฺมญฺยตา สุขา.^๑

สุขา มตฺเตยฺยตา โลก โลกสุํ
มตฺเตยฺยตา มาตริ สมฺมาปฺปฏิปตฺติ

ความยินดีด้วยปัจจัย (ตามมี
ตามได้) นำความสุขมาให้ ความ
ยินดีใด คือความพอใจใด ด้วยปัจจัย
ตามมีตามได้ คือด้วยของที่เป็นของตน
จะน้อยก็ตาม มากก็ตาม ความยินดีนั้น
นำความสุขมาให้.

บุญนำความสุขมาให้ในขณะที่สิ้น
ชีวิต คือบุญกรรมที่เริ่มทำไว้ ได้แก่
ที่บุคคลกระทำไว้ตามอัธยาศัยเท่านั้น
นำความสุขมาให้ในเวลาตาย, การละ
ทุกข์ทั้งปวงเสียได้ นำความสุขมาให้
คือความเป็นพระอรหันต์ กล่าวคือ
การละวิญญูทุกข์ทั้งมวล นำความสุขมาให้.

ความเป็นผู้เกื้อกูลแก่มารดา หนึ่ง
ความเป็นผู้เกื้อกูลแก่บิดา ความ
เป็นผู้เกื้อกูลแก่สมณะ หนึ่ง ความ
เป็นผู้เกื้อกูลแก่พรหม แต่ละอย่าง
นำความสุขมาให้ในโลก.

ความเป็นผู้เกื้อกูลแก่มารดา นำ
ความสุขมาให้ในโลก คือความเป็น

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๓/๕๙.

สุขิ ยาว ชรา สิลิ สิลิ ยาว
 ชรา สุขิ โหติ. สุขา สหุตา ปติภูจिता
 สหุตา โลกียโลกุตตรา สหุตา, พุทธิธาปี
 สหุตา นิจุจลา หุตฺวา พุทฺธสาสนเน
 ปติภูจติ สุขา โหติ. สุขิ ปญญา-
 ปฏฺฐาโก โลกียโลกุตฺตราย ปญญา
 ปฏฺฐาโก สุขิ โหติ. ปาปานิ อกรรม
 สุขนฺติ อกรรม เสตุฆาตาทิวเสน^๑
 ปาปานิ อกรรม สุขิ โหติ.

นาควคฺควณฺณนา นิภูจिता.

เตวีสติโม วคฺโค.

ศีลนำความสุขมาให้ตราบเท่าชรา
 คือศีลย่อมนำความสุขมาให้ตราบเท่าชรา.
 ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วนำความสุขมาให้
 ศรัทธา คือศรัทธาที่เป็นโลกิยะและ
 โลกุตระ, ศรัทธาแม้ทั้ง ๒ อย่าง
 ไม่หวั่นไหว ตั้งมั่นในพระพุทฺธศาสนา
 ย่อมนำความสุขมาให้. การได้เฉพาะ
 ซึ่งปัญญานำความสุขมาให้ คือการได้
 เฉพาะซึ่งปัญญา ทั้งที่เป็นโลกิยะและ
 โลกุตระ ย่อมนำความสุขมาให้ การไม่
 ทำบาปทั้งหลาย นำความสุขมาให้
 การไม่กระทำ คือการไม่ทำบาป
 ทั้งหมด ด้วยอำนาจวิริติ มีเสตุฆาตวิริติ
 เป็นต้น นำความสุขมาให้.

พรรณนนานาควรรค จป.

วรรคที่ ๒๓ จป.

^๑ ใป. มาตุฆาตาทิวเสน.

๒๔. ตมฺหาวกุก

๑. กปิลมจฺจวตฺถุ
(๒๔๐)

มนุชฺสฺส ปมตฺตจาริโน
ตณฺหา วทฺตมฺติ มาลฺลวาว วีย
โส ปริปลฺลวติ หุราหุริ
ผลมิจฺฉํ วนสมฺมึ วานโร.^๑

มนุชฺสฺส ปมตฺตจาริโน มนุชฺสฺส
ปุกฺคฺลสฺส ปมตฺตจาริโน อุกฺคฺลจาริโน
เนว ฉานวิปัสสนามคฺคผลานิ เอว
วทฺตมฺนฺติ, ยถา ปน นิโคธฺรฐกฺขํ
สํสิพฺพนฺตี ปริโยนทฺธนฺตี ตสฺส รุกฺขสฺส
วินาสาย มาลฺลวาว ลตฺตา วทฺตมฺติ,
เอวมสฺส เอว อสฺส ปุกฺคฺลสฺส ปมาทสฺส
ฉทฺวารานิ นิสฺสาย ปุณฺปปุณฺํ อฺปฺปชฺชนโต
ตณฺหา วทฺตมฺติ. เอวเมว ตถา โส
ปุกฺคฺโล ตณฺหาคติโก ตณฺหาปฺรฺกฺขิตโต
หุราหุริ ภเว ภเว ปริปลฺลวติ ธาวติ.
ยถา ก็ วียาติ. ผลมิจฺฉํ วนสมฺมึ

๒๔. ตมฺหาวรรค

๑. เรื่องปลาชื้อว่ากปิละ
(๒๔๐)

ตณฺหาจฺจเกาเยานทฺราย ย่อมเจริญ
แก่คน ผู้มีปกติประพตติประมาท
เขาย่อมเร่ร้อนไป สู่ภพน้อยใหญ่
จฺจวานร ตัวปรารถนาผลไม้
โลดแล่นไปในป่า ฉะนั้น.

ฉานวิปัสสนามรรคและผลนั้นแล
ย่อมไม่เจริญแก่คนผู้มีปกติประพตติ
ประมาท คือแก่คน ได้แก่บุคคลผู้มี
ปกติประพตติเลินเล่อ, คือประพตติ
อกุศลนั่นเอง เหมือนอย่างว่า เถา
ย่านทราย คือเถาวัลย์รั้งตั้นไทรอยู่
ย่อมเจริญ เพื่อความพินาศแห่งตั้นไม้
ฉั้นใด, ตณฺหา เจริญแก่คนผู้มีความ
ประมาทนั้น เพราะอาศัยทวาร ๖ จึง
เกิดขึ้นบ่อย ๆ ฉะนั้น คืออย่างนี้
บุคคลนั้น ผู้มีตณฺหาเป็นเครื่องนำทาง
เป็นผู้มีตณฺหาไปข้างหน้า ย่อมเร่ร้อนไป
คือย่อมแล่นไปสู่ภพน้อยภพใหญ่ คือ
ในภพแล้วภพเล่า ฉะนั้นนั้นเทียว คือ

^๑ พ. ฎ. ๒๕/๓๔/๖๐.

วานโร อิว ยถา วานโร รุกขผลํ
 อิจจํ อิจจณฺโต วนสมฺมํ **ปริปลวติ**
 ธาวติ, ตสฺส ตสฺส รุกขสฺส สาขํ
 คณฺหาติ, ตํ มญฺจิตฺวา อญฺญํ คจฺจตฺตีติ.

เหมือนฉันนั้น อุปมาเหมือนอะไร. อุปมา
 เหมือนวานร ตัวปรารถนาผลไม้
 โลดแล่นไปในป่า ฉะนั้น คือเหมือน
 วานร ตัวปรารถนา คือหวังอยู่ซึ่งผลไม้
 ย่อมเร่ร้อน คือย่อมท่องเที่ยวไปในป่า
 กระโดดเกาะกิ่งไม้ นั้น ๆ (ครั้นแล้ว) ก็
 ปล่อยิ่งนั้น กระโดดไปเกาะกิ่งอื่นต่อไป.

ยํ เอสา สหเต ชมฺมํ
 ตณฺหา โลเก วิสตุติกา
 โสกา ตสฺส ปวทุตฺตนิ
 อภิภูจฺจํ วิรณฺโณ^๑

ตัณหานั้น เป็นภาวะต่ำช้า
 มักชานไปในอารมณ์ต่าง ๆ ในโลก
 ย่อมครอบงำบุคคลใด ความโศก
 ทั้งหลาย ย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น
 ดุจหน้้าคบบาง พอฝนตกลงมา
 ก็เจริญงอกงาม ฉะนั้น.

ยํ เอสา สหเต ชมฺมํ ตณฺหา
 โลเก วิสตุติกา ยา ตณฺหา โลเก
 โลกสมฺมํ วิสตุติกา ชมฺมํ ลามกา,
 เอสา ตณฺหา ยํ ปุคฺคํ สหเต
 อภิภาวติ, โสกา ตสฺส ปวทุตฺตนิ
 อภิภูจฺจํ วิรณฺโณ อภิพฺตฺตนิ ไหติ,
 เอวเมว ตถา โสกา ตสฺส ปุคฺคสฺส
 ตณฺหาคตฺติสฺส วฏฺฏมุลกา โสกา
 ปวทุตฺตนิ.

ตัณหานั้นเป็นภาวะต่ำช้ามักชาน
 ไปในอารมณ์ต่าง ๆ ในโลก ย่อม
 ครอบงำบุคคลใด คือตัณหาใดเป็น
 ภาวะต่ำช้า คือเป็นภาวะลามกมักชาน
 ไปเป็นอารมณ์ต่าง ๆ ในโลก คือใน
 มนุษยโลก ตัณหานั้น ย่อมครอบงำ
 คือย่อมย่ำยีบุคคลใด, ความโศก
 ทั้งหลาย ย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น
 ดุจหน้้าคบบาง พอฝนตกลงมา

^๑ พุ. ธ. ๒๕/๓๔/๖๐.

ก็เจริญงอกงาม จะนั้น ความโศก
 ทั้งหลาย คือความโศกที่มีวิญญะเป็นมูล
 ย่อมเจริญแก่บุคคลนั้น ผู้มีตัณหาเครื่อง
 นำทาง. ฉะนั้นนั่นเทียว คือเหมือน
 ฉะนั้น.

โย เจตํ สหเต ชมมี
 ตณฺหํ โลกํ ทุรฺจยํ
 โสกา ตมฺหา ปปฺตฺนฺติ
 อุกฺทวิญฺฑุ โปกฺขเร.^๑

ส่วนบุคคลใด ย่อมย้ายตัณหานั้น
 อันเป็นภาวะต่ำช้า ยากที่ใคร ๆ
 ในโลกจะล่วงไปได้ ความโศก
 ทั้งหลาย ย่อมตกลไปจากบุคคลนั้น
 เหมือนหยาดน้ำ ตกลงจากใบบัว
 ฉะนั้น.

โย ปุคฺคโล เอตํ ตณฺหํ โลกํ
 อติภุมิตฺตํ ทุกฺกรตฺยา ตุรฺจยํ อญฺเฌหิ
 ชเนหิ ตุรฺจยํ ชมมี ลามกํ ตณฺหํ
 สหเต อภิภวติ, ตมฺหา ปุคฺคฺลสฺมา
 โสกา ฆฏฺฏมฺลกา โสกาถ ปปฺตฺนฺติ,
 ยถา นาม โปกฺขเร ปทุมฺปตฺเต ปตฺติ
 อุกฺทวิญฺฑุ อิว ยถา อุกฺทวิญฺฑุ โปกฺขเร
 น ปตฺติภูจฺจติ, เอวํ ตถา โสกา น
 ปตฺติภูจฺจติ.

บุคคลใดย่อมย้าย คือย่อมครอบงำ
 ซึ่งตัณหานั้น คือซึ่งตัณหาอันเป็นของ
 ต่ำช้า คือเป็นของลามกที่ล่วงได้ยาก
 คือที่คนทั้งหลายเหล่าอื่นข้ามพ้นได้ยาก
 เพราะเป็นธรรมชาติที่ใคร ๆ ในโลก
 ยากที่จะล่วงพ้นได้, ความโศกทั้งหลาย
 คือความโศกที่มีวิญญะเป็นมูลนั้นแหละ
 ย่อมตกลไปจากบุคคลนั้น, เหมือน
 หยาดน้ำที่ตกลงบนใบบัว คือบนใบปทุม
 ฉะนั้น หยาดน้ำไม่ติดอยู่บนใบบัว
 ฉนั้นใด คือเหมือนฉนั้นใด, ความโศก

^๑ พ. ฐ. ๒๕/๓๔/๖๐.

ทั้งหลาย ย่อมไม่ติดอยู่ (ในบุคคลผู้ยำอี้
ตัณหาได้) ฉะนั้น คือ เหมือนฉนั้น.

ตี โว วทามิ ภทฺทํ โว
ยาวนุตตถ สมากตา
ตณฺหยา มุลฺลํ ขนถ
อุสิเรตฺถโว วิรณฺโณ
มา โว นพฺวํ โสโตว
มาโร ภณฺชิ ปุณฺปุณฺนติ.^๑

เพราะฉะนั้น เราขอบอกกับท่าน
ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย ผู้มา
ประชุม ณ สมากม ขอจงมีแต่
ความเจริญเกิด ท่านทั้งหลาย
จงชูดรากตัณหาเสียเถิด ประหนึ่ง
ผู้ต้องการแฝกชูดหญ้าคบบางเสีย
ฉะนั้น มารออย่าระรานท่านทั้งหลาย
บ่อย ๆ ดูจกระแสน้ำระรานไม้้อ
ฉะนั้น.

อหิ เตน การณน ตุมฺเห วทามิ,
โว วทามิ ภทฺทํ โว นิปาตํ มา อยํ
กปิโล วีย วินาจสํ ปาปุณาถ ตุมฺเห,
ยาวนุตตถ สมากตา เอตถ เอตสฺมี
สมาคเม อิมิสฺสา จทวาริกตณฺหยา
อรรหตฺตมคฺคณาณน มุลฺลํ วชฺชกมฺม-
สงฺกิลลสํ ขนถ. กิ วิยาติ. ยถา ปุริโส
อุสิเรตฺถโว วิรณฺโณ อุสิเรน อตฺถิโก
มหนฺนเตน กุทฺทาเลน วิรณฺโณ ขนติ
เอวมสฺสา มุลฺลํ ขนถ. มา โว นพฺวํ
โสโตว มาโร ภณฺชิ ปุณฺปุณฺนติ
มา โว ตุมฺเห นทีโสเต ชาตํ นพฺ

เพราะเหตุนี้ เราจะบอกกับท่าน
ทั้งหลายว่า ขอจงมีแต่ความเจริญเกิด,
โวกัณฑ์ เป็นนิบาต ขอท่านทั้งหลาย
จงอย่าถึงซึ่งความพินาศ เหมือนกับปลา
กปิละตัวนี้เลย, ท่านทั้งหลายผู้มา
ประชุมกัน ณ ที่นี้ คือ ณ สมากมนี้
(จงมีแต่ความเจริญ อย่าถึงซึ่งความ
พินาศเลย). ท่านทั้งหลายจงชูดรากของ
ตัณหาอันอาศัยทวารทั้ง ๖ นี้ คือสังกิลล
อันเป็นกรรมที่มีโทษด้วยอรรหัตมรรคญาณ.
ถามว่า เหมือนอะไร. ตอบว่า เหมือน
บุรุษผู้ต้องการแฝก คือผู้ประสงค์จะได้

^๑ พ. ถ. ๒๕/๓๔/๖๐.

ไสโตว นทีไสโต วีย มหาเวเคน
 อาคโต ปุณฺปุณฺนี ภณฺขติ, เอวเมว มาโร
 กิเลสฺมาโร ปุณฺปุณฺนี ภณฺขติ ภณฺขเต.

แฝกชุดหญ้าคมบาง คือใช้จอบเล่มใหญ่
 ชุดหญ้าคมบางขึ้นมา ฉันใด ท่าน
 ทั้งหลาย ก็จงชุดรากของต้นหานี้
 ฉันนั้น. มารอย่าระรานท่านทั้งหลาย
 บ่อย ๆ ดุจกระแสน้ำระรานไม้้อ
 ฉะนั้น มาร คือกิเลสมาร อย่าระราน
 คืออย่ารบกวน ท่านทั้งหลาย คือ
 พวกท่านบ่อย ๆ เหมือนกับกระแสน้ำ
 คือเหมือนกับกระแสน้ำที่ไหลมาด้วย
 กำลังแรง พัดพาเอาไม้้อที่งอกอยู่ใกล้
 กระแสน้ำไป ฉะนั้น.

๒. สุกฺกรโปติกาวตฺถุ (๒๔๑)

ยถาปี มุเล อนุปทุทเว ทเพฺห
 ฉินฺโนปี รุกฺโข ปุณฺเรว รุหฺติ
 เอวมฺปิ ตณฺหานุสเย อนุหเต
 นิพฺพตฺตตี ทุกฺขมิทํ ปุณฺปุณฺนี.^๑

ยถา จตุสฺส ทิสาสฺส เหมฺจฺจา จ
 อุกฺกุเมว คเต ปญฺจวิธ มุเล ยสฺส

๒. เรื่องนางสุกร (๒๔๑)

ต้นไม้ เมื่อรากไม่เสีย ยังมั่นคง
 แม้จะถูกตัดแล้ว ก็ยังงอกขึ้นได้อีก
 แม้ฉันใด ทุกวันนี้ ก็ฉันนั้น เมื่อ
 ต่ณหานุสสัย ที่ยังไม่ถูกขจัดไป
 ก็ย่อมจะเกิดขึ้นอีกรำไป.

ต้นไม้ที่ถูกตัด คือแม้จะถูกคน
 ตัดส่วนบนแล้วก็ตาม ก็ยังงอกขึ้นได้อีก

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๔/๖๐.

รุกขสุส เจทนผาลนภททวิชุณนาทีนั
 เกนจิ อุบุททเว ธิรปุตตตาย ทเพห
 โส รุกโข **ฉินฺโน** อุปริจฺฉินฺโนปิ ปุริเสน
 สาขานุสาขานํ วเสน ปุณฺ เหว รุหติ,
 เหวมฺปิ **ตณฺหานุสเย** จทวาริกาย
 ตณฺหาย อนุสฺสเย กิเลสฺ อรหตฺตมคฺค-
 ณาณน โยคาวจรน **อนฺนเต** อนฺนเต
 อสมฺมุจฺฉินฺเน ตสฺมี ตสฺมี ภเว
 ชาติอาทิภทํ อิทํ ทุกฺขํ ปุณฺปุณฺ
 นิพฺพตฺตติเยว.

ด้วยอำนาจกึ่งน้อยใหญ่ (ที่ยังเหลืออยู่)
 ในเมื่อรากทั้ง ๕ ขึ้นไปตรงในทิศ ๔ และ
 เบื้องล่าง ยังไม่เสีย ด้วยบรรดาอันตราย
 ทั้งหลายมีการตัด การผ่า การเจาะ
 และการแทงเป็นต้น (แต่)ยังมั่นคงเพราะ
 ถึงความมั่นคง ชันใด, ทุกข์นี้ อันต่าง
 ด้วยทุกข์ มีชาติทุกข์เป็นต้น **เมื่อ**
ตัณหานุสัย คือเมื่อความนอนเนื่อง
 ของตัณหาที่อาศัยทวาร ๖ ได้แก่เมื่อ
 กิเลสที่ยังไม่ถูกพระโยคาวจรกำจัด คือ
 ขจัดตัดขาดด้วยอหัตมรรคญาณ ก็ย่อม
 จะเกิดอีกร้าไป ในภพนั้น ๆ นั้นเทียว
 แม้ฉันทัน.

ยสุส จตฺตีสติโสตา
 มนาปสุสวนา ภุสา
 มหา วหนติ ทฺททิฏฺฐี
 สงฺกปฺปา รากนิสฺสุติตา.^๑

กระแสด(แห่งตัณหา) ๓๖ อันไหลไป
 ในอารมณ์เป็นที่พอใจ เป็นธรรม-
 ชาติกล้า ย่อมมีแก่บุคคลใด ความ
 ดำริทั้งหลายอันใหญ่ อาศัยรากจะ
 ย่อมนำบุคคลนั้น ผู้มีทิฏฐิชั่วไป.

จตฺตีสติ โสตา ยสุส ปุคฺคฺลสุส
 โส ปุคฺคฺโล เตหิ จตฺตีสโสเตหิ
 สมฺนฺนาคโต, ตณฺหา มนาปสุสวนา
 ภุสา พลวตี โหติ, ตํ ปุคฺคฺลํ
 วิปฺนฺนญฺญาณตาย ทฺททิฏฺฐี ปุณฺปุณฺ

กระแสด(แห่งตัณหา) ๓๖ ย่อมมีแก่
 บุคคลใด บุคคลนั้น ผู้ประกอบด้วย
 กระแสดแห่งตัณหา ๓๖ เหล่านั้น, ตัณหา
 อันไหลไปในอารมณ์เป็นที่ชอบใจ เป็น
 ธรรมชาติกล้ามีกำลัง ความดำริทั้งหลาย

^๑ พ. ธ. ๒๕/๓๔/๖๐.

อุปฺปชฺชนโต มหฺนตภาเวน มหา หุตฺวา
 ฌานํ วา วิปฺสฺสนํ วา อนิสฺสาย
 ราคินิสฺสิตา สงฺกปฺปา **วหนฺติ** วิชาเสนฺติ.

เป็นธรรมชาติใหญ่ เพราะเป็นของใหญ่
 โดยเกิดขึ้นบ่อยๆ ไม่ได้อาศัยฌาน หรือ
 วิปัสสนา(แต่)อาศัยราคา(อย่างเดียว)
 ย่อมนำไป คือยอมทำบุคคลนั้น ผู้มี
 ทิฏฐิชั่ว เพราะรู้มาผิดๆ ให้พินาศ

สฺวนฺติ สฺพฺพธิ โสตา
 ลตา อุพฺพิชฺช ติฏฺฐติ
 ตณฺจ ทิสฺวา ลตํ ชาตํ
 มฺลํ ปญฺญา ย จินฺทถ.^๑

กระแส(แห่งตัณหา) ย่อมไหลไป
 ในอารมณ์ทั้งปวง ตัณหาจุ
 เถาวัลย์แตกขึ้นแล้ว ย่อมตั้งอยู่
 (อีก) ก็พวกเธอ เห็นตัณหานั้น
 เป็นดังเถาวัลย์เกิดแล้ว จงตัด
 มूलรากด้วยปัญญาเกิด.

สฺวนฺติ สฺพฺพธิ โสตา อิเม
 ตณฺหาโสตา สฺพฺพธิ รูปตณฺหา สฺพฺเพสุ
 ฐปาทีสุ อารมฺมณฺสุ สฺวนโต สฺวนฺติ,
 ปลิเวจฺญาเจเน สํสิพฺพญฺญาเจเน จ ลตา
 เวย, **อุพฺพิชฺช ติฏฺฐติ** จทฺวาเวหิ
 อุปฺปชฺชิตฺวา ฐปาทีสุ อารมฺมณฺสุ
 ติฏฺฐติ, **ตณฺจ ทิสฺวา ลตํ ชาตํ**
 ชาตญฺจานิ ทิสฺวา **มฺลํ ปญฺญา**

กระแส(แห่งตัณหา)ย่อมไหลไป
 ในอารมณ์ทั้งปวง กระแสแห่งตัณหา
 เหล่านี้ คือรูปตัณหา ชื่อว่าย่อมไหลไป
 เพราะไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง คือใน
 อารมณ์ทุกชนิดมีรูปารมณเป็นต้น และ
 ชื่อว่าเป็นเหมือนกับเถาวัลย์ เพราะอรรถ
 ว่าผูกมัดและรัด, แตกออกแล้ว
 ย่อมงอกขึ้น คือตัณหาเกิดขึ้นทางทวาร
 ทั้ง ๖ แล้ว ก็ตั้งอยู่ในอารมณ์ทั้งหลาย
 มีรูปารมณเป็นต้น, เห็นตัณหานั้นเป็น
 ดังเถาวัลย์เกิดแล้ว คือพวกเธอเห็น

^๑ พ. ถ. ๒๕/๓๔/๖๑.